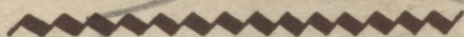

88-3
L 502

J. SESKIS

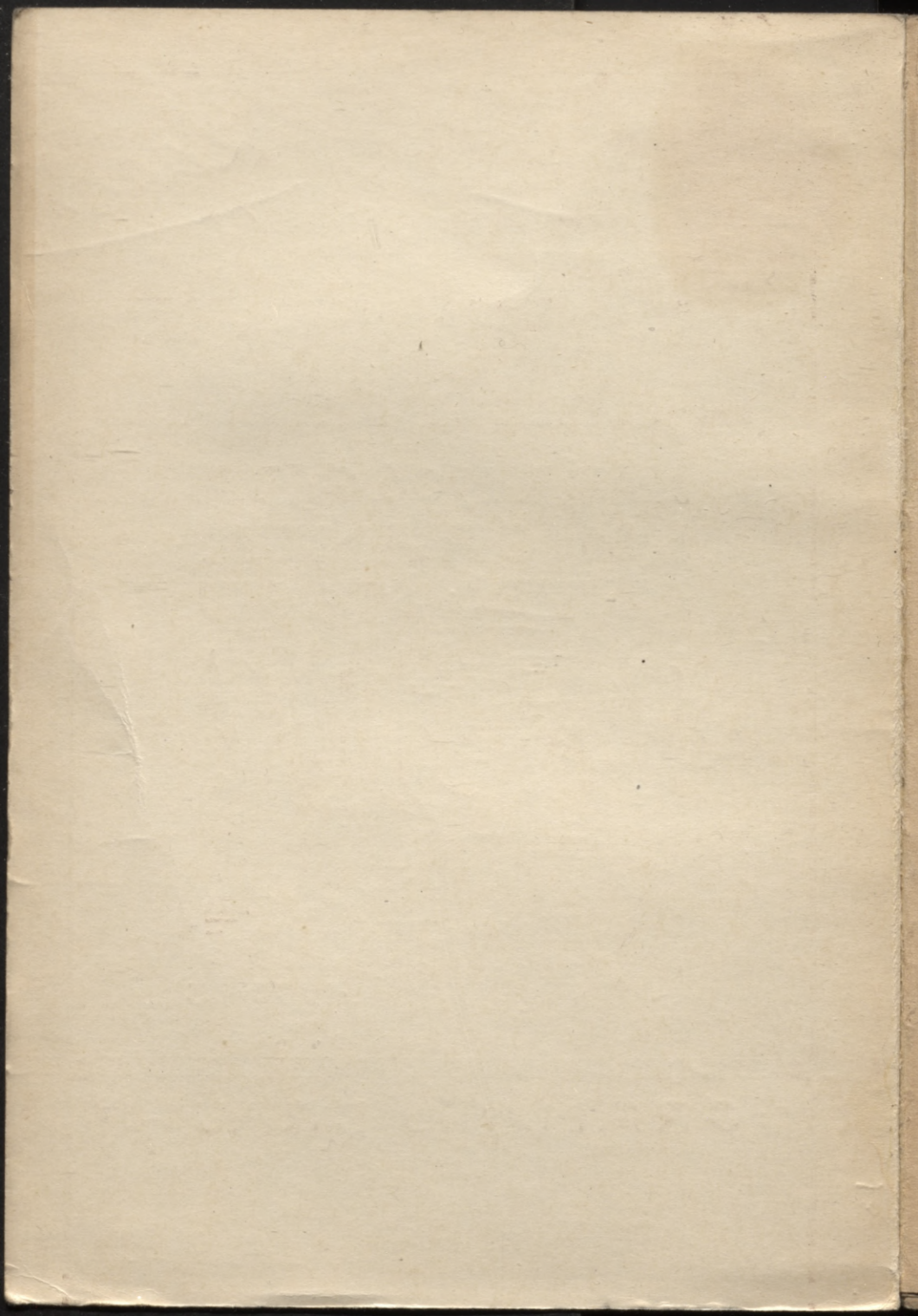

TRIMDĀ

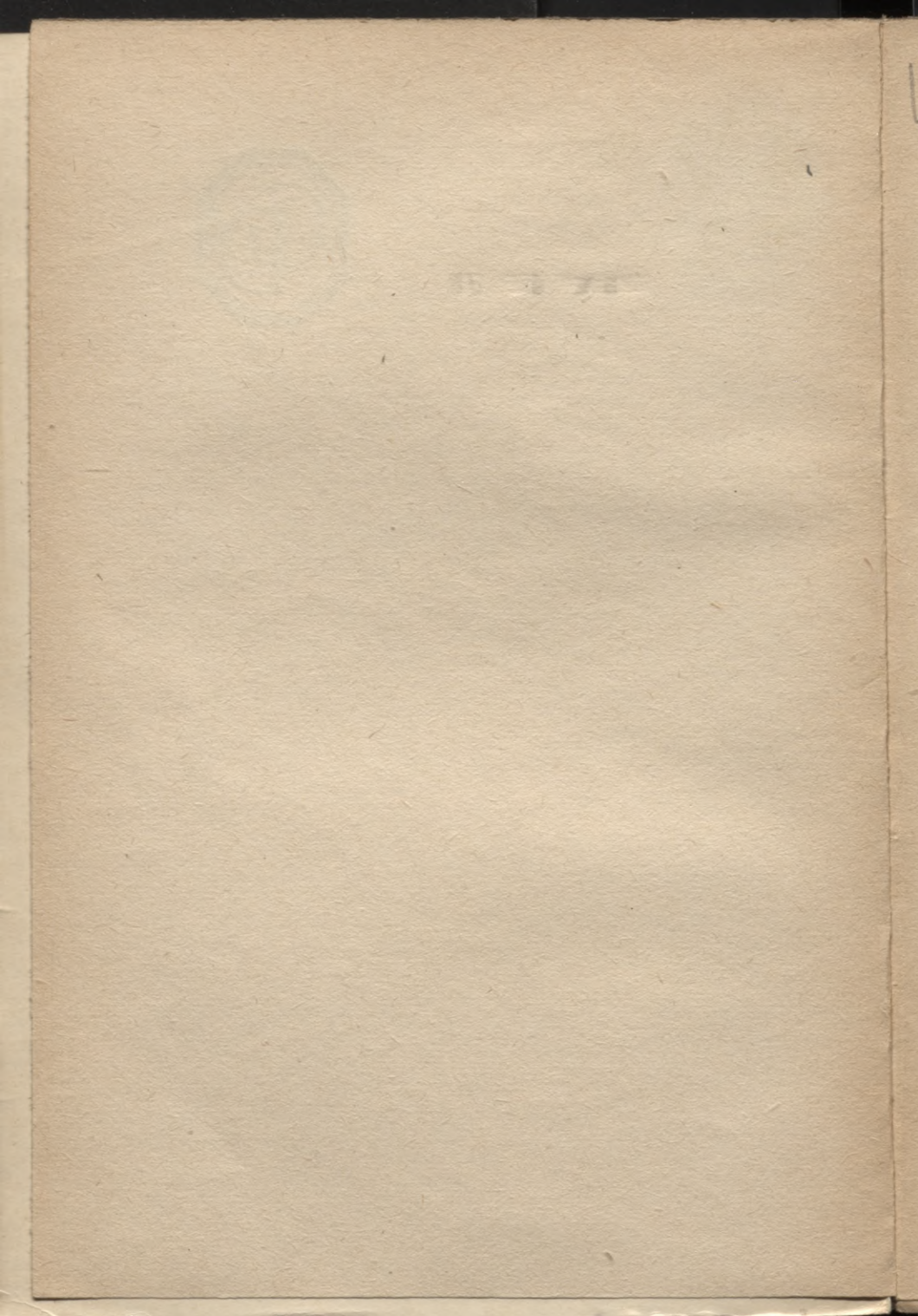
KĀDA 1906. GADA
EMIGRANTA
DZĪVES STĀSTS

GRAMATU DRAUGS

88-3

L 502

slight
L
9

J. S E S K I S

TRIMDĀ

**Kāda 1906. g. emigranta
dzīves stāsts**

*Cilvēka raksturs ir viņa
liktenis.*

Vecgrieķu atzinums.

1940

Apgādniecība „Grāmatu Draugs”
Rīgā, Grēcinieku ielā Nr. 25

L. V. B.

№

358874

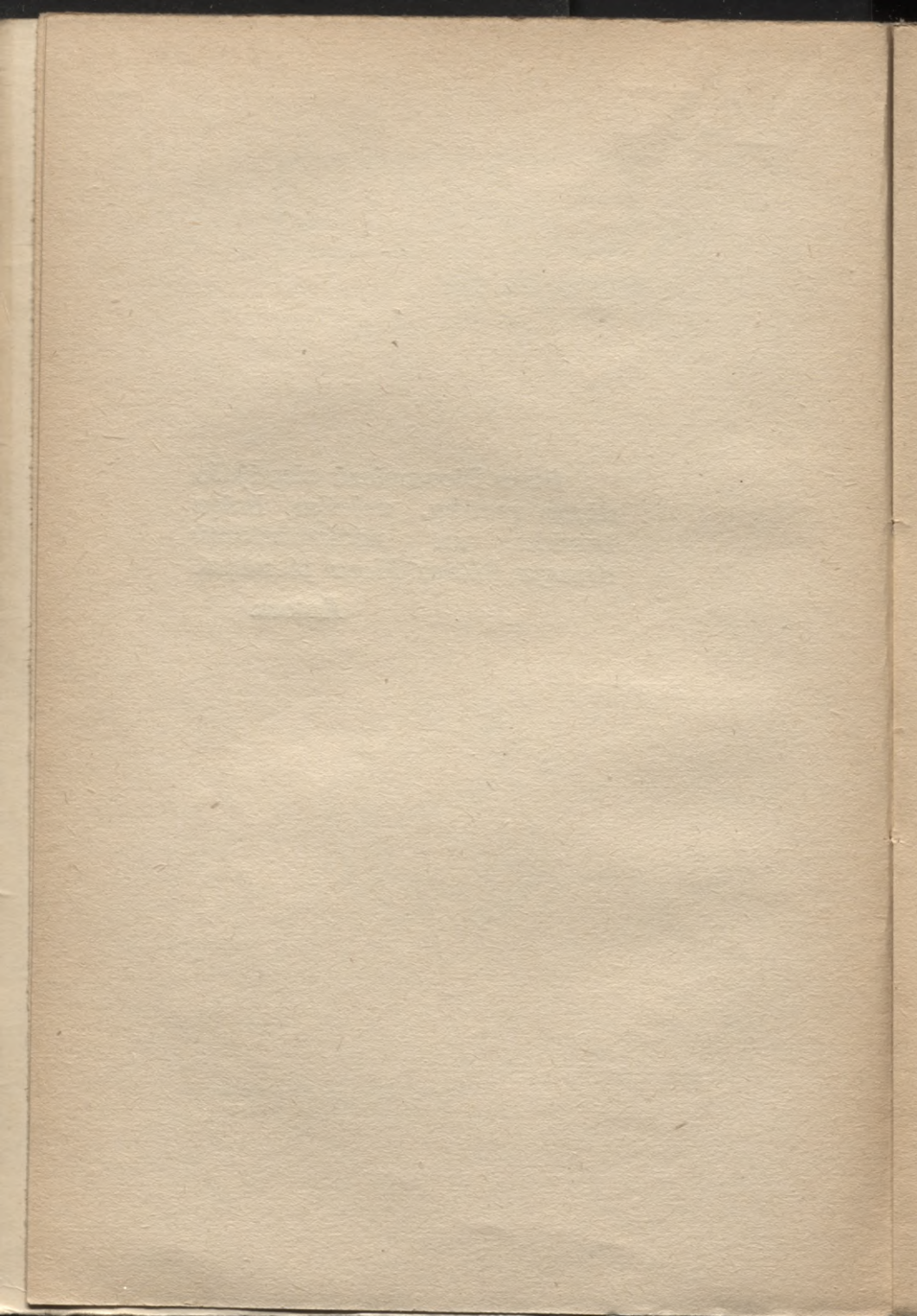
~~XXXXXXXXXX~~
0308016280

Izplests „Crāmatn Draugs” apļestuvē
Rīgā Grēcinieku ielā 25

Savu Dievamierā aizgājušo
dārgo vecāku, nelaiķu brāļa
Dāvīda un neizmirstamā
drauga Pēterā Mora piemiņai.

Autors.

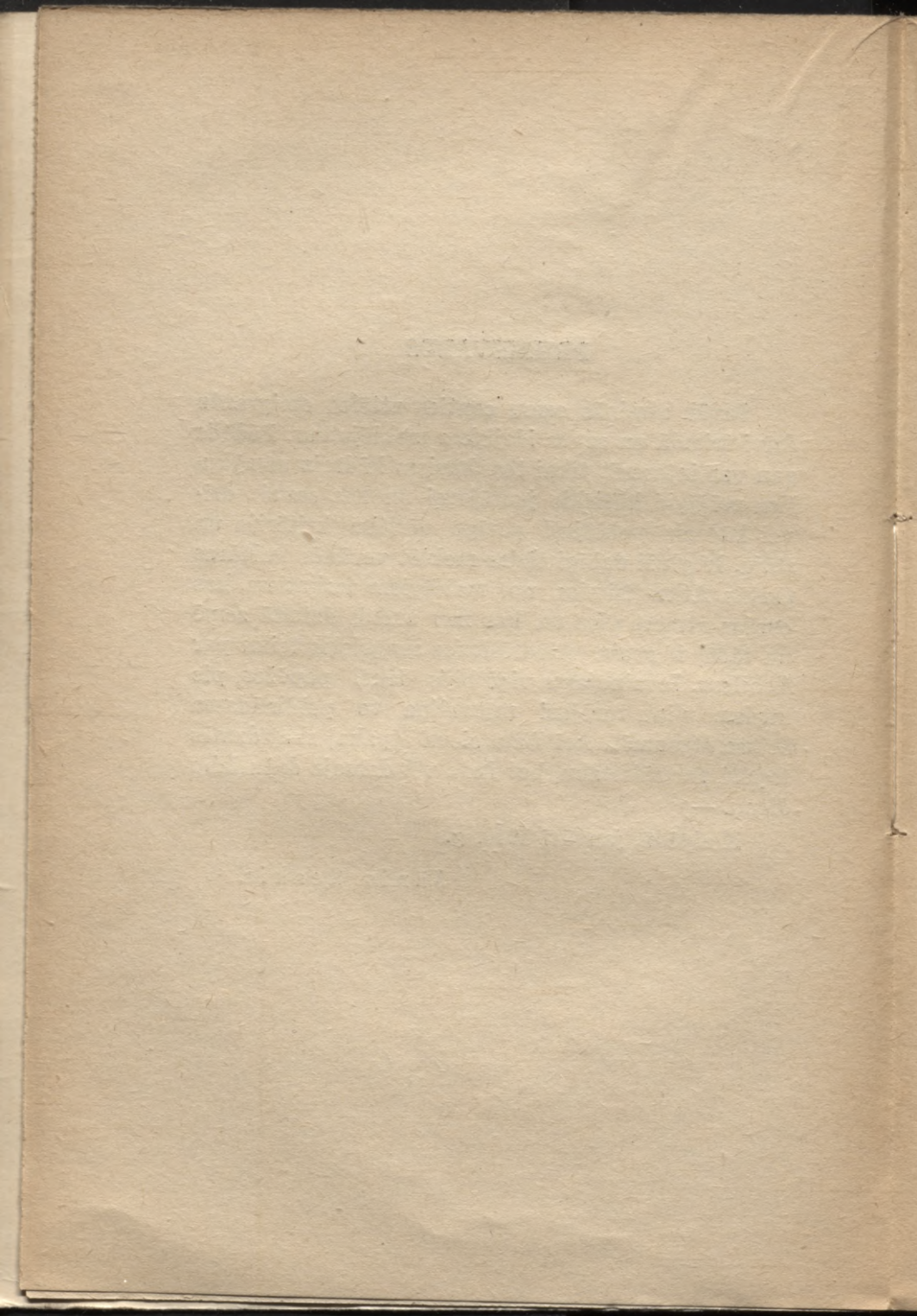

PRIEKŠVARDS

Savās atmiņās esmu centies attēlot emigrantu dzīvi trimdā un savus idejiskos meklējumus. Pēdējie gan var interesēt tikai tos, kuriem kādreiz uz mākušies mūžīgie būtiskie jautājumi un kas savai dzīvei kādreiz meklējuši garīgo vērtību kritēriju un stāju. Ir gluži dabīgi tādas meklēt vecākās kultūras tautās. Atkrātisimies no maldīgiem uzskatiem, kas cenšas atmest visu to, kas nav audzis dzimtajā zemē un tādēļ ir svešs. Atcerēsimies sengrieķu teiku par Achilesu. Ievainojams viņš bijis tikai papēžos, pie kuriem viņu turējusi māmuliņa to peldinādama Stiksa straumē... Arī Lata sieva atpakaļ skatīdamās tapusi par sālsstabu, bet Lats vēl dzīvoja dažu labu dienu. —

Klaipēdā, janvārī 1940. g.

Jānis Seskis.

VIDE UN LAIKMETS

Nekad un nevienā zemē nevienai tautai gan laikam nav bijuši tik cieši sakari ar savu skolu, kā tas bijis Latvijā. Latvietis savu draudzes vai pagastskolu pats bija cēlis, pats viņās izraudzīja un ievēlēja savu skolotāju, paši viņi savu skolu uzturēja un paši uzticēja skolotājam savu bērnu audzināšanu un mācīšanu.

Ari skolotājs bija kauls no tautas kaula un miesa no tautas miesas. Viņš bija saaudzis ar sava pagasta un visas tautas garīgo dzīvi, par kuŗas vadītāju viņš parasti izveidojās.

Šo latviešu tautskolas raksturu laikam bija izpratusi arī krievu valdība, kas pat visstingrākos pārkrievošanas laikos kautrējās atņemt latviešu pagastiem tiesības izraudzīties savai skolai skolotāju.

Pagasta vietniekpulks parasti mēdza izraudzīties tādu skolotāju, kas „muzikāls“, t. i. var jaunatni pulcināt un vadīt dziedātāju kori un kas prot vācu valodu. Dažs labs saimnieks domāja par sava zēna sūtīšanu ģimnazijā vai reālskolā, un tādēļ bija vajadzīgs tāds skolotājs, kas spētu bērnus privāti sagatavot uz iestāšanos vidusskolās, kur prasīja svešu valodu zināšanu.

Skolotāja pienākumi ārpus skolas sienām aptvē-

ra visu pagasta garīgo un saimniecisko dzīvi. Bija jāsariķo teātra izrādes, jāpulcina jaunatne uz dziedāšanu, jāsariķo koncerti, zaļumballes, priekšlasījumi, jādarbojas dažādos kooperatīvos, zemkopības biedrībās, krājkasēs un citās organizācijās. Skolotājam bija jāuzņemas biedrības priekšnieka, sekretāra, vai cits kāds atbildīgs amats.

Sabiedriski aktīvs skolotājs visā pagastā bija miļš viesis.

Kādā stāvoklī nonāk tauta, ja tai nav savas nacionālās inteliģences, to varēju pareizi apsvērt tikai tad, kad iepazīnos ar mūsu brāļu tautas leišu-luterāņu stāvokli Klaipēdas apgabalā.

Vācu valdība vienmēr pratusi „nokrejt“ leišu tautas inteliģentus, kas varēja modināt savus tautas brāļus. Vācu valdība viņus ielika vietās Vācijā, kur tie no savas tautas atsvešinājās un nogrima „vācu jūrā“.

No 1871. gada sākot leišu tautas skolās par skolotājiem iecēla tikai vāciešus, kuŗu galvenais uzdevums bija iznīdēt leišu bērnos nacionālo apziņu un tiem iedvest cienību pret vāciešiem un vācu kultūru. Tā radusies leišu tautas daļa, kam nav nekādas nacionālas apziņas un nekādu nacionālu ambīciju. Viņi nicina visu savējo un akli pieķeras visam vāciskajam. Tie uzskata par normālu parādību, ka leišu skolās leišu bērnus audzina un māca skolotājs vācietis vācu valodā un garā, ka leišu baznīcā mācītājs vācietis sprediķo nepareizā leišu valodā un ka visas vietas tiesās un pašvaldē ieņem vācieši. —

Vecākai paaudzei vēl būs atmiņā, kādos apstāk-

los toreiz darbojās lauku biedrības Latvijā. Ja gribēja sarīkot teātra izrādi vai koncertu, tad bija jāsameklē lugas cenzētais oriģināleksemplārs un jāiesniedz aprīņķa policijai no jauna cenzūrai. Darbs aprīņķa valdē negribēja veikties un tādēļ bija vairāk reizes jābrauc pie aprīņķa priekšnieka. Bija liela laime, ja bija pazišanās un kādi sakari ar kādu aprīņķa valdes vai priekšnieka skrīveri, kas varēja lūguma atrisināšanu paātrināt. Tādiem sakiem daudzreiz bija izšķīroša nozīme.. Tāpat vajadzēja piestādīt cenzūrai dziesmu latviskos tekstus krievu tulkojumā.

Smagi uz tautas dzīvi gulās muižniecības vēl atlikušās privilēģijas. Ceļa malās vēl vienmēr rēgojās kā milzīgi pūķi garās vienstāvu ēkas — krogi ar garajām stedelēm abos galos un zirgu apgrauztām slitām. Kroņa degvīna monopols gan bija devis stipru triecienu krogiem, bet žūpība un tautas apdzirdīšana neko nemazinājās. Katras baznīcas tuvumā bija arī savs „baznīcas krogs“.

Zemniekiem nebija tiesību uz savas zemes atvērt ne tirdzniecības, ne rūpniecības uzņēmumu; tiem nebija ne zvejas, ne medības tiesību pat uz savas zemes. Pēdējām gan nebija lielas praktiskas nozīmes, bet viņas latvietim vienmēr atgādināja, ka viņš nav kungs arī uz sava zemes stūrīša...

Vissmagāk muižas varu izjuta tie pagasti, kur zemnieki nebija mājas iepirkuši par dzimtu, bet dzīvoja uz rentes līgumu pamata. Lauksaimnieks tur bija nostādīts savdabīgā stāvoklī. Ja viņš centīgi strādāja un savas rentes mājas zemi un pļavas uzlaboja, tad muižas īpašnieks uzlika lielāku

nomas maksu. Rentnieks par savu uzcītību un centīgo darbību tika faktiski sodīts. Tādu stāvokli nekādā ziņā nevarēja saukt par normālu, kas veicina lauksaimniecību.

Tādā stāvoklī bija arī Lielstraupes pagasts, kurā es darbojos kā skolotājs. — Plašais pagasts starp Braslu un Gauju nekādi neizcēlās ne ar savu saimniecisko, ne garīgo kultūru. Zemnieku mājas, pa lielākai daļai, bija stipri nolaistas, piensaimniecība bija maz attīstīta. Cik atceros, tad toreiz visā pagastā nebija neviena saimnieka, kas savus bērnus būtu varējis sūtīt vidusskolā. Pagasta jaunā paaudze apmierinājās ar pagastskolu, vai, izņēmuma gadījumā, draudzesskolu.

Lielstraupes muižas īpašnieku baronu Rozenu nevarēja saukt par sliktu „lielkungu“. Kalpotāji pie viņa dzīvoja nereti ilgus gadus. Muižas īpašnieks savā laikā bija dāvinājis pagastam dažus hektarus zemes, uz kuras bija uzcelta pagasta skola, nespējnieku un pagastvaldes nami. Agrākos gados muižas īpašnieks bija uzturējis muižā savu kalpotāju bērniem skolu, bet manā laikā vairs „muižas skola“ nepastāvēja. Dažiem saviem veciem kalpotājiem un ierēdņiem barons R. bija pārdevis pagastā mājas uz dzimtu un dažās mājās jau ilgus gadus bija bijušas vienas ģimenes paaudžu rokās.

Attiecībā ar saviem zemniekiem barons ieturēja zināmo atturību, formālismu un distanci, kā tas bija jau no seniem laikiem ieviesies; tauta pazina tikai lielkunga virtuves durvis.

Kaimiņu Mazstraupes un Rozbeķu, tagad Rozulas, pagastos zemnieki savas mājas jau bija iepirkuši

par dzimtu, un tādēļ šo pagastu iedzīvotāji saimnieciski bija labāki pārtikuši un vairāk izglītoti. Dažu saimnieku dēļi gāja vidusskolās vai studēja augstskolās. —

Pagasta un gandrīz visas draudzes sadzīves centrs bija Lielstraupes muiža. Tur atradās baznīca, mācītāja muiža, draudzesskola, ārsta mitekļis, aptieka, krogs, tirgotavas un dažu biedrību mitekļi. Viena no vecākām biedrībām bija „Straupes labdarības biedrība“; viņa sarīkoja teātra izrādes, koncertus, un, starp citu, izsniedza pabalstus un aizdevumus centīgiem augstskolu audzēkņiem. Nebūs lieki atzīmēt, ka viņas pabalstīto starpā ir kāds tautietis, kas vēlāk ieguva visā zinātņu pasaulē slavenu vārdu (prof. Valdēns).

Draudzes inteliģence, kā jau parasts, sastāvēja no vietējā mācītāja, ārsta, skolotājiem un pagastu skrīveriem, dažiem muižas ierēdņiem un tirgotājiem. Tā kā draudzes sabiedriskā dzīve koncentrējās muižā, resp. uz muižas teritorijas, tad „muižas gars“ stipri ietekmēja politiski un sabiedriski daļu draudzes inteliģences. Draudzes mācītājs, ārsts, aptiekārs un daži skolotāji piederēja pie tiem, kas sargājās no „jaunās strāvas“ un katru jautājumu apsprieda no tās stājas, kādu viņā ieņēma muižas pārstāvji: barons un mācītājs (vācietis). Viņi sargājās izteikt domas, kas varētu nepatikt muižniecībai un vispārīgi vāciešiem. Vietējā sabiedrība viņus tādēļ pieskaitīja pie „labi domājošiem“ un valdība par politiski uzticamiem. Izņēmums no muižniekiem bija Mazstraupes muižas īpašnieks barons Meindorfs. Viņš pāstāvīgi dzīvoja Pēterpili, kur darbojās kā profesors

augstskolā un spēlēja ievērojamu lomu arī krievu politiskās aprindās. Kad Meiendorfs ieradās savā muižā, tad viņš, pie izdevības, neturēja par pazemi-
nošu apmeklēt latviešu biedrību un ielaisties saru-
nās ar vietējiem latviešu inteligētiem.

No redzamākajiem sabiedriskiem darbiniekiem pieminēšu Mazstraupes skolotāju nelaiķi P. Veģi, tautskolu inspektoru patstāvīgajā Latvijā; Rozbeķu ministrijas skolas skolotājus J. Jirģenu (bij. izglīt. min. vidusskolu direktoru, tagad Dobeles pilsētas galvu un ģimn. direktoru) un P. Ļūļaku, tagad vi-
dusskolas direktoru Rīgā. Ar viņiem mani saistīja ne tikai kopējas profesionālas intereses un sabiedriskā darbība, bet arī draudzība un likteņa kopība politis-
kajos notikumos.

Straupes draudzē biju strādājis astoņus gadus: ziemas četras Lielstraupes pagastskolā kā skolotāja palīgs, tad dažus gadus Straupes draudzesskolā un beidzot mani ievēlēja (pēc skolotāja K. Melnalkšņa) par skolotāju (pārzīni) turpat Lielstraupes pagast-
skolā. Darbodamies gan skolās, gan biedrībās asto-
ņus gadus, biju labi iepazinies un sadzīvojies ar vie-
tējiem iedzīvotājiem un nodibinājis plašus sakarus. Paša pagasta ļaužu starpā jutos kā savos ļaudīs. Par viņu labvēlību un draudzību pārlicinājos ikdienas pelēkajā darba dzīvē un dzīves grūtajos brīžos. —

Neskatoties uz politisko un nacionālo tieksmju apspiešanu, latvju tauta, man šķiet, vienmēr ir bijusi uzticīga saviem pienākumiem pret krievu valsti un valdību. Par to liecināja latviešu ierēdņu krietnība krievu valsts dienestā, latviešu virsnieku un kareiv-

ju drosme kara laukos un latviešu inteligentu un strādnieku labā slava krievu sabiedrībā.

Arī pasaules kara pirmajā pusē latvju tautas dēli ne tikai sirdīgi cīnījās frontē, bet arī dziļi un sāpīgi izjuta Krievijas nelaimes un neveiksmes; viņa dziļi skuma par Krievijas zaudējumiem kara laukā.

Savdabīga bija latvju tautas un visas Krievijas inteligences nostāja un jūtība japāņu-krievu karā 1905. gadā.

Krievu armijā cīnījās ne mazums latvju tautas dēlu, virsnieku un kareivju, bet likās, ka latviešu tautas un arī krievu inteligences simpatijas bija japāņu pusē. Ar apslēptu labpatiku inteligence lasīja ziņas par krievu armijas zaudējumiem un atkāpšanos Tālājo Austrumu frontē. Pat liberālie krievi zināmā mērā simpatizēja toreiz vēl maz pazīstamiem japāņiem, kuri ar savu darba mīlestību, progresīvo garu un drosmi iedvesa cienību un pamodināja simpatijas. Krievu-japāņu karā inteligence saskatīja cara galma kliķes avantūru un līdzekli, kas novērs tautas uzmanību no valsts iekšējās dzīves trūkumiem un reformu prasībām. Valdīja uzskats: ja Krievija karā pret Japānu cīņu zaudēs, tad šis zaudējums spiedīs krievu valdību piekāpties pašu tautas priekšā, paplašināt tautas politiskās tiesības un pilsoniskās brīvības. Mēdza apgalvot, ka valsts, kas karā uzvarēta, vienmēr ķeroties pie iekšējās dzīves pārkārtošanas un uzlabošanas. Bija labi zināms, ka dažādo krievu organizāciju pārstāvji bija caram iesnieguši lūgumus, kuŗos pieprasīja parlamentārisko valsts iekārtu un parlamentam atbildīgu ministru

kabinetu. Par visiem saimnieciskās dzīves trūkumiem un likstām atbildību uzkrāva patvaldnieciskam režīmam.

Fabrikas strādnieku un dzelzceļnieku streiki, kuŗi uzliesmoja dažos rūpniecības centros, liecināja, ka visā valstī „rūgst“ un valda liels nemiers ar pastāvošo valsts iekārtu.

Krievu inteliģences radikālisms stipri ietekmēja latvju inteliģenci un tautas domājošo daļu. Visi bija pārliecināti un cerēja, ka revolūcija nevarēs neuzlabot latviešu tautas politisko, tiesisko, saimniecisko un kultūrālo stāvokli. Latvju tautai reiz bija jātop vismaz par apstrādājamās zemes kungu un īpašnieku, kādēļ bija izvedama plaša agrārā reforma. Tautas garīgā kultūra un izglītība jau sen bija pāraugusi tās robežas, ko likums tai bija nospraudis tautskolā, tiesās un administrācijas iestādēs. Reformām bija jānāk.

1905. gada vasarā skolotāji nereti sarīkoja nelielas slepenas sanāksmes, kuŗās pārrunāja vispārīgo politisko stāvokli un par reformām, kādas būtu izvedamas skolu dzīvē. Vairāk reizes arī es šādas sapulces apmeklēju, bet pie sociāldemokratijas partijas un organizācijām nekad neesmu piederējis, lai gan lielākā daļa inteliģences sacījās esot sociāldemokrāti, vismaz marksisti. Marksisma mācības tanīs laikos latviešu inteliģencē bija augstā cieņā un godā un dialektiskā metode tāds ierocis, ar kuŗa palīdzību varēja „satriekt“ katru pretinieku un pilnīgi izskaidrot katru saimnieciskās un garīgās dzīves parādību. Marksistu dogmātisms un neiecietība pret citu uzskatiem uz mani atstāja atbaidošu ie-

spaidu kā viss tas, kam piemīt laikmetīgs modes raksturs. —

Baltijas muižnieki, paredzēdami politisku negaisu, jau 1905. gada vasarā vietvietām savās muižās bija iekortelējuši, drošības dēļ, krievu kaŗaspēka jātnieku nodaļas. Man gadījās būt sava tēva mājās Veismaņu (tagad Vaives) pag. Lejaspiekuņās, kas atrodas pie Rīgas-Apes šosejas netāli no Cēsu-Piebalgas lielceļa šķērsojuma, kad no Dienvidvidzemes dažas jātnieku daļas, zem revolūcionāru spiediena, atkāpās no Piebalgas uz Cēsīm. Pa lielceļu virzījās uz Cēsu pusī gaŗa vezumniķu un jātnieku vilca; tuvējo māju iedzīvotāji bariem pulcējās uzkalnēs noskatīties neparastā gājienā; bet tad uzreiz iesvilpās viena otra šautenes lode un kādi no ziņkārīgajiem skatītājiem sabruka turpat bez dzīvības. Tikai tagad skatītāji noprata, ka kareivji atkāpjas aizsargādamies un „ložu netaupa“...

Avizēs bieži vien parādījās ziņas par streikiem un sacelšanās mēģinājumiem Krievijas pilsētās un sevišķi rūpniecības centros. Frontē, Tāļajos Austrumos krieviem nelaimējās iegūt nevienu ievērojamāku uzvaru. Avīžu ziņas no kaŗalauka bija ietērtas bravūrīgā stilā; parādījās ziņas par krievu frontes izlidzinājumiem, saisinājumiem un „uzvarām kronētu“ atkāpšanos. Šad tad paspruka ziņas par krievu ģenerāļu nolaidībām, intendantu blēdībām un korupcijām. Krievu valdība turpretim apgalvoja, ka viņa miera neslēģšot, iekams ienaidnieks nebūšot satriekts un galīgi padzīts.

1905. gada oktobrī sākās Krievijas dzelzceļnieku ģenerālstreiks un visa satiksme uz dažām dienām

bija pārtraukta. Tagad arī cara valdība atrada par vajadzīgu piekāpties tautas prasību priekšā. 17. oktobrī parādījās cara manifests, kurā pasludināja jaunus „nesatricināmus pilsonisko brīvību pamatus“: personas neaizskaramību, sirdsapziņas, runas, preses un biedrošanās brīvības; neviens likums turpmāk netikšot izdots bez Valsts Domes piekrišanas; bija apsoltas Valsts Domes vēlēšanas un Domes sasaukšana...

MĪTIŅU LAIKI

Manifesta solījumi, likās, bija liels sasniegums Krievijas brīvības izcīnītāju frontē. Bija arī tādi, kas šaubījās par to, vai apsoltās brīvības un tiesības tiešām tikšot dotas. Tā kā manifests bija izdots zem frontes neveiksmju un iekšējo nemieru spiediena, tad proletariāts un daļa pilsoņu šo piekāpšanos uzskatīja par cara valdības nestipruma un nedrošības pazīmi un apsoltās brīvības par politisku manevri tautas pievilšanai, resp. apmierināšanai bezpamata cerībām. Nenogaididama cara manifestā apsoltu brīvību izpausmi likumos un nenogaidot Valsts Domes sanāksšanu, tauta, inteligentu uzmodināta, pate sāka ņemt un izlietot apsoltās brīvības.

Novembra mēnesī Rīgā, Romanova ielā Nr. 25, Jaunā teātra telpās (tagad Dailes teātris) sanāca Latvijas tautskolotāju kongress. Arī es aizbraucu uz Kongresu, lai noskaidrotu jautājumu, kas tālāk darāms. Kongresa zāle bija skolotāju pārpildīta. Kāds no Rīgas latviešu kreisajiem skolotā-

jiem (I. R.) runāja par kongresa mērķiem: uzstādīt jaunus principus un nospraust jaunus ceļus tautskolu darbā. Pēc gaŗām runām kongresu beidza ar rezolūciju pieņemšanu. —

Kongresā bija ieradies toreiz populārais mācītājs un dzejnieks Andrievs Niedra. Savās „vēstulēs jaunai paaudzei“ Niedra bija brīdinājis un biedinājis jaunatni no politiskās aizraušanās, ekscesiem un sadursmēm ar likumu. Niedras labi domātie aizrādījumi un padomi neatrada atbalsa tautā, jo tauta mūsu garīdzniecību uzskatīja par progresā ienaidniekiem un reakcijas kalpiem. Kongresā Niedra lūdza atļauju runāt no katedŗa. Pēc ilgās stīvēšanās un pretošanās sanāksmes vadītāji beidzot Niedram deva vārdu.

Tikko Niedra uzkāpa katedŗi, tad zālē sākās elišķs troksnis: svilpošana, kliegšana, grīdas dauzīšana kājām, u. t. t. Niedra tomēr paspēja izteikt, ka viss šis troksnis neesot nekāds arguments pret viņa uzskatu pareizību vai nepareizību; šādu un vēl stiprāku protestu varot izdarīt tīri mēchaniskiem līdzekļiem... Tālāk Niedra netika. Prezidijs lūdza Niedru katedŗi atstāt. Niedra lēni nokāpa no katedŗa un mierīgi atkāpās līdz zāles sienai. Salicis rokas uz krūtīm, Napoleona pozā, viņš ironiski noraudzījās uz satraukto sanāksmes dalībnieku pūli. Daži sapulces dalībnieki gaŗāmiedami nekautrējās Niedru apbalvot dzēligiem epitētiem, bet no vardarbības tomēr atturējās.

Negrībot radās cienība pret viru, kam bija savi uzskati un kas neskrēja līdz lielajam pūlim; viņam bija diezgan drosmes spītēt satrauktai masai. Briti-

ņu noraudzījies vispārējā kņadā, Niedra beidzot atstāja zāli. Likās, ka skolotāji pēc tam uzelpoja vieglāki.

Uz laukiem sākās „mitiņu laikmets“. Latvju tauta, kas gadusimteņiem bija klusējusi, tagad bija atguvusi tiesību atklāti runāt. Bija tik daudz sasāpējušu, smeldzošu jautājumu, kas prasīja iztīrāšanas un noskaidrošanas. Likās, ka katram bija kas ko teikt, vai jautāt. Toreiz vēl mēdza uzklausties citu runās un ne ikviens centās pats publiski runāt. Tagad varēja izteikt visu to, kas gulēja uz sirds vai radija kādas šaubas. Rīgas aģitatori neaizmīrsa arī Lielstraupi. No viņiem atceros tikai vienu jaunekli S., kas savās runās bija ļoti sparīgs un radikāls. Vēlāk šis mūsu sociāldemokratiskās inteligēnces pārstāvis vienmēr vairāk slidēja uz labo pusi un beidzot ieslidēja galējo labo klēpi. Frančiem ir izteiciens: „il n'y a que des fous qui ne varient pas“, bet tāds attīstības loks un noslēgums neliecina par uzskatu pamatotību, bet gan par rakstura gļēvumu.

Latvijā sāka „gāzt“ vecās pagastvaldes un viņu vietā nodibināt tā sauktās „ricības komitejas“. Arī Lielstraupes pagasta valdes dienas bija skaitītas. Kādu dienu pagastnamā sapulcējās milzīgs pagasta iedzīvotāju bars. Mani izvēlēja par mitiņa vadītāju un galveno runātāju. Uz sapulces pieprasījumu es deklarēju veco pagastvaldi par atceltu, un viņas vietā sapulce izvēlēja „ricības komiteju“. Pagastvalde nodeva ricības komitejai pagasta valdes grāmatas, zīmogus un citus valdes atribūtus. Pūli pacēlās balsis, kas sauca, ka vajagot noņemt no sienas un iznīcināt „asinssuņa“ cara Nikolaja ģimetni. Es

pavēlēju gan ģīmetni noņemt, bet ne iznīcināt. Mitiņa dalībnieku garastāvoklis nebija visai saspringtināts, un tādēļ man nebija grūti rīcībā un lēmumos ieturēt zināmu mērenību. Pagastvaldes locekļi savas pilnvaras nolika bez pretošanās un pūlis dažus no viņiem ievēlēja par rīcības komitejas locekļiem.

Daudz grūtāki bija izvairīties no galējībām, vardarbības un ekscesiem mītiņos, kad ieradās svešie agitatori. Atceros kādu mītiņu, ko noturēja Straupes labdarības biedrības zālē. Pārrunāja jautājumu par reliģiju un baznīcu. Svešie agitatori gribēja aizliegt vietējiem iedzīvotājiem svētdienās ierasties baznīcā uz dievkalpojumu un proponēja pieņemt rezolūciju par sardzes nostādīšanu pie baznīcas durvīm. Svētdienās pie baznīcas bija sagaidāmas asiņainas sadursmes. Mēģināju ieskaidrot, ka mums nav nekādas tiesības ierobežot līdzpilsoņu tiesības apmeklēt baznīcā dievkalpošanas. Lai izvairītos no nepatikamām sekām, tad es mītiņu slēdzu, par ko vietējie iedzīvotāji man bija īsti pateicīgi. —

Rudeni kādu rītu muižas bērni skolā atnākuši stāstīja, ka vakar pēcpusdienā nodedzināta Lielstraupes barona vecā pils, bet baznīca palikusi uguns neaizskarta. Lai gan Lielstraupes pagastskola atrodas tik ap 4 kilometri no muižas, tad tomēr plašā birzs, kas atrodas starp muižu un skolu, bija ugunsgrēka liesmas aizsegusi un skolai aiztaupījusi lielu satraukumu.

Kā vēlāk zināja stāstīt, tad pēcpusdienā muižā iebraucis linijdroškā kāds desmits brašu puīšu; tie pieprasījuši no muižas pārvaldnieka mucu petrolejas, ko svešnieki ievēluši pils zālē; tad atbraucēji mucai

izsītuši dibenu un petrolejai pielikuši uguni. Jaunieši bijuši apbrunoti, nostādījuši muižā un uz ceļa sardzes. Muižas ļaudis bez pretošanās izpildījuši revolūcionāru pavēles. Kad ugunsgrēks bijis pilnā spēkā, tad svešie jaunieši piekodinājuši muižas ļaudim, lai pagaidām par notikumu klusējot, un pēc tam mierīgi aizbraukuši. Straupes baznīca tomēr palikusi vesela, lai gan viņa ir tikai pils ēkas turpinājums.

Tad sākusies ugunsgrēka dzēšana un pils mantu „glābšana“, resp. laupīšana. Muižas ļaudis un arī daži no ārienes steigušies no uguns apdraudētās pils daļas izvest mantas, kas tad pa lielākai daļai aizgājušas nezināmu ceļu. Starp mantu glābējiem vēlāk izcēlušās nesaskaņas: tie viens otram pārmetuši, ka viens „paglābis“ vairāk un vērtīgākas mantas, nekā otrs... Dažas dienas vēlāk pagasta rīcības komiteja mani uzaicināja ierasties pagastnamā. Tur starp citu, bija atvesti daži zēni no muižas, kur tie bija bijuši nodoti mācīties dažādus amatus. Muižas valde zēnus bija no muižas padzinusi, jo tie esot piedalījušies mantu glābšanā, resp. laupīšanā. Tā kā zēnu starpā bija arī daži mani bijušie skolēni, tad rīcības komiteja mani lūdza zēnus nopratināt un norāt. Noskaidrojās, ka glābšanas darbā ar „blakus nolūkiem“ piedalījušies ne tikai kalpi un zēni, bet arī dažas muižas sabiedrībā iecienītas un turīgas personas. „Mēs ņemām un aizvācām tikai ievārijumus, kuri mums labi garšoja“, paskaidroja zēni.

Muižas dedzināšana bija atstājusi ļoti demorālīzējošu iespaidu ne tikai uz muižas ļaudim, bet arī uz apkārtni. Vietām jau bija parādījušās bruņotas bandas, kas alka vardarbības. Svētdienā pēc ugunsgrēka

dienas Lielstraupē sasauca mītiņu, kurā es un arī citi runātāji uz visasāko nosodījām vardarbības — dedzināšanas un laupīšanas. Bija jābīstas no anarķijas, kas lauku iedzīvotājus iegrūstu postā un radītu niknu reakciju.

Katru svētdienas priekšpusdienu Lielstraupes pagastnamā bija sanāksmes. Jau sestdienās parasti pie manis ieradās kāds pagasta delegāts, kas mēdza sacīt: „Skolotāja kungs, nu gan svētdien atkal jums pagastnamā mītiņā jārunā; būs jau gan laikam arī kādi sveši runātāji, bet jūs jau esat mūsējais un tādēļ jums labāk uzticamies; pēc pusdienas jūs atkal būsiet brīvs...”

Pāra mēnešu laikā, vismaz visā Ziemeļvidzemē, vecās pagastvaldes bija nogāztas un viņu vietā izvēlētas „rīcības komitejas”; skolās mācību programmas pārkārtotas un mācības pasniedza latviešu valodā. Šādai skolotāju patvaļībai nebija nekādas sankcijas un tādēļ es mēģināju izdabūt no rīcības komitejas attiecīgu lēmumu. Notikumu gaita tomēr bija tik strauja, ka pie skolu jautājuma tuvākas apspriešanas netikām. Pa to starpu daudz muižu un piļu bija nodedzinātas un paši muižnieki savas mītnes pametuši savu pārvaldnieku rokās.

SODA EKSPEDICIJAS

Cara valdība organizēja soda ekspedīciju, un 4. decembrī uz Latviju nosūtīja 2 pulkus kājnieku ar 16 lielgabaliem. Par soda ekspedīcijas vadītāju iecēla ģenerāli Orlovu, kas izpildīja arī Baltijas

generālgubernātorā vietu. Sodū ekspedīcijām savus pakalpojumus laipni piedāvāja vietējie muižnieki kā goda policisti, gan kā rezerves virsnieki; viņiem pakal nepalika vietējie vācieši un daži ev.-luterāņu mācītāji, vai „labi domājošā“ inteligence, kas tuvu pazina latviešu progresīvo inteligenci un muižniecībai nelabvēlīgos pagasta iedzīvotājus. Tagad vietējie labi domājošie sastādīja „proskripcijas listes“, kurās nereti ierakstīja ne tikai revolūcionārus, bet arī visus tos, kas kaut kā bija ieriebuši vietējiem varas vīriem muižniekiem, vai mācītājam. Tagad bija lieliska izdevība pamatīgi izrēķināties ar visiem nevēlamiem elementiem, kas traucēja lauku konservatīvās pilsonības iegaino dzīvi. — Atriebības diena tuvojās: pār Latviju nolaidās briesmīga šausmu nakts, kur vietu vietām no latvju sētām atspīdēja degošu ēku ugunsliedzības, atskanēja sodū ekspedīciju spalgie šāvieni un uz nāvi notiesāto smagās nopūtas. —

Rezerves virsnieku un godapolicistu tērpos maskotie muižnieki tagad žūpoja un brāļojās ar citkārt nicinātiem krieviem-barbariem. „Par vienu vācieti desmit Kalniņu un Bērziņu,“ bija viņu sauka. Muižnieku naids pret latvju tautu un krievu vara asinsdzīrēs apvienojās un gribēja iznīcināt latvju tautu.

Sodā ekspedīcijas uzmeklēja revolūcionāru dzīves vietas — skolas un lauku mājas, arestēja revolūcionāros vai viņu piederīgos un asinsradniekus, kurus notiesāja uz nāvi un spriedumu bez kavēšanās izpildīja. Ja uzdotā revolūcionāra paša nevarēja sameklēt, tad viņa vietā nošāva viņa brāli, tēvu vai citu tuvinieku. Viņu mājas parasti nodedzināja. Ugunsgrēku blāzmas atspīdums nakti un dūmu mu-

tuļi dienu apzīmēja sodu ekspedīciju ceļu pa Latvijas ārēm. Daudz straujas sirdis heidza pukstēt; tūkstošiem latvju inteliģence bēga uz ārzemēm vai Iekš-krieviju, kamēr citi tūkstoši slapstijās pa mežiem („meža brāļi“) un pārtika no līdzcietīgo kaimiņu labsirdības un žēlastības.

Latvju zemniekam un pat inteliģentam no sākuma šis briesmīgais valdības atreibības akts nebija īsti saprotams. Tie negribēja ticēt nostāstiem par soda ekspedīciju bardzību tur, kur tās jau bija ieradusās, un tādēļ vainīgie bieži vien nekur nebēga. Tie rūgti maldījās. Valdības nolūks nebij izmeklēt un iztiesāt, tiesu un taisnību nest; viņa gribēja Latvijas iedzīvotājus terorizēt, tas ir, tiem iedvest bailes no valdības un radīt cienību pret cara kalpiem, muižniecību un pastāvošo iekārtu. Šo mērķi valdība sasniedza tikai daļai. Vainīgo, mazāk vainīgo un nevainīgo nesaudzīgas nošaušanas bez tiesas un izmeklēšanas tikai uz denunciāciju pamata; zemnieku māju dedzināšanas mazināja tautas acis valdības cieņu un radīja dziļu sarūgtinājumu pret pašu valsts varu, kā arī pret iedzimto ienaidnieku — muižniecību un tiem, kas viņiem garā rada. Še kāds piemērs. Kādā Cēsu apriņķa draudzē soda ekspedīcija nošāva kādas mācītāja pagasta mājas rentētāju-saimnieku B. Uz nelaimīgā pavadišanu kapsētā bija ieradusies daži tūkstoši draudzes locekļi. Vietējais mācītājs, demokratisks un visādi iecienīts vācietis, domājams, vietējā muižnieka pamudināts, novilcināja nelaika apstāvēšanu kapsētā uz pāra stundām, kamēr no Cēsīm bija ieradies kazāku pulciņš. Pēdējie tagad ņemās pērt, pēc tuvējās muižas lielkunga un vi-

ņa kalpu norādījumiem, nagaikām sapulcējušos pavadītājus un pārvērtā bērnu gājienu par viņu pašu soda dienu... Šis notikums daudz draudzes locekļus saniknoja un sarūgtināja tik lielā mērā, ka tie nozvērējās vairs kājas nespert baznīcā, kamēr tur sprediķošot mācītājs, kas sarīkojis drausmīgo izpēšanu. Viņi turēja savu solījumu. Baznīca bija un palika tukša; dažreiz mācītājs sprediķoja tikai 5—6 vecām sievietēm, kas mēdza ierasties no tuvējās nespējnieku patversmes. Ne mācītāja labsirdība, ne pakalpība nespēja izlabot reiz izdarīto kļūdu...

* * *

*

Tuvojās Ziemsvētki, skolēnus atlaida no skolām brīvē, bet svētku pacilātības nebija. Tas bija klušums pirms negaisa. Visi „labi domājošie“, prātīgie pilsoņi pacēla galvas un klusībā smīnēja par karstgalvjiem. Straupes draudzē tanī laikā bija mācītājs P. R. kgs. Viņš bija labsirdīgs un mīļš cilvēks, bet fanatisks baznīcas kalps, kas dažos jautājumos nekādas pretrunas necieta, jo iedomājās inspirēts no augstākas varas. Man ar viņu kādreiz radās domu starpības; „Melnais Pēteris“, kā to dažreiz tautā saukāja, uzlēca kājās un svinīgi man pasacīja, ka viņš mani no kristīgās ev.-lūtera draudzes izslēdzot... Kā vēlāk dabūju dzirdēt, tad mācītājs bērnu vecākiem bija izteicies, ka bērnus gan pie manis skolā vēl varot sūtīt, jo „Seskis kā skolotājs un cilvēks esot labs...“ Pagāja Ziemsvētki bez priekiem un pacilātības, kā rudens lietusediena bez saules; pienāca Jaungads un tuvojās

soda ekspedīcijas nodaļa arī Straupei. Straupes labdarības biedrībā bija sarīkota Jaungada sagaidīšana. Arī es tur ieradās. Publikas bija pamaz un tā pati nospīdētā garastāvoklī: uz visu vaigiem bija lasāmas rūpes un nedrošība par rītdienu; ziņas par soda ekspedīciju rīcību pienāca arvien drausmīgākas un par viņu pareizību vairs nevarēja šaubīties. Kādu dienu viens no maniem darba biedriem man pastāstīja, ka viņam no kāda laba paziņas Valmieras apriņķa valdē izdevies uzzināt, ka saraksts personām, kas Straupē tikšot sodītas ar nāves sodu, esot sastādīts, un tur esot arī mans vārds. Sarakstā to personu vārdi, kuŗas nošaujamās, esot pastrīpoti ar sarkanu svītru; daži vārdi esot pastrīpoti ar zilu svītru; tas nozīmējot, ka viņas tikšot tikai nopērtas...

Es piederēju pie tiem vientiesīgajiem, kas briesmu ziņām par soda ekspedīciju bardzību negribēja ticēt. Tiesa gan: es biju paša pagastā vadījis mītiņu, kuŗā nogāza likumīgo pagastvaldi un ievēlēja rīcības komiteju, bet tas bija noticis bez sevišķiem ekscesiem, bez valsts varas insigniju pulgošanas un iznīcināšanas; biju uzstājies ar revolūcionārām runām mītiņos pats savā pagastā, bet biju ieturējis zināmu mērenību un ar aģitācijas runām nekad nebiju uzstājies ārpus sava pagasta robežām: tā tad nepiederēju pie profesionāliem revolūcionāriem. Tā es atradu simtiem faktu un apstākļu, kuŗi itkā mazināja manu vainīgumu, resp. nozieguma smagumu un nozīmi... Cilvēka paštaisnošanās resursi un pamatojumi vispār ir neizsmeļami, ja tas nonāk kritiskā stāvoklī...

Kādu dienu pie manis skolā ieradās mans draugs, Lielandžu mājas saimnieka dēls Pēteris M o r a kgs.

Viņš gan nebija daudz skolās gājis, bet viņš piedē-
rēja pie gaišām galvām, kas labi saprata laika pra-
sības, un dziļi pārdzīvoja revolūcionāro kustību. Mo-
ra kungs ņēmās mani pārliecināt, ka man draudot
briesmas, un mani pierunāja, lai es tāpat bēgot uz
ārzemēm, kā to jau izdarījuši mani kolēģi Rozbeķu
un Mazstraupes skolotāji Jirgens un Vegis. Bet ja
es katrā ziņā gribot palikt tepat un novērot to, kas
te notiksot, tad viņš man ieteica dažas dienas pa-
slēpties pie viņa radiem Eikažu pagasta N. mājās.
Šinīs lauku mājās dzīvojot tikai viena viņa radnieku
ģimene, un es varot būt drošs, ka par manu paslēp-
šanās vietu neviens neko nezināšot. Arī pate māja
atrodoties labu gabalu no lielceļa, kādā vientuļā
mežmalā.

Es sava drauga laipno piedāvājumu, gan vilci-
nādamies, pieņēmu un otrā dienā mans draugs Pē-
teris Moris mani aizveda uz norunāto māju, bet pats
tūlīn atgriezās uz savām mājām Lielstraupes pa-
gastā. —

Baismīgās gaidās paslēptuvē pavadīju pāra die-
nas. Gan biju paņēmis līdz dažas grāmatas lasīšanai,
bet nebija iespējams uzmanību saistīt pie mēmajiem
burtiem, kad prāts kavējās mājās, kur katru brīdi
varēja ierasties bargie soģi.

Otras vai trešās dienas vakarā pie manis atbrau-
ca ciemā no Lielstraupes kāds paziņa Zaļakmentiņa
kungs ar ziņām par soda ekspedīcijas rīcību Liel-
straupē. Soda ekspedīcija vispirms centusies arestēt
sarakstā atzīmētās personas viņu dzīves vietās. No
desmit sarakstā uzskaitītām, uz nāvi notiesātām per-
sonām ekspedīcijas vadoņi sadabūjuši un arestējuši

tikai trīs: Baukalna pusmuižas rentnieku Rulli, Lielstraupes pagasta Lielandžu mājas saimnieka dēlu, manu draugu Pēteri Mori un Lielstraupes muižas kvartnieku Blatti, vienkāršu muižas darba rūķi. Arī Lielstraupes pagastskolā ieradušies daži virsnieki, pagasta skrīvera pavadībā, un tur mani meklējuši. Kāds virsnieks draudējis manu māsu Alvīni nošaut, ja viņa nepasacišot, uz kurieni es esot aizbēdzis un kur noslēpies. Manu māsu aizveduši uz Lielstraupes muižu, kur to vēl reiz nopratinājuši un tad atsvabinājuši, lai pienācīgi sagatavojoties uz „pēdējo gaitu“, bet galu galā to tomēr atsvabinājuši.

Soda ekspedīcijas nodaļas vadītājs esot gribējis dot rīkojumu manas mantas tūlī iznīcināt, t. ir, sadedzināt, bet vietējās krāju un aizdevu kases priekšniecība cēlusi iebildumus. Es esot kasei parādā 200 rubļus, un ja manu mantu sadedzinātu, tad kasei celšoties zaudējums. Uz kases pieprasījumu manas mantas pārdotas vairāksolišanā.

Šī sakarībā jāpiezīmē, ka materiālām mantām nebija visai bagāts; tās sastāvēja no pāra vienkāršām gultām, galdiem, pusduča krēslu, pāra skapjiem un pāra simtiem grāmatu. Kūti bija viena govtiņa, pāra aitu un viena cūka, šķūnīti vajadzīgā lopbarība un pagrabā kartupeļu un citu dārzāju krājumiņš; zirga man vēl pašam nebija; manus, skolas, nelielos laukus pavasarī apstrādāja mani draugi un labvēļi, daži pagasta saimnieki. —

Apcietinātie trīs „revolūcionāri“ pa nakti ieslodzīti zem stipras sardzes muižas pirtī. Soda ekspedīcijas vadītājs solījis manam draugam Pēterim Mo-

ram dzīvību un brīvību, ja tik tas pasacīšot, kur es esot noslēpies. Mans draugs esot ar īgnumu novērsies un neatbildējis ne viena vārda...

Daži apcietināto draugi mēģinājuši pierunāt vietējo luterāņu mācītāju P. R., lai tas iebilstu baigajiem soģiem kādu vārdu apcietināto labā, bet tas nav bijis pierunājams. Ari pats muižas īpašnieks barons R., kuŗam būtu kāds vārds sakāms, pa to laiku bijis no muižas nezin kur nozudis. Telegrafējuši uz Pēterpili baronam Meiendorfam, Mazstraupes muižas īpašniekam un, domājams, ka tas būs mēģinājis ko darīt savas pūsmuižas rentnieka Rullā labā, bet viss bijis velti. Otrā rītā visi trīs „revolūcionāri“ nošauti un netāli no soda vietas ārpus kapsētas kādā grāvī nedziļi iekasīti smiltis. —

Vairāki Lielstraupes pagasta saimnieki un citi „dumpīgie elementi“ stipri pērti nagaikām un tad atlaisti uz mājām. Daži nemaz nezināja, kā viņi nākuši revolūcionāru godā un sodā...

Mani ārkārtīgi pārsteidza un dziļi satrauca mana drauga M o r a i z t u r ē š a n ā s. Es nekad nebiju sagaidījis, ka cilvēks, ar kuŗu man nebij nezin cik cieša draudzība, ziedos savu jauno, zaļokšņīgo dzīvību manis dēļ. Šī pašuzpurēšanās liecināja par lielisko gara pacilātību un revolūcionāro ideālistismu, kas bija saviļņojis visus lauku iedzīvotājus. Atmiņa par manis dēļ noslepkavoto draugu Pēteri Moru mani pavada visās manās gaitās, jo es viņa priekšā palieku mūžīgs parādnieks. Vēl šodien, pēc vairāk kā trīsdesmit gadiem, nevaru par šo revolūcijas upuri domāt bez dziļa dvēseles saviļņojuma. Tādi pašai zliedzīgi ir tie klusie varoņi, kuŗu

piemiņa paliek bez oficiāla suminājuma. Tie ir kā mazais cinitis, uz kuŗa nostādamijs paceļas un tie krēdzams daŗš labs „lielais varonis“... Citādi viņš nepaceltos galvas tiesu augstāk pār citiem..

Ja prasītu — kādēļ gan šie trīs revolūcionāri nošauti, tad jāsaka, ka ar revolūciju viņiem bija maz sakaru. Baukalna pusmuiŗas rentnieks Rullis bija vietējais inteliŗents, kas pie izdevības mēdza pairoņizēt un pazoboties par vietējo muiŗniecību un vāciski noskaņoto garīdzniecību un citiem „labi domājošiem“ inteliŗentiem. Mans drauŗs Pēteris Mors bija enerŗiska pašapzinīga latvieŗu lauksaimnieka dēls, kas dienās varēja tapt bīstams vecās kārtības aizstāvētājiem; Blatte bija muiŗas kvartnieks, kas kādreiz prasījis algas paaugstināšanu un pierunājis arī citus muiŗas kvartniekus uz streikošanu..

Nav brīnums, ka daudz no nošaujamo sarakstos ievestām personām vēlāk saņēma no vietējām tiesu iestādēm tikai nelielus sodus, kad pēc daŗziem mēneŗiem viņi nāca valdības rokās. —

BĒĢSANA UZ ĀRZEMĒM

Nu man vairs nebija nekādu šaubu; mans liktens bija izšķirts: man bija bez kavēšanās jābēŗ projām no Latvijas. Lūdzu to paŗu paziņu Zaļakmentiņu, kas man bija atvedis šausmu ziņas no Lielstraupes, lai viņš mani tūliņ aizvestu uz Siguldas staciju.

Kurp braukt? Uz kurieni bēŗt? Nebija daudz laika prātot: nolēmu braukt projām ar pirmo vilcienu, kas pienāks Siguldas stacijā. Ja vilciens pienāks

no Cēsu puses, tad braukšu uz ārzemēm caur Rīgu, ja no Rīgas puses, tad caur Petrapili.

Man nebija līdzī ne iekšzemju, ne ārzemju pases; bija tikai pāra simti rubļu naudas un dzimšanas apliecība. Dažās minūtēs savācu savas nepieciešamākās mantas ceļā somā un tad devāmies ceļā.

Bet kurp brauksi bez pases! Bija kā nekā jāizlīdzas. Manam draugam Zaļakmentiņam bija līdz iekšzemes pase, un viņš bija ar mieru man atdot savu pasi, ja man izdosies stacijā nopirkt biļeti un iekļūt nekibelētā vagonā.

Bija nepatīkams lietains un vētrains janvāra (6. janvārī 1906. g.) vakars. Lietus lāses uz ceļa un uz kokiem pārvērtās par ledus garozu, kas kokiem vējā locoties griezīgi brikšķēja un čīkstēja. Ceļš bija ārkārtīgi slidens. Siguldas staciju varēja vērot pa lielu gabalu. Tur bija apmetusies kāda soda ekspedīcijas nodaļa; uz kāda laukuma bija liels sārts, kuŗa liesmu mēles vīdamās tiecās uz augšu pret tumšajiem mākoņiem un radīja gaisā sarkanu blāzmu. Biju ļoti nospiestā garastāvoklī, bet vilcināties nedrīkstēja. Projām!

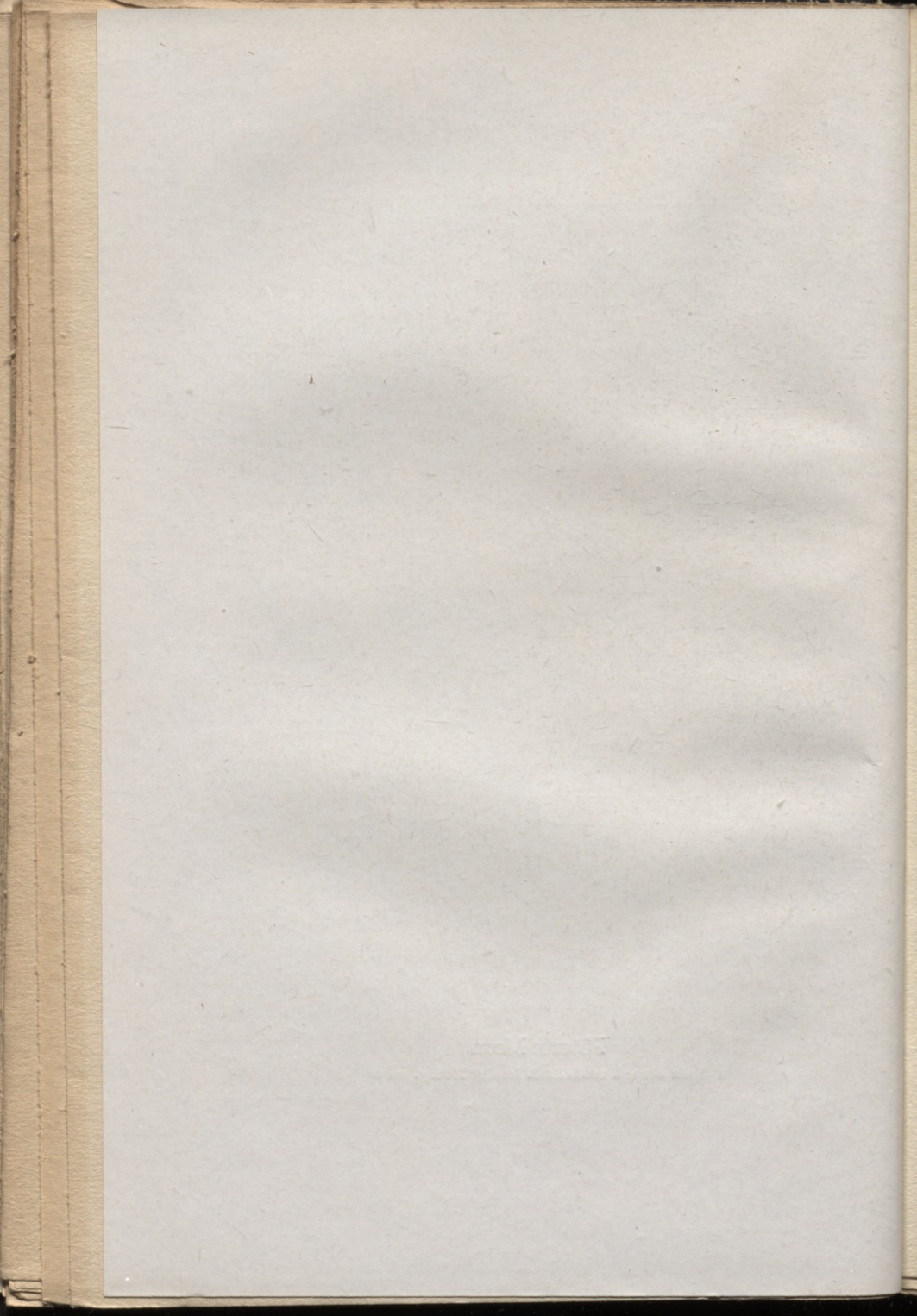
Stacijā nebija ilgi jāgaida: drīz vilciens pienāca no Rīgas puses. Lai neradītu biļešu pārdevējā nekādas aizdomas, tad biļeti pirku tikai līdz Valkai, bet ne līdz Pliskavai, vai Pēterpilij. Pēdējā gadījumā varētu rasties aizdomas, ka pircējs ir kāds revolūcionārs-bēglis.

Biļešu pārdevējs man sevišķas vērības nepiegrīza un Zaļakmentiņš man iedeva savu pasi. Šķirāmies; es pateicos par laipno pakalpojumu un steidzos vagonā.

Pēteris Mors

Soda eksped. nonāvēts 2. janvārī 1906. g. (v. st.)

Vagons nebija visai pārpildīts. Lai ceļā pa Latviju vagonā nesastaptu kādu pazīstamu, kas varētu zināt par pēdējiem notikumiem Lielstraupē, tad uzlidu vagonā uz augšējā plaukta, kā nekā iekārtojos, noliku galvu uz sava saiņa un likos aizmidzis. —

Pēc kādas stundas vilcienam bija jāpienāk Cēsīs. Man radās domas, tad karsta vēlēšanās Cēsīs atstāt vilcienu, iegriezties pie mana brālēna grāmatu tirgotāja Liepiņa, Rīgas ielā, un tad vēl nakti ar važoni aizbraukt uz mana tēva mājām Veismaņu (tagad Vaives) Lejaspiekūnām, lai atvadītos no savas mīļās māmuliņas un sirmā tēva. Nakts bija gara, un rīt, vēl pirms gaismas svišanas, varētu aizbraukt uz tuvējām Āraišu vai Cēsu stacijām un tad doties tālāk. Vēlēšanās pamazām nobrieda par ciešu apņemšanos.

Tiklīdz vilciens pienāca Cēsīs, tad es steigšus atstāju vagonu un tecīņiem devos uz man labi pazīstamo A. Liepiņa grāmatu tirgotavu Rīgas ielā. Tumsā atrāvu priekšnama durvis un... uzdūros uz drupu kaudzes. Pametu aci uz augšu un ieraudzīju zvaigznes; noprātu, ka nams ir izdedzis. Tā tad Liepiņš vairs tur nedzivoja; varbūt arī tas nams ir soda ekspedīcijas upuris...

Par Liepiņa uzmeklēšanu Cēsīs nebija ko domāt; Cēsīs droši vien visi zināja, kas noticis Lielstraupē, ka es esmu izbēdzis no soda ekspedīcijas; es varētu sastapties ar kādu, kas mani pazīst un liktu mani apcietināt. Arī važoni es pats neuzdrošinājos uzmeklēt un noligt, jo arī starp tiem varētu gadīties kāds mans paziņa... Ko nu darīt? Devos skriešus atpakaļ uz staciju, lai noķertu vēl stacijā vilcienu. Tas man

izdevās. Tikko biju uz vagona kāpnēm, kad vilciens sāka kustēties. Tā man vairs nebija lemts satikties ar maniem vecākiem, kāpt pār nama sliedsni, kuŗā biju uzaudzis, strādājis, no kurienes sācis savas gaitas pasaulē. Ar Dievu, dzimtene! No jauna vagonā uzlīdu uz augšējā plaukta un likos aizmidzis. Klusām nožēloju, ka mans nodoms neizdevās, un pūlējās samierināties ar savu likteni. Varbūt, kā tā bija labāk. Kādēļ šarikot mīļajiem vecākiem tādu sāpīgu šķiršanās brīdi?

Pēc dažām stundām vilciens pienāca Valkā. Stacijā izkāpu no vagona un nopirku biļeti līdz Pliskavai. Pa nakti atkal uzlīdu vecajā vietā uz augšējā plaukta, bet no rīta ieņēmu vietu uz sola kā pienākas. Nu vairs nebija ko būties, jo biju tālu no dzimtenes un tādēļ nebij jābīstās no sastapšanās ar pazīstamiem.

Daži latvieši vagonā klusi sarunājās par soda ekspedīcijas darbiem; viņi paši jutās pazemoti un nospiesti. Pāra krievietes, laikam ierēdņu vai tirgotāju sievas, sirdijās un apgalvoja, ka revolūciju taisot tikai žīdi un latvieši...

Pliskavā apmetos uz vienu dienu kādā vienkāršā viesnīcā. Kā nekā nokārtojies, nepacietīgi steidzos uz ielas, lai novērotu tautu. Man likās, ka esmu iebraucis no sabangotās jūras miera ostā. Pilsētā valdīja klusums un miers. Kareivji nebija redzami ne stacijā, ne pastā, ne pie kādām citām kroņa iestādēm. Iedzīvotāji staigāja mierīgi savās gaitās, un uz viņu vaigiem bija lasāma vienaldzība un pieticība. Man nāca prātā krievietes vārdi, ka revolūciju taisot tikai žīdi un latvieši; es atcerējos barona

Meiendorfa jautājumu kādā mītiņā: „Vai jūs domājat, ka krievu tauta gatava revolūcijai?“ Viņiem, laikam, bija taisnība. Lielā Krievija satrieks mūs, pāra guberņas un revolūciju noslīcinās mūsu pašu asinīs...

Otrā dienā pavisam sašļukušu dūšu braucu tālāk uz Petrapili. Pilsētu pazinu pietiekoši labi, jo pāragus atpakaļ biju dzīvojis un strādājis kā mājskolotājs kādā vācu ģimenē Petrapils tuvumā, Šliselburgā. Petrapilī dzīvoja kāds bijušais straupietis, skolotājs Alksnis, kuŗa adrese man bija zināma. Devos pie viņa. Atkalredzēšanās viņam nedarija nekāda prieka. Straupē nošautais Baukalna pusmiņas rentnieks Rullis bija skolotāja A. kundzes radienieks, un tādēļ arī viņa ģimene bija dziļās sērās. Skolotājam Alksnim bija jābaidās par savu karjēru, un labi varēja saprast, ka mans apciemojums tam nedarija nekāda prieka. Atvadijos un steidzos priekām.

Nopirku dažas krievu avīzes un uzzināju, kad vilciens no Viborgas stacijas atiet uz Helsinkiem. Avīzēs vēl lasīju, ka drīzumā uz Krievijas-Somijas robežām ievēdos stingrāku pasu kontroli. Tā tad vajadzēja pasteigties ar aizbraukšanu. Bet uz kurieni braukt? Pati braukšana uz Helsinkiem bija aizdomīga lieta, jo visiem bija zināms, ka lielākā daļa latviešu revolūcionāru aizbēguši uz Helsinkiem.

Nopirku stacijā biļeti tikai līdz Rihimeki stacijai, kas ir ievērojams dzelzceļu tīkla mezgls Somijā. Viena dzelzceļa līnija no turienes ved uz centrālo Somiju, Tavastlinnu un Tamperi, otra — uz Helsinkiem; netāli uz dienvidiem atrodas Hivinku

stacija, no kurienes var braukt uz Hanges ostu, no kurienes uztura kuģu satiksmi ar Stokholmu arī ziemā. Ar vienu vārdu — Rihimeki ir punkts, no kurienes viegli var sasniegt katru citu Somijas ievērojamāko vietu.

Robežai pārbraucu laimīgi; nebija nekādas stingras pasu kontroles un, kā redzams, tad no Krievijas varēja braukt uz Somiju ar iekšzemes pasēm. Somijā varēja uzelpot vieglāki un drošāki. Vilciens mierīgi slidēja pa sniegu apklātiem laukiem un piesnigušiem mežiem. Šur tur dzelzceļa līnijas tuvumā mežā bija redzami mazie somu namiņi sarkanbrūnā krāsā, baltā krāsā izkrāsotām joslām ap logiem un durvju stenderēm. Tie bija kā dzelzceļu vagoni, kas nomaldījušies burvigajā ziemas mežā. Es klusām apskaudu šo mazo namiņu iemītniekus, pat visnabadzīgāko no tiem. Viņiem bija savs drošs kaktiņš, darbs, maize, savi draugi, radi, sabiedrība, nodrošināta rītdiena un c e r ĩ b a s... Bet es esmu dzimtenē vajāts noziedznieks, kuŗu katrs varētu likt apcietināt, kā valstij un sabiedrībai kaitīgu personu.

Kāpēc gan man vajadzēja piedalīties revolūcionārā kustībā? Vai es nevarēju palikt mierīgs un klusām noskatīties, kā to darīja daudzi skolotāji un „prātīgie pilsoņi“, kas tagad omulīgi dzīvoja un strādāja stiprās krievu valsts varas un likumības pavēnī. Dažs labs no viņiem tagad smīnēja: „Nu, es jau tūliņ sacīju, ka tā lieta labu galu neņems. Kur nu viņi visi ir, tie trakuļi?..“

Vai mēs, tie četri, pieci Straupes draudzes skolotāji, kas bijām no dzimtenes aizbēguši, bijām inteligentāki, gudrāki, vairāk izglītoti nekā tie „prāti-

gie“, kas bija paklausīgi un padevīgi pastāvošai kārtībai? Grūti ticams.

Bet mēs, kas bieži spiedām lauksaimnieka cieti sastrādāto roku, mēs, kam bieži pagasta iedzīvotāji izkratīja savu sirdi un žēlojās par smago darba klaušu nastu, plāno iztiku un maksāšanām, mēs bieži ieskatījāmies skolēnu somiņā, kur bija sausas maizes doniņa, koka cibiņa ar biezpienu un pičiņu sviesta, māla bļodiņa ar ceptu cūkgaļu; mēs nevarējām palikt mierīgo vērotāju lomā, kad, likās, bija pienākusi sen gaidītā brīvības stunda...

Mēs skolā vērojām, audzinājām un mācījām to pašu vecāku bērnus; mēs redzējām, kā bērna intelekts attīstījās un centās izpausties, bet svešā obligātoriskā krievu valoda viņu aizturēja, kā tikls nevarīgo putniņu. Vai tā nebija bērna gara izvarošana? Vai tas nebija grēks pret svēto garu, tautas dvēseles bendēšana? Vai nebija pienācis laiks šīs važas nokratīt un pašķirt ceļu brīvai nacionālai kultūrai? Ko gan mēs nebūtu sasnieguši, ja mēs bērnus varētu mācīt paši savā valodā un uz to sirdīm runāt tieši?

Cilvēks var spēlēt komēdiju vai tragēdiju tikai dažas dienas; viņš var izlikties, apspiest savas jūtas un noslēpt savas domas un uzskatus tikai dažas nedēļas, bet ne mēnešus un gadus. Cilvēka raksturs un viņa pārlicība izpaudīsies arī viņa vārdos un darbos. Es nevarēju noslēpt un noliegt savu pārlicību, izvarot savu raksturu, noslāpēt savas brīvības tiesmes; es nevarēju nepiedalīties revolūcijā, kad man šķita, ka gaidītais brīdis bija pienācis.

Ja vienas personas darbība izpaužas vienā, bet

otras citā veidā, tad cēlonis meklējams ne tik daudz viņu uzskatu dažādībā, bet visvairs viņu raksturos. Ne par velti vecie grieķi saka, ka cilvēka raksturs — ir viņa liktenis,

SOMIJĀ

Vakarā vēlu, pret pusnakti, vilciens ieripoja Rihimeki stacijā. Uzzināju, kur atrodas tuvākā viesnīca, un devos turp.

No agrākiem piedzīvojumiem un nostāstiem zināju, ka krievu valodu somi ne tikai atklāti ignorē un nicina, bet ka viņi uz ikkatru, kas runā krieviski, skatās ar aizdomām. Vācu valoda, turpretim, Somijā bija iecienīta, un tā kā es vāciski runāju diezgan veikli, tad visur runāju tikai vāciski. Viesnīca no ārienes skatoties jau bija tumša. Pēc neilgas klauvēšanas un zvanīšanas mani ielaida un man ierādīja mazu glītu kambarīti.

Otrā dienā pēc brokastīm staigāju pa Rihimeki ciemu un lauziju galvu — ko tagad darīt. Ciems nebija liels, un man likās, ka visi ļaudis viens otru pazīst un tādēļ tie uz svešajiem raudzījās ar neslēptu ziņkārību. Stacijā redzēju arī dažus krievus, uz kuriem es raudzījos ar aizdomām. Domāju, ka labāk no šā ciema pazust. Nodomāju braukt uz Tavastlinnu, ko arī drīzumā izdarīju. —

Tavastlinnā apmetos kādā viesnīcā un meklēju izdevības iepazīties ar kādiem somiem. Kad tie dabūja zināt, ka esmu emigrantš, kas izbēdzis Vidzemē no krievu soda ekspedīcijām, tad mazrunīgā soma acis

iemirdzējās, tas man sirsnīgi spieda roku un no tā briža jutāmiēs kā draugi. Starp maniem jaunajiem draugiem bija arī kāds somš vārdā Hinkanens, kuŗš dažus gadus bija dienējis kā brīvprātīgais krievu armijā, un tādēļ runāja arī krieviski.

Hinkanens man proponēja apmesties kādu laiciņu uz dzīvi Seeksmeku ciemā. Tur viņa vecākiem esot maza viesnīca, resp. iebraucamā vieta; dzīve man tur būšot daudz lētāka nekā pilsētā un es dabūšot redzēt, kā dzīvojot somu tauta.

Kādu dienu pavakarē sēdāmiēs lielās platās somu ragavās un braucām pār purviem un sasalušiem ezeriem caur mežiem uz Seeksmeki ciemu.

Pagājušā gadusimteņa pēdējos trīsdesmit gados somu tauta dziļi izjuta un sāpīgi pārdzīvoja Krievijas valdības patvaļības. Caru valdība lauza Somijas lielkņazistes konstitucionālās tiesības un ierobežoja pilsoņu brīvības, lai gan Krievijas cari šās tiesības un konstitūciju bija apstiprinājuši saviem parakstiem un zvērstiem. Svešais krievu jūgs bija somu tautai iededzinājis dziļu naidu pret Krieviju un visu krievisko. Somijas pilsoņi bija organizējuši pret krieviem nesalaužamu pasīvo pretestību, kas reizi pa reizei uzliesmoja vardarbībās pret krievu valdības pārstāvjiem. Neieredzēti bija krievu gubernātori un ģenerālgubernātori, kā krievu valdības oficiālie pārstāvji. Ģenerālgubernātorā Bobrikova vārds bija tapis par baidēkli visā tautā. „Poprikovs nāk,“ mēdza mātes klusināt un biedināt zīdaiņus. Katrā soma dzīvokli pie sienas karājās Š a u m a ņ a, Bobrikova nonāvētāja, ģimete. Šaumanis bija tapis tautas varonis.

Emigrants, ko krievu valdība vajāja, bija somu tautas cīņas biedrs, brālis. Citādi sevī noslēgtais un mazrunīgais somis ar prieku emigrantam atvēra sava nama durvis un centās tam izrādīt vislielāko laipnību un palīdzību. Savās emigranta gaitās esmu ilgāku vai īsāku laiku mitinājies septiņās dažādās Vakareiropas valstīs, bet nekur un nekad ne esmu atradis tādu atsaucību, dabūjis tādu palīdzību un izjutis tādu sirsnību, kā klusajā „ezeru zemē“ Somijā. Lai gan jau pagājuši vairāk kā trīsdesmit gadi no tā laika, tad tomēr patīkamās atmiņas no Somijā pavadītām dienām ir tik dzīvas, ka es vēl šodien varu saukt vārdā visus tos sirsnīgos cilvēkus, ar kuriem man tur bija darīšanas. Somi alka brīvības, un ne par velti mēdz sacīt, ka tikai „izsalkušais saprot izsalkušo“...

* * *

*

Mans jaunais draugs Hinkanens mani izvadāja pa ciemiem un iepazīstināja ar visām ciema ievērojamākām personām: abiem luterāņu mācītājiem (zviedru un somu), skolotājiem un vietējo muižnieku-somu. Visur mani uzņēma kā miļu viesi, kuram katrs labprāt grib teikt miļu vārdu, vai palīdzēt.

Man nu bija izdevība ieskatīties somu tautas dzīvē. Bet vispirms dažus vārdus par mana nama tēva ģimeni.

Hinkanena vecākiem piederēja ciemā maza iebraucamā vieta. Viņa meita Alma kalpoja kā lektore „Somijas atturības biedrībā“. Pretalkohola kustī-

ba tanī laikā bija apņēmusi visu somu tautu. Agrāk somi bijuši lieli dzērāji, un kad bijuši iesiluši, tad stridū pielietojuši savu nazi (pukki) kā ietekmīgu argumentācijas līdzekli. Zviedrijas ostas pilsētās tanīs laikos bijis noteikums, ka krodzniekiem aizliegts dot iesilušam somam alkoholiskus dzērienus.

Dzeršanas radītais posts pamudinājis somu inteliģenci uzsākt radikālu cīņu pret alkoholismu. Nodibināta atturības biedrība un viņas nodaļas, kuŗas cīņu pret alkoholismu uzsākušas jau pamatskolās. Skolēni devuši parakstus, ka viņi savā mūžā nekad nedzers alkoholiskus dzērienus. Nodibināta vesela lektoru armija, kas noturēja priekšlasījumus par žūpības postu, ilustrējot priekšlasījumus attiecīgiem uzskates līdzekļiem no medicīnas, saimnieciskā un sadzīves viedokļiem u. t. t. Tāda lektore bija arī mana namsaimnieka meita Alma. Viņai bija ik mēnesi jānolasa 25 priekšlasījumi dažādās apdzīvotās vietās pilsētās un uz laukiem, ciemos un fabrikās. Lektorī saņēma cietu algu un 2. klases brīvbiļeti pa visiem Somijas dzelzceļiem. Gadus trīsdesmit atpakaļ somi tiešām bija ļoti sātīga tauta. Šnabis, kā man stāstīja, esot dabūjams tikai aptiekās, ja uzrāda ārsta parakstītu recepti; alu varot dabūt no noliktavām, kuŗu neesot daudz; jāņemot uzreiz vismaz 25 pudeles. Nodzīvoju mēnešus trīs Somijā, un visā tanī laikā neredzēju nevienu iesilušu cilvēku.

Pasaules karš, kā zināms, ienesa arī somu tautas dzīvē dažas pārmaiņas — attīstījās spirta kontrabanda; autosatiksme deva iespēju alkoholiskos dzērienus īsā laikā nogādāt tālu zemes iek-

šienē. Tā attistījās žūpība. Mūsu dienās atkal alkoholisms Somijā ierobežots un somu tauta no jauna pier pier pie sātībniecēm.

Pavakarē Hinkanens mēdza iejūgt savu čaklo bērīti kamanās un tad mani izvadāja pie saviem draugiem un paziņām. Katrā dzīvoklī mēdza būt sava viesu istaba (salons) ar krāsotu un vienkāršām segām izklātu grīdu; istabas vidū parasti mēdza būt prāvs šūpuļkrēsls; uz apklātā galda stāvēja vienkārša vāze ar svaigiem priežu zariņiem; pie sienas vismaz viens skapis ar grāmatām. Cik no grāmatu mugurām un titullapām varēju noprast, tad tur bija grāmatas par lauksaimniecību, piensaimniecību, ārstniecību, stāsti, romāni, dzejas un katrā ziņā eposs „Kalevala“ greznā sējumā. Pie sienām karājās somu ievērojamo tautas darbinieku un dzejnieku portrejas un dabas skati. Visur valdīja vislielākā tīrība un kārtība. Nebiju spējis pietiekoši apskatīties, kad kāda somiete, bieži vien nacionālā tērpā, piedāvāja kafeju ar sausiņiem.

Kafeja Somijā, tāpat kā Zviedrijā, ir nacionāls dzēriens. No rīta vēl nebiju no gultas piecēlies, kad kalpone pienesa tasi kafejas. No sākuma biju tā kā nokaunējies: sak', laikam pardaudz ilgi aizgulējies. Noskaidrojās, ka Somijā parasts pirmo reizi dienā kafeju dzert no rīta gultā...

Ciema mācītājs Godenhjelms (zviedrs) reiz mani uzaicināja braukt līdz viņam uz bērnu pārklaušīšanu kādā ciemā. Uz pārklaušīšanās ieradās, tāpat kā agrāk pie mums Latvijā, mazie bērni (pirms skolas gadiem), tad pusaudži, kas skolu beiguši, bet vēl nav iesvētīti, un daudz pieaugušo. Pusaudžus

pārklaušinādams bībeles stāstos un katķismā, mācītājs pa reizei uzstādīja jautājumus arī pieaugušiem.

Kad pārklaušināšana bija pabeigta, tad lielākā daļa sanāksmes dalībnieku aizgāja uz mājām, bet daļa vēl uzkavējās. Pēdējos namamāte bija uzaicinājusi uz vakariņām. Kādā blakus telpā bija pāra klātu galdu; uz viena bija šķīvju, nažu un dakšiņu kaudze, bet uz otra trauki ar dažādiem ēdieniem. Viesi paši apkalpojās, un, ēdienu paņēmuši, izmeklējās vietu un partneru sarunām. Uz galda varēja atrast tikai bezalkohola dzērienus.

Man bija izdevība iepazīties ar dažām tautskolām; pēdējās jau tanī laikā Somijā bija diezgan labi iekārtotas; pie skolas bija darbnīca, kur skolēni iepazīs ar galdniecības un kalēju arodu elementiem. Meitenes pa to laiku mācoties dažādus rokdarbus.

Kādu reizi man parādīja kādu tautas „papildskolu“, kur pašlaik vēl bija skolēni. Laipnais skolas direktors (Dr. Rufus Saikku) mani stādīja priekšā skolēniem kā emigrantu, kas izbēdzis no kopējiem ienaidniekiem krieviem. Skolēni mani apsveica ar kādu koŗa dziesmiņu. Skolas telpas, sevišķi klases, bija plašas un gaišas. Pie sienām karājās somu rakstnieku un valsts darbinieku ģimenes.

Mani drusciņ pārsteidza, ka visi skolotāji bija doktori vai maģistri. Kad es par to izteicu savu izbrīnu, tad kāds no tiem man, pirkstiem parādīdams, paskaidroja. Ja kandidāts augstskolā par kādu tematu uzraksta „tik biezu“ grāmatu, tad viņš dabon

doktora, bet ja tik biezu, tad maģistra titutu. Nezinu, vai šis paskaidrojums liecināja par paskaidrotāja naivitāti, vai tur bija vainīgs tas apstāklis, ka runātājam ar vācu valodu gāja diezgan pagrūti... Vai mazu tautu garīgai kultūrai draud sekluma inde un lieluma mānija?

Reizi pa reizei ciemā sarikoja „jautājumu” vakarus. Pie kāda soma, kam plašākas dzīvojamās telpas, noteiktā vakarā sapulcējās jaunieši. Pie jautājumu apspriešanas piedalījās ciema inteligenti un tādi somi, kas vairākus gadus pavadījuši ārzemēs, sevišķi Amerikā. Amerikā ir zeme, uz kurieni somu uzņēmīgie jaunekļi krievu laikos nereti devās iegūt zināšanas un iepelnīt naudu. Kādā zāles stūrī parasti bija klāts galds ar kafeju un sausiem. Visur valdīja laipnība, laba saskaņa un omulība.

Vietējais ciema mācītājs bija arī pasta pārzinis. Pie viņa ik vakarus ieradās ciema ļaudis pēc savas korespondences un sevišķi avīzēm, ko lasa katrā namā...

Kādu dienu vietējais muižnieks Nieminens mani uzaicināja pārcelties uz dzīvi pie viņa pili. Viņam bija prāvs trīsstāvu nams, kas atradās lielā ķiršu dārzā, augstais nams pacēlās ciemā kā ozols krūmājā. Nieminenam esot plašas telpas un bibliotēka, kur esot grāmatas arī vācu valodā. Man pie Hinkanena klājās gluži labi un pansijas maksa arī bija ļoti pieņemīga, bet Nieminena piedāvājumu atraidīt bija neveikli, un tā kādu dienu pārcēlos pie Nieminena. Man ierādīja dzīves vietu kādā kambarī, otrā stāvā, kur bija arī diezgan plaša biblio-

tēka. Mājestēvs mani uzaicināja izmantot bibliotēku pēc patikšanas. —

Mājas iekārta un dzīves veids liecināja, ka es biju iekļuvis labākās aprindās. Namatēvs un nama-māte bija izglītoti un ļoti sabiedriski. Tie interesējās par Latviju, revolūciju Baltijā un Krievijas politisko attīstību u. t. t. Mūsu sarunām nekad netrūka interesantu tematu.

Nodzīvojis nedēļas trīs, es ierunājos par pan-sijas maksu, bet laipnais namatēvs lika noprast, ka viņš no manis kā emigranta nekādu maksu neņem-šot. Lai dzīvojot vien mierīgi tālāk; gan jau nāk-šot laiks un padoms...

Šāds parazīta stāvoklis laipno cilvēku namā man bija nepanesams. Es nodomāju sameklēt dar-bu, un kādu dienu aizgāju uz Valkeakoski lielo ne-tālo fabriku un lūdzu kādu darbu. Kad direktors dabūja dzirdēt, ka es esmu latvietis, revolūcionārs, kas izbēdzis no soda ekspedīcijas Vidzemē, tad viņš tapa domīgs. Viņš pats esot vācietis un latvieši esot nodarijuši daudz pārestību viņa ciltsbrāļiem Latvijā; viņš mani bargi uzskatīja, pasniedza des-mit marku gabalu un pasacīja, ka priekš manis vi-ņam darba neesot... Lēni, lēni skumīgs atgriezās pie sava laipnā maizestēva...

Kādu dienu savam laipnajam namatēvam mē-ģināju ieskaidrot, ka dzīvot pie viņa un izmantot viņa labsirdību par velti neļauj mana pašapziņa un pašcieņa un naudas arī man nav. Tādēļ vēlētos dabūt kādu darbu, lai tas būtu kāds būdams.

Nieminens atbildēja, ka viņš manu stāvokli la-bi saprotot, bet lai es par to nebēdājos. Tamperē

viņam esot daudz draugu un plaša pazišanās. Viņš cerot, ka tur viņš priekš manis sadabūšot kādu nodarbošanos... Man uzausa cerība tikt uz savām kājām. —

Pagāja vēl kāda nedēļa un tad avīzēs parādījās sensācionāla ziņa: Helsingforsā krievu emigranti aplaupījuši kādu somu banku un nošāvuši dažus kārtībniekus. Drīz vien noskaidrojās, ka bankas aplaupītāji bijuši emigranti — latvieši... Šī ziņa bija nepatīkams pārsteigums mierīgajiem, nosvērtajiem Somijas iedzīvotājiem, kur vienkāršs, banāls zādzības gadījums bija reta sensācija. Latviešu emigranti, par kuriem somi bija tik labās domās, nekautrējās laupīt un pat nevainīgus cilvēkus nogalināt...

Notikums Helsingforsā kādu nedēļu bija avižu ikdienišķais apspriežu temats; latviešu bēgļu vardam pielipa nenomazgājams kauna traips.

Katram noziegumam ir savs lāsts. Kādu dienu krievu iespaidīgā avīze „Novoje Vremja“ rakstīja, ka Krievija vairs ilgi nevarēsot paciest „otru Šveici“, kuŗas robežas sākoties tikai ap 30 kilometru attālumā no pašas Krievijas galvaspilsētas. Somija esot izvērtusies par patversmi Krievijas grāvējiem, revolūcionāriem, sociālistiem, anarķistiem un citiem noziedzīgiem elementiem. Drīz pienāksot diena, kur krievu žandarmērija tur izdarīšot pamatīgu tīrīšanas darbu, jo somi paši, naidā pret Krieviju, nekad nekādu soli pret Krievijas ienaidniekiem nesperšot... Emigrantu stāvoklis Somijā bija nopietni apdraudēts. Bankas aplaupīšana Helsinkos bija padarījusi arī pašus somus vēsākus pret latviešu emi-

grantiem. Tagad krievi piedraudēja, politisko emigrantu dēļ, iemaisīties Somijas iekšējās darīšanās... Bija jābaidās, ka kādu dienu arī uz Somijas-Zviedrijas robežām pastiprinās izceļotāju dokumentu kontroli. Es dzīvoju ar svešu iekšzemes pasi, un par ārzemju pasei izdabūšanu nevarēja domāt.

Helsinki bankas aplaupīšana meta tumšu ēnu visā Somijā. Noprātu, ka te vairs ilgi palikt nevarēs. Mans laipnais namatēvs Nieminens man kādreiz izteicās, ka viņam gan bijušas izredzes man izdabūt vietu Tamperē pie kādiem viņa draugiem, bet Helsinki notikumi, liekas, esot atstājuši iespaidu arī uz tamperiešiem, un tādēļ izredzes topot vājākas. —

Nemdams vērā draudošos apstākļus un vājās izredzes uz patveršanos un darba dabūšanu Somijā, nodomāju doties pāri Botnijas līčam uz Stokholmu, kur jau bija patvērušies mani darba biedri un draugi skolotāji J. Jirgens un Pēteris Vegis.

Braukt ar krievu iekšzemes, pie tam ar svešu, pasi pār robežu, būtu bijis riskanti. Uz Krievijas iekšzemes pašem nebija ne īpašnieka ģimenes, ne pirkstu nospieduma, bet tikai pase īpašnieka paraksts. To imitēt katreiz nebija viegla lieta; es varēju „iekrist“ uz robežas atstājot viesmīlīgo Somiju.

Laipnie somi arī te man izlīdzēja. Atradās kāds jauns somis, kam bija ārzemju pase, kas bija derīga vienu gadu. Kā jau minēju, krievu laikos uzņēmīgie somi bieži vien izceļoja uz Z. A. Savienotām valstīm. Ārzemju pase viņiem parasti izdeva uz pieciem gadiem. Man piedāvātai pasei četri termiņa ga-

di bija notecējuši, un tā vēl bija derīga veselam gadam. Es tagad saucos par Juhānu Alho, biju dokumentāriski īsts Somijas pilsonis, lai gan somiski nepratu izrunāt neviena teikuma... Bet es jau varēju būt arī zviedrs...

Mani mīlie draugi un labvēļi bija ļoti noraizējušies par to, kā es tikšot pāri robežai. Izmācījos dažas nepieciešamas frazes zviedru valodā un apņemos būt uz robežas mēms, kā zivs ūdenī. Man bija jādod godavārds maniem draugiem somiem, ka es viņiem sūtīšu telegramu, tiklīdz būšu laimīgi ticis pāri robežai. Uzzinājām, kad kuģis noiet no Hanges uz Stokholmu, un vajadzīgā laikā šķiros no viesmīligajiem draugiem somiem.

STOKHOLMA

Pasu kontrole Hanges ostā nebija nekāda stingrā. Klusēdams savu pasi pasniedzu ierēdnim un tāpat klusēdams to saņēmu atpakaļ.

Man bija zināms, ka mani draugi skolotāji Veģis un Jirgens jau no Somijas aizbraukuši uz Stokholmu. Vajadzēja viņus uzmeklēt, lai apspriestos par mūsu stāvokli.

Uz kuģa, likās, bija vairāk politisku emigrantu. Lai gan izturējos klusi un ar nevienu nesarunājos, lai neliktu manīt, ka neesmu ne somis, ne zviedrs, tad tomēr zviedru žandarma modrīgā acs jau no ārienes vien pazina „krievus“. Mūs, laikam, nodeva mūsu mīkstās platmales vai sprogainās karakula cepures, mētelis, kažoks, gumijas galošas

vai cits kas, ar ko mēs atšķirāties un uz sevi vērsām zviedru uzmanību.

Stokholmā kuģu piestātnē kāds žandarms civilā mani uzaicināja viņam sekot uz policijas iecirkni, kur mani pierakstīja. Krievu emigranti-revolucionāri jau no sāktā gala un sevišķi pēc Helsinku notikumiem, bija izcils policijas uzmanības objekts. Katras pāra dienas mums bija jāierodas noteiktā laikā policijā, kā zināmas profesijas sievietēm.

Policijā priekšā atradu dažus likteņa biedrus. No tiem uzzināju, ka Jirgens un Vegis dzīvojot kādas Brolin kundzes pansionātā; to bez lielām pūlēm atradu un paliku pagaidām turpat uz dzīvi. —

Man šķiet, ka Stokholma ir pilsēta, kur iedzīvotāji dzīvo un gērbjas daudz labāk nekā citās Eiropas galvas pilsētās. Lepni, izmeklēti gērbušos pilsoņus un pilsones sastop visās lielās pilsētās, bet ielās gājēju starpā redz arī daudz vienkārši, pat nabadzīgi gērbtus. Stokholmas ielās redzēju tikai labi un ar gaumi gērbušos pilsoņus. Svētdienās šī publika ielās ir vēl lepnāka. Katrs pilsonis, pat labāk situēts strādnieks tad „uzcērtas“: cilindri galvā, baltiem cimdiem un nūju rokās pašapzinīgi un lepni viņi mēdz pastaigāties plašajās ielās. Varbūt, ka tas tā brīvajam, bagātajam un apzinīgam Zviedrijas pilsonim pieklājas.

Viņu starpā mēs, Krievijas emigranti, atšķiramies kā balti zvirbuļi. Jau miera laikos Latvijā tautskolotājs nebija nekāds „švīts“, un bēgšanas laikā dažam bija jābēg ar to, kas nu gadījās mugu-

rā... Nereti mūs Stokholmā pavadīja zēnu bari, saukdami „ryska, ryska“ t. i. krievs.

Diezgan dīvains bija krievu sociāldemokratu centrālās komitejas lēmums sasaukt krievu sociālistu un citu revolūcionāro partiju kongresu pēc 1905. gada notikumiem Stokholmā. Zviedrijas policija jau kuģu piestātnēs un dzelzceļu stacijās kontrolēja un pierakstīja visus delegātus. Zviedru avīzēs un žurnālos parādījās laikmetīgas karikatūras. No Krievijas uz Zviedriju bēga revolūcionāri, kurus zviedru žandarms pie robežām savāca savā padusē un novietoja cietumā aiz restēm.

Gandrīz visi emigranti - revolūcionāri bija pārliecībā, ka Krievijas Valstsdomē, kurai vajadzēja tikt izvēlētai un sanākt vēl 1906. gada pirmajā pusē, katrā ziņā dos politiskiem amnestiju. Tātad, vajadzēja tik nogaidīt, kā nekā izsisties cauri grūtībām un tad jau atkal atgriezīsimies dzimtenē, kas tagad bija tapusi sevišķi mīļa un dārga. —

Tā kā es nepiederēju ne pie sociāldemokratijas, ne „Savienības“, tad man nebija izdevības iepazīties ar partiju līderiem. Pēc 1905. gada sacelšanās lieliem upuriem gan dažam labam radušies tādi kā sirdsapziņas pārmetumi par saviem darbiem. Bet kāds no tiem atrunājies: „Nav liela nelaime, zemieki-laucinieki neapzinīgi biedri bija un tādi paliks; mūsu apzinīgā proletāriāta organizācijas maz cietušas, un tā ir galvenā lieta...“

Lielajā Krievijas revolūcionāru partiju pārstāvju sanāksmē dažādās organizācijas viena otrai pārmetušas, ka tās nepareizi revolūcionārus informējušas un sacelšanās laikā stāvējušas dikā; vieni

otriem iestāstījuši, ka sacelšanās noorganizēta, bet vajadzīgā brīdī nav bijis ne ieroču, ne organizēta spēka. Tagad, sevišķi valsts nomalēm, kur augstāka kultūra, jāizciešot krievu soda ekspedīciju bargums un reakcijas terors...

Krievijas pirmā Valstsdoma sanāca 27. aprīlī 1906. gadā. Ar nepacietību satraukumā gaidījām ziņu par politisko amnestiju. Pagāja viena, otra, trešā diena, bet par amnestiju neko nedzirdējām. Apgādājāmajos ievērojamākās krievu avīzes, uzmanīgi lasījām deputātu runas, atzīmējām katru frazi, kurā varējām saskatīt kādu cerību uz apžēlošanu, bet veltīgi... Jā, viņi, tie laimīgie Krievijā, nevarēja ne saprast, ne iedomāties, kā mēs, emigranti, alkām pēc dzimtās zemes gaisa; mēs bijām kā jauni stādi, kas izrauti no zemes visām saknēm, tvīkām vasaras saules staros. Mēs nopratām, ka valsts dažreiz nepazīst cilvēku žēluma...

Zviedrijas sociāldemokrāti un citas vēl kreisākās partijas dzīvi interesējās par revolūciju Krievijā un krievu emigrantiem. Zviedru sociāldemokrātu kreisajā spārnā Stokholmā bija plaši pazīstams kāds Hinke Bergegrīns, kas bija bagāts virs. Viņam iepatikās latviešu emigranti, par kuriem drosmīgi un revolūcijas sparus viņš bija labi informēts. Bergegrīns vāca un organizēja latviešu emigrantus, izsniedza mazus pabalstus naudā un centās tos kādu laiku paturēt Stokholmā. „Neistos“ revolūcionārus viņš pamudināja izceļot uz Kanādu. Ar Bergegrīna gādību, ja nemaldos, jūrmalā tika noīrēta emigrantiem kāda vasarnīca — liels divstāvu nams. Tas sanēja kā bišu trops. Visi kakti

bija piekrauti ceļa somām un saiņiem; paši mantu īpašnieki sirdīgi debatēja par neseniem notikumiem Krievijā un centās atminēt, kas notiks tuvākā nākotnē Krievijā. Tas tagad bija šo likteņa pabērņu dzīves un dzīvības jautājums, bet vairs ne akadēmiskā teze.

Kopā ar mani un Jirgenu tanī pašā pansijā apmetās kāds Rīgas Politehnikas students uzvārdā Mendians. Tas bija interesants kā cilvēks un revolūcionārs. Mendians piederēja pie tiem latvju censoņiem, kas ģimnazijā mācīdamies bija strādājis kā mājskolotājs bagātu ļaužu ģimenēs un palīdzējis viņu dēliem piesavināties ģimnazijas mācību kursu. Tā Mendians vidusskolu kursu bija piesavinājies kā skolēns un kā skolotājs un tādēļ to pilnīgi asimilējis. Katrs jautājums, kas skāra šo kursu, viņam bija skaidrs, un tas to varēja darīt viegli sprotamu arī citiem.

Politiski Mendians piederēja pie galējiem kreisajiem sociālistiem, vai pat komunistiem. Diskusijās viņš veikli aizstāvēja viskreisākos uzskatus un dažreiz no viņa guvu iespaidu, ka savas morāles principos viņš stāvēja un „turējās“ viņpus ļauna un laba robežām. Savā personīgā dzīvē un satiksmē viņš turpretim bija ārkārtīgi laipns, sadzīvīgs un ļoti kautrīgs, kālab krievi viņu nosauca par „sarkstošo jaunavu“ (krasnaja djevica). Mūsu triumvirātā Mendians bija mīla persona un labs draugs.

Kādreiz mums bija izdevība iepazīties ar zviedru sociālistu līderi, vēlāk tik plaši politiskās aprindās pazīstamo Brantingu. Izmantojām šo gadījumu un piedāvājāmie sniegt viņa avīzei „So-

cialdemokraten“ ziņojumus par stāvokli un politiskiem notikumiem Krievijā. Brantings mūsu priekšlikumu pieņēma, jo, kā likās, avīzes redakcijā nebija neviena krievu valodas pratēja, kas varētu ziņas ņemt no pirmavota — tieši no krievu avīzēm. Tagad ķērāties pie žurnālistu darba: apgādājāmie ik dienas krievu avīzes Novoje Vremja, Birževija Vedomosti, Rječ un dažas citas; pārlasījām un atzīmējām svarīgākos notikumus, rakstus un autoritātīvo personu izteikumus un tad sarakstījām artiķeļus vācu valodā. Tos nodevām „Socialdemokraten“ redakcijai, kas viņus pārtulkoja zviedriski un pielāgoja savas avīzes lasītāju prasībām. Tā bija pirmā nauda, ko ārzemēs ieguvām paši strādādami kā žurnālisti. —

Mūsu pašpīcīgo idilli izjauca kāds pavisam neparedzēts likteņa trieciens. Kādu dienu policija Mendianu apcietināja un ievietoja Stokholmas izmeklēšanas cietumā. Mendianu turēja aizdomās, ka arī viņš piedalījies bankas aplaupīšanā Helsinkos..

Tādas aizdomas izlikās pavisam neticamas un mūs lieliski pārsteidza. Man bija grūti iedomāties šo smalkjūtīgo un kautrīgo, augumā un miesas spēkos nestipro, trauslo studentu laupītāja lomā ar revolveri rokā. Viņa vienkāršais dzīves veids mūsu „komunā“ un viņa mūžīgais naudas bads neliecināja pa „salaupītām bagātībām“. Viņa apģērbā arī nebija nekāda luksa. Viņa biksites lietus laikā stipri sarāvās un starpa starp karpēm un bikšu stilbu galiem arvien tapa lielāka...

Reizi pa reizei dabūjām atļauju saredzēties ar nelaimīgo draugu, kas jau dažas nedēļas nika sma-

cīgajās izmeklēšanas cietuma telpās. Kādu dienu, ja nemaldos, arī pats Brantings bija apklausījies par savas avīzes līdzstrādnieka likteni cietumā. Mendians viņam bija žēlojies, ka cietumā valda liela nekārtība un netīrība. Nakti ieslodzītos mocot blaktis un citi parazīti; guļas maisi un segas esot aplāti dažādiem traipiem un jau ilgu gadus neesot redzējuši ne ūdens, ne ziepju. Mendians par visu to bija iesniedzis mazu rakstiņu „Socialdemokraten“ redakcijai, kas to iespieda savās slejās.

Šis rakstiņš sacēla veselu vētru mierīgajā zviedru preses lapu mežā. Pat mērenākās avīzes izteica domas, ka laikam gan izmeklēšanas cietumā kas nebūšot kārtībā, ja par to žēlojoties pat nepretenciozie krievu emigranti. Tas sāpīgi skarot Zviedrijas kā vecas kultūrvalsts godu... Nevajagot aizmirst, ka izmeklēšanas cietumā nereti nokļūstot arī personas, kuŗas vēlāk, lietu izmeklējot, izrādīties par pilnīgi nevainīgām, un tādēļ esot nepielaidami, ka tur valdot tāda nolaidība..

Kādā zviedru humoristiskā žurnālā (Karbatschen?) parādījās karikatūra. Cietumā uz sola pie sienas sēdēja noskumis un rokas salicis, kā Dievu lūgdams, kāds emigrants, kam ap kaklu bija plata dzelzs apkakle ar ķēdi, kuŗas viens gals bija cilpā pie sienas. No visām pusēm pa sienām un grīdu pieķēdētām tuvojās dažādi parazīti..

Zem karikatūras bija lasāms: „Augsti kultūrālās Zviedrijas izmeklēšanas cietums Stokholmā..“

Mendiana raksta saceltais troksnis bija tik stiprs, ka zviedru valdība nozīmēja speciālu „karalisku komisiju“, kuŗai uzdeva izmeklēt un noskaid

drot rakstiņā celtos apvainojumus. Karaliskā komisija atrada, ka apstākļi izmeklēšanas cietumā ir vēl ļaunāki, nekā to tēlojis Mendiana rakstiņš. Ja pareizi atceros, tad izmeklēšanas cietuma direktoru atstādināja no amata un cietumā izveda radikālas reformas.

Mendianu vēlāk no cietuma atsvabināja un nu viņš dabūja divas palāmas: „bankplundrings“ un „cietumu reformātors“.

* * *

*

Kā jau atzīmēju, tad Stokholmā bija salasījušies daži simti vai pat tūkstoši emigrantu. Tie vietējai policijai darīja zināmas rūpes, un tā prātoja, kā galvas pilsētu no šiem nevēlamiem elementiem atsvabināt. Kādu dienu mēs dabūjām uzaicinājumu ierasties prefektūrā. Tur kāds ierēdnis mūs laipni uzņēma, lūdza apsēsties, piedāvāja cigaretes un uzsāka sarunas. Runājām par dažādiem tematiem un beidzot ierēdnis, itkā nejauši, uzprasīja, vai mēs nevēlētos braukt tālāk un apskatīties Eiropā arī citas zemes; kāda emigrantiem labvēlīga persona esot prefektūrā iemaksājusi kādu naudas sumu, mēs varot, ja vēloties, dabūt biļeti par brīvu.

Mēs gan nopratām, kas tā labvēlīgā persona ir un kādēļ viņa mums grib „palīdzēt“. Notikumi Helsinkos rādīja, ka no dažiem emigrantiem varēja sagaidīt pārsteidzošus notikumus un lielas nepatīksamas. Policija vēlējās galvas pilsētu, vismaz pa daļai, no emigrantiem patīrīt. Emigrantu starpā tiešām bija dažas ļoti radikāli noskaņotas personas. „Ja man

trūkst līdzekļu pat uzturam, bet dažam viņu ir par daudz un tas viņus nogulda bankā, tad tā ir „sociāla un ekonomiska netaisnība“, kuŗu es pats gribu „izlabot“. Dažiem jau bija izdevies iepazīties ar zviedru kareivjiem, no kuriem varot dabūt dinamītu un citus spridzekļus. Nebūtu liels brīnums, ja kādu dienu Stokholmā atkārtotu eksperimentu, ko reiz izmēģināja Helsinkos... —

Apstākļus Stokholmā pamatīgi iztīrējot un apsverot, mēs, četri emigranti, nācām pie slēdziena, ka prefektūras priekšlikums nav noraidāms. Gan visi gaidījām uz amnestiju, bet tā varēja nākt tikai pēc pāra mēnešiem. Vai tādos apstākļos nebija prātīgāki atstāt Stokholmu?

Bet uz kuriem braukt? Pēc ilgas gudrošanas nolēmām braukt uz Beļģiju. Bijām diezgan daudz dzirdējuši par Beļģijas demokratismu un brīvībām; beidzot varēja iznākt tā, ka jādodas uz Ameriku, uz kuriem daži emigranti no mūsējiem bija aizbraukuši. Nodomājām braukt uz Antverpeni.

Noteiktā laikā ieradāmies dzelzceļa stacijā, kur mūs jau sagaidīja kāds kungs privātā tērpā un mums katram iedeva pa aploksnei; aploksnē bija 3. klases dzelzceļa biļete līdz Malmei un, ja pareizi atceros, kronu desmit ceļa naudas.

Laipnā „privātpersona“ mūs pavadīja arī vagonā līdz Malmei, no kurienes kuģi devāmies uz Kopenhagenu.

Kopenhagenā uzmeklējām sociāldemokrātisko strādnieku biroju, stādījāmies priekšā kā politiskie bēgļi no Krievijas un izteicām vēlēšanos iepazīties ar Dānijas galvaspilsētu. Dāņi mūs laipni uz-

ņēma un bija visādi izpalīdzīgi. Kopenhagenā tūlīn dūrās acīs lielā starpība starp zviedriem un dāņiem. Zviedrs ir atturīgs, mazrunīgs, vēss un stingri ietura zināmas konvencionālas sadzīves formas un parašas. Dānis, turpretim, dabīgi brīvs, vienkāršs, atklāts un sabiedrīks. Zviedrs ir pašlepnis un iedomīgs ziemeļnieks, kas uz citiem noraugās no augšas, dānis liekas būt ekspanšīvs dienvidnieks, kas nebīstas no satiksmes ar svešiem ļaudīm. Gribējās domāt, ka emigrantiem daudz vieglāk iedzīvoties un atrast draugus Dānijā, nekā Zviedrijā.

Pēc pāra dienām turpinājām ceļojumu uz Hamburgu, kur apmetāmies pa nakti kādā viesnīcā. Viesnīcnieks jau no mūsu vācu valodas izrunas vien pazina un pasacīja, ka mēs esot no „Ostsee-Provinzen“. Tas mums nedarija nekāda prieka, jo bija labi zināms, ka vācu prese asi nosoda latviešu revolūcionārus un sauca pēc stingrām represijām. Varēja notikties, ka mūs apvaino kādos kriminālnoziedzumos un tad liek mūs apcietināt un izdot Krievijai. Turpinājām ceļojumu pa dzelzceļu līdz Antverpenei.

BELĢIJA

Antverpene ir ļoti interesanta tirdzniecības un ostas pilsēta ar slavenu pagātņi. Neaizmirstama paliek dižā katedrāle, kuŗas sienas grezno slavenu holandiešu lielmeistaru Rubensa un van Dika gleznas. Dažas citas, kā Sv. Paula baznīca, nav mazāk iespaidīgas; ar savu gotisko architektūru un lieliskiem izgredznojumiem viņas valdzina skatītāju uzmanību.

Pilsētā toreiz iedzīvotāji runāja franciski un flāmiski. Lai gan mēs nepratām ne vienu, ne otru valodu, tad tomēr ar vācu valodu varēja izpalīdzēties diezgan labi.

Krievijas emigrantiem ārzemēs bija jāpieredz diezgan savāda parādība. Tiklīdz viņš bija atstājis Krievijas robežas, tad krievu valodas zināšanai nebija nekādas nozīmes. Emigrantam, kas prata tikai krievu valodu, nekādā ziņā nebija iespējams sa-
prasties ar ārzemnieku. Man likās, ka paši ārzemnieki nicīgi noskatās uz krieviem, kas runā tik „nesaprotamu“ valodu. Tas nozīmē, ka krievu kultūralais iespaids Vakareiropā ir pavisam neievērojams. Turpretim krievu valoda ir Austrumeiropas un Ziemeļāzijas „latīņu“ valoda, jo tur krievu valoda, ir vienīgais saprašanās līdzeklis starp Centrālās un Ziemeļāzijas tautām. Ievērojama ir krievu valodas loma un nozīme arī Balkānu un Piebalkānu slavu valstīs, kur krievu valodu prot gandrīz visi inteligenti.

Pavisam nožēlojamā stāvoklī emigrācijā nonāk inteligenti: skolotāji, ārsti, advokāti u. t. t. Viņu profesijas saistītas ar savas zemes garīgo kultūru, bet garīgai kultūrai katrā zemē ir savs īpats raksturs. Ko gan lai dara Amerikā vai Anglijā Krievijas jurists, jo šinīs zemēs ir pavisam savdabīga kultūra un jurisprudences. Kam gan ārzemēs vajadzīgi latviešu vai citu tautu skolotāju pakalpojumi, jo viņu zināšanas nevienam nav vajadzīgas. Tādēļ pirmajā laikā emigranti visvairāk nodarbojās ar vēstulju rakstīšanu tuviniekiem un piederīgiem, no kuriem lūdza materiālu palību... Ja visi valgi trūka un bija jāķeras pie rupja fiziska

darba, tad pēc pāra dienām rokas bija tulznās un pirksti tik stīvi, ka pats nevarēja ne uzvalka pogu aizpogāt. Tādos brīžos nelaimīgajam intelligentam galvā šaudās dažādas „kaitīgas idejas“ un prātā briesmīgi nodomi.

Daudz laimīgāki bija dažādie amatnieki: galdnieki, kurpnieki, skroderi un citi. Ja ne pirmā, tad jau otrā nedēļā tie arī svešumā atrada darbu un maizi un tā drīz vien nostājās paši uz savām kājām. Tais laikos darbs vēl nebija valsts „regālija“.—

Ar vienu aci mēs vienmēr raudziņāmies uz austrumiem — tēvijū; rūpīgi izklausiņām katru jaunatnākušo emigrantu par stāvokli Latvijā un Krievijā; rūpīgi iztirzājām katru ziņu, ko avīzēs lasījām par Krieviju. No Valstsdomes deputātu runām dažreiz varēja spriest, ka Dome nav aizmirsusi politiskos noziedzniekus un emigrantus, bet valdība nelikās pārliecināties, ka amnestija vēlama vai vajadzīga. Kāda krievu reakcionāra avīze rakstīja, ka prātīgs mednieks medījumu izvilinot no paslēptnes un tik tad viņu nomedījot. 17. oktobra manifests izpildījis šo lomu Krievijas valsts dzīvē...

Vācām ziņas arī no krievu revolūcionāriem; kuriem, kā mēs domājam, varbūt bija kādi sakari ar augstākām krievu aprindām un tādēļ labāki pazīstami valdības nodomi. Ciešākos sakaros ielaisties ar krieviem bija bīstami, jo labi bija zināma krievu nespēja kādu noslēpumu pie sevis paturēt.

Krievu avīzes Antverpenē gandrīz nemaz nebija dabūjamas un arī vācu avīzes bija ne katreiz pieejamas. Es sāku mācīties angļu valodu bez skolotāja palīdzības. Iegādājos mazo „Otto-Gaspey-Sauera“

mācības grāmatu un ķeros pie darba. Pāra mēnešos jau biju tik tāli, ka vienkāršākās ziņas angļu avīzēs varēju gluži labi saprast.

Antverpenē biju apmeties kādā mazā vienkāršā viesnīcā, kas atradās pāra desmit soļus no kādas katoļu baznīcas. Katru rītu pulksten 6, pusdienā un pavakarē baznīcas zvana skaņas plūda manā tumšā kambarītī, spiedās dvēseles dziļumos un izsauca dažādas sērīgas pārdomas. Atsevišķs cilvēks, kas atrauts no savas tautas, maldās un klist svešumā, ir kā no koka nolauzts zars, kas nolemts iznīcībai. Mana dzīve likās bez mērķa, nozīmes, jēgas; vai neatgriezties nebūtībā? Vecās austruma tautas jau sen atradušas vienīgo, pareizo nāves problēmas atrisinājumu — tā ir nirvāna, nebūtība. Katrai būtībai, katrai eksistencei ir savs saturs, bet nebūtībai vairs satura nav — tā ir visuma negācija... Bet visi turās pie dzīves. Ne par velti vecās kultūras tautas, piem. žīdi, novēl „savējiem“ ilgi dzīvot virs zemes. Tas ir nirvānas pretstats. Tā tad labāk tomēr dzīvot. Arpus dzīvības un dzīves nekā nav. —

Atmiņā palikušas dažas Antverpenes iedzīvotāju parašas. Piena un citu vieglāko pārtikas produktu rateļus vilka suņi, kuņiem dažreiz palīdz pats saimnieks, rateļu stūmējs.

Uzkritoša bija austeru un gliemežu pārdošana ielās. Pārdevēja ar nazi atvāza gliemeža vākus, no citrona uz atvāztā gliemeža uzspieda kādu pilienu sulas un tad pasniedza pircējam, kas to ielika mutē un bez piedevām notiesāja. Mums tādi skati izlikās neestētiski un tāda ēšana nehigiēniska, bet tā Antverpenē bija parasta lieta. Siltā laikā gliemežu ra-

teļi visā apkārtnē izplatīja tādu kā skābu puvuma smaku...

Lai gan Beļģija ir drīzāk ziemeļu, nekā dienvidus zeme, tad tomēr man likās, ka iedzīvotājiem antropoloģiski ir kādas dienvidus tautu īpatnības. Piemēram, likās, ka jaunatne, meitenes, fiziski attīstās ātrāki nekā Latvijā un atgādina dienvidnieces. —

Pēc kāda mēneša pārcēlos uz Briseli, kur bija izdevība redzēt dažas sociālistu pasaules slavenības: II Internacionāles ģenerālsēdētāju Kamilu Hijsmanu, Vanderveldi, de Bruckeru un citus. Grūtā brīdī mazie cilvēki vienmēr meklē padomu pie praviešiem, no kuņģiem gribas dzirdēt kādu domu, kas iedves ticību un cerību labākai nākotnei. Bez tam proletāriāta garīgā dzīve Briselē bija daudz labāki organizēta, nekā Antverpenē. Atmiņā palicis lielākais „tautas nams“ (maison du peuple), kurā varot sapulcēties līdz 7000 apmeklētāju. Tur dažreiz mēdzām pusdienot, un tur bieži vien redzējām strādnieku partijas vadoņus... Brisele ir veca un skaista pilsēta, kuņas celtnes liecina par iedzīvotāju bagātību un mākslas prasmi. Pilsētas centrā atrodas lielais laukums“ (Grande place), ko no visām pusēm ierobežo nami, kuņas katru var uzskatīt par celtniecības stilu paraugdarbiem. Lai tik atceramies gotu stilā būvēto pilsētas valdes namu ar smuidro torni, ko uzskata kā visskaistāko gotiskā stila darinājumu. Viņam pretim laukuma otrā pusē ir karaļa nams (maison du roi), kuņš nav mazāk vērtīgs celtniecības mākslas darbs. No baznīcām pieminēšu tikai Sv. Gudulas baznīcu, kas atrodas uz sv. Miķeļa kalna. Galvenos vilcienos viņa atgādina Parizes Diev-

mātes celtni (Notre Dame de Paris). — Dziļu iespaidu atstāj „Taisnības palasts“ (Palais de Justice), kas būvēts austrumnieku stilā un noslēdzas ar lielu kupolu. Tā kā grandiozā celtnē atrodas kādā uzkalnā, tad no turienes pārredzama visa pilsēta. —

Tuvojās pavasars; daba atdzīvojās un sauca ārā no pilsētas mūriem sevišķi mūs, kas bijām laucinieki. Gribējās atstāt pilsētu un doties pie dabas krūts mežos, kas atrodas pilsētas apkārtnē..

Krievijas Valsts Dome jau bija darbojusies pāra mēnešus (no 27. aprīļa 1906. g.), bet mūsu cerības uz amnestiju nepiepildījās. Nebija nekādu cerību, ka to dos vēlāk, ja nebija devuši pašas sesijas sākumā. Tā tad izredzes uz atgriešanos dzimtenē izgaisa.

Pa to starpu emigranti, kas bija izklīduši pa visām Centrāleiropas demokratiskām valstīm, savā starpā sazinājās, sarakstījās un informējās par to, kādi apstākļi uztura, darba, dzīves izmaksas un citā ziņā katrā zemē.

Lielā daļa savus skatus vērsa uz Šveici. Visiem bija labi zināms, ka Šveice ir demokratiska republika, kur valda liela brīvība un no kurienes nekad politiskos bēgļus neizdod. Tāpat bija zināms, ka Šveices augstskolās lekcijas pa lielākai daļai lasa vācu valodā, ko liela daļa emigrantu saprata un runāja. Tā tad, ja gribēja vairāk izglītoties un ko piemācīties, tad Šveice bija tā zeme, kurā visvairāk pievilka emigrantus. Dažiem jau tur bija labi draugi priekšā.

Kādu dienu sabāzām savas manteles ceļa somā un devāmies uz staciju. Pēc dažām stundām iebrucām caur Acheni Ķelnē. Par slaveno Ķelnes domu

bija tik daudz dzirdēts un lasīts, ka nevarējām šo arhitektūras paraugu neapskatīt. Bet jau Vācijā iebraucot, robežpolicija tūlīņ sāka interesēties par mūsu pasēm. Mani dokumenti un paskaidrojumi modrīgos prūšu policistus ne visai apmierināja: viņi neuzkritoši, bet citīgi mums sekoja pat Doma baznīcā un uz tvaikona, ar kuŗu no Bonnas braucām pa Reinu augšup līdz Maincai. No turienes braucām pa dzelzsceļu uz Bāzeli. Beidzot prūšu aģenti nemanot nozuda un mēs uzelpojām brīvi Šveices republikas gaisu...

ŠVEICE

Mazā Alpu republika ir īpata sala Eiropas lielvalstu starpā; tur, nepārkāpjamo kalnu ielejās, no seniem laikiem visdrošāko patvērumu atradušas ir pilsoniskās tiesības, ir pilsoņu politiskā pārliecība, kā arī sirdsapziņas brīvība. Ne bez pamata mēdz apgalvot, ka Šveice esot Eiropas valstu nepieciešamais papildinājums, un ka, ja tās nebūtu, tad tā būtu jārada...

Par Šveici kā bērns biju šo to lasījis un savā fantazijā to iedomājies pat jaukāku, nekā viņa ir. Šveicē nonācis es jutos drošāks un brīvāks nekā citās valstīs, kur līdz šim biju mitinājies. Nobraucis Bernē, devos uz pilsētas policiju pierakstīties. Te vairs nedomāju slēpt savu īsto vārdu un uzvārdu, ne arī to, ka esmu gan Krievijas pavalstnieks, bet luteriņš latvietis no Vidzemes; tāpat gluži vaļsirdīgi izstāstīju, ka esmu politisks emigrants un uz šejieni devies, lai paglābtos no cara varas un lai mācītos.

Cik man zināms, tad laikam reti kāds emigrants latvietis Šveicē slēpa savu tautību; policijas ierēdņi piebilda, ka Bernē jau esot vairāk latviešu, un minēja dažu uzvārdus. Vēl vairāk to esot Cīriķē.

Tanīs laikos darbs un izglītība vēl nebija valsts nacionālas „regālijas“, ko nedrīkstēja izdot ārzemniekiem un cittautiešiem. Nevienam emigrantam nenāca prātā noklusēt, ka viņš Šveicē grib studēt vai meklēt kādu nodarbošanos. Cik varēja noprast, tad emigrantu atklātība policistus nepārsteidza un tiem naida pret ienācējiem nebija.

Bernes universitātē jau studēja daži latvieši un latvietes. 1906. gadā tur vēl ieradās daži desmit latviešu bēgļu un „latviešu kolonija“ par viņu skaitu pieauga.

No emigrantiem te minēšu Aleksandru Liepiņu, kas atgriezās no Kapzemes (Afrikā) un apmetās uz dzīvi Šveicē, kur vēlāk cītīgi propagandēja Latvijas patstāvības lietu Šveices presē un sabiedrībā.

Nodibinājās kādas tautietes (C. kundzes) vadībā „latviešu pansija“, kurā daļa latviešu studentu pusdienoja („Amandaheim“). —

Lielākā daļa latviešu studēja starptautisko zinātņi, medicīnu, tad arī jurisprudenci un filoloģiju. Pēc studiju beigšanas gandrīz visi atgriezās Latvijā, vai vismaz Krievijā.

Latviešu kolonijas piederīgie savā starpā uzturēja dzīvus sakarus, un viņu savstarpējās attiecības vienmēr bija draudzīgas. Naudas aizņemšanās un citāda izpalīdzēšanās bija saprotama un parasta lieta.

Bija Šveices latviešiem sava pazīšanās zīme, pa-

role. Ja gribēja izsaukt kādu tautieti no dzīvokļa, vai arī uzzināt, vai viņš zināmā namā dzīvo, tad meklētājs trallināja vai uzsvilpa: „Kur tu teci, kur tu teci, gailīti manu“ motīvu. Katrs latvietis tad bez kavēšanās apskatījās un atsaucās. —

Tomēr ne visi emigranti varēja Šveicē dzīvot mierīgi. Kādu dienu pie manis ieradās kāds latviešu emigrants, glīts blonds jauneklis un stādījās priekšā par Konstantīnu Ziediņu, partijas vārdā „Jods“. Viņš stāstīja, ka Krievijas valdība viņu nepatiesi apvainojot kādā kriminālnoziedzumā un pieprasot viņa izdošanu. Šveices policija viņu, K. Ziediņu, jau vairāk reizes mājās meklējusi, bet viņš vienmēr pratis izbēgt. Viņš dabūjis zināt, ka man esot kāda ārzemju pase, un lūdza viņam izlīdzēt.

Es Ziediņam atdevu savu somu (Alho) pasi ar noteikumu, ka viņš nekādā ziņā nedrīkst ar to rādīties Somijā, ne Skandināvijas valstīs, jo tad es iegrūstu lielās nepatikšanās savus draugus Somijā.

Šveices policija beidzot Ziediņu apcietināja un ieslodzīja cietumā Lozannā. Neskatot uz ilgo paturēšanu cietumā, kverkšķināšanām un pratināšanām, Ziediņš sava istā vārda nav izdevis, par ko viņu no Šveices izraidīja. Kā vēlāk uzzināju, tad Ziediņš bija aizbraucis uz Dienvidfrānciju un tur apmeties uz dzīvi.

Gadus piecus vēlāk, kad es jau strādāju kā skolotājs Parīzē, reiz mani apciemoja kāds glīti ģērbies iznesīgs kungs, kas tagad saucās par Volfu... Viņš man pateicās par izpalīdzēšanu Šveicē un stāstīja, ka tagad viņš esot kādas muižas pārvaldnieks Dienvidfrāncijā; esot lauksaimniecībā daudz mācījies un

novērojis un daudz ko varēšot kādreiz piemērot varbūt arī Latvijā... Pēc tam es Volfu vairs nekad neesmu redzējis un par viņa tālāko likteni neko nezinu.

Kāds no latviešu bēgļiem, drēbnieks Jēkabsons, pēc drausmīgiem pārdzīvojumiem meža brāļu gaitās un trimdā, bija sasirdzis ar vajāšanas māniju. Nereti viņš vēlu vakarā, vai pat naktī, negaidot ieradās pie kāda sava likteņa biedra un bailēs drēbēdams sūdzējās par slepenpolicistiem, kas viņam jau „pus dienas“ neatlaidīgi sekojot; tikai nupat viņam izdevies no viņu skatiem izbēgt... Bet te bija vainīga tikai paša emigranta pārkarsētā fantazija, nervu kļūme. Man ar šo emigrantu nodibinājās kādu laiku tuvākas personīgas attiecības. Jēkabsons bija uzsācis Vidzemē uz savu roku jaunu, ienesīgu nodarbošanos: priežu un egļu sēklu ražošanu. Viņš bija licis savākt egļu un priežu čiekurus, izkaltējis rijā un izkūlis sēklas, kuņām netrūcis pircēju ne Krievijā, ne Vācijā. Tā kā Jēkabsonam Vidzemē bija palikuši daži simti kilogramu sēklu, tad viņš man lūdza būt palīdzīgam vajadzīgās sarakstes vešanai, jo Jēkabsons pats vācu valodu pārvaldīja vāji. Sēklām Vācijā bija daudz pircēju un īsā laikā tās bija pārdotas.

* *
*

Bernes universitātē 1906. gadā un arī vēlāk studēja daudz, ap 400—500 studentu un studenšu ārzemnieku. Lielākā daļa no tiem Šveicē bija ieradušies

brīvprātīgi, un tikai mazākā daļa bija emigrantu — trimdinieku. Vismaz 80% no tiem bija židi, kas tomēr uzdevās par krieviem, jo tiem bija Krievijas pases. Kāds židu students paskaidroja, ka studēšana sevišķi sievietēm esot židiem „modes lieta“. Pēc vidusskolas beigšanas katra židiete braucot uz ārzemēm un cenšoties iestāties kādā universitātē, lai taptu par studentu. Katra semestra sākumā Šveices universitātes apsēda „krievu bari“. Tā kā sieviešu ģimnazijās latīņu valodas nepasniedza, tad šās valodas nezināšana bija viens no lielākiem šķēršļiem pie iestāšanās augstskolā. Šā trūkuma novēršanai dažās Šveices universitātēs bija nodibināti speciāli latīņu valodas kursi, kur viena semestra laikā aspirantus pienācīgi sagatavoja. „Krievu“ studenti un studentes auditorijās, laborātorijās un klinikās centās ieņemt pirmās vietas un arī citādi grieza uz sevi vērību ar savu skaļo izturēšanos. Krievu studentu lielā uzcītība vēlāk atslāba un semestra beigās viņu rindās stipri paretinājās. Tas īstiem šveiciešiem, kam studijas bija nopietns dzīves uzdevums, nemaz nepatika, un tādēļ tie uz krieviem noraudzījās ar nicināšanu un niecināšanu. Ja salīdzināja studentu un kursu beigušo skaitu, tad izrādījās, ka no krievu studentiem kursu nebeidz ne 10%; lielākā daļa no tiem, sevišķi sievietēm, jau agrāk atgriežas atpakaļ uz Krieviju ar tik ļoti kāroto „studentes“ tituli.

To novēroja arī paši šveicieši, kas uz krieviem noraudzījās no augšas. Bez tam ar krievu saistījās jēdziens par nihilismu, atentātiem etc. Šveicieši ar krieviem tādēļ labprāt nesagājās.

Vēl neuzticīgāki uz „krieviem“ raudzījās namu un dzīvokļu īrnieki. Avizēs bieži vien bija lasāmi sludinājumi, ka ģimenē izirējams kāds kambaris, bet ar piezīmi: „keine Russen“, tas ir, kambari neizirē „krieviem“. Visiem bija labi zināms, ka, ja izirē kambari „krievu“ studentam, tad pie viņa ikdienas ierodas daudz biedru pa vienam un pulciņos. Tad kambarī sākas skaļas sarunas, strīdi, dziedāšana un klaigāšana, kas dažreiz neaprimst pat vēl vakarā. Bija arī gadījumi, kur „krievu“ students bija palicis kampaņā izirētājam iri parādā; dažreiz pat vēl no saimnieces kādu franku aizņēmis un pēc tam ar savu ceļa somiņu nozudis. —

Krievijā toreiz nebija ne atklātas politiskās dzīves, ne pilsonisko tiesību, ne vārda, ne biedrošanās brīvības. Tādēļ jo cītīgāki izmantoja vārda brīvību Šveicē, aizrāvās ar politiku un sevišķi marksisma idejām. Pēc savas politiskās pārliecības studenti un studentes sadalījās gan sociāldemokratos lielniekos, gan maziniekos, sociālistos revolūcionāros, anarchistos, un dažādās pilsoniskās politiskās grupās. Dažādo politisko sektu pārstāvji sarīkoja priekšlasījumus par politiskiem, sociāliem un citiem jautājumiem, kurus paši studenti cītīgi apmeklēja. Šīs sanāksmes bija politisks turnīrs, sacīkste. Sekojošās diskusijās bieži vien izpaudās asas domu starpības, nebeidzami strīdi, karstas debates. Runātāji centās viens otru pārspēt marksisma izpratnē, dialektiskās metodes pielietošanā un pretinieka „izgāšanā“; cīņas sparū pacēla daiļā dzimuma studenšu un partijas biedru piekrišana, aplausi. Bija gadījumi, ka strīdi beidzās ar savstarpēju izplūksanos.

Nepiederēt pie kādas marksisma sektes bija tikpat, kā sev izrakstīt „garīgas nabadzības apliecību“. Tanī laikā emigrantu politiskās partijas nereti apciemoja un aplaimoja saviem priekšlasījumiem vēlāk nemaldīgie *Leņins*, *Trockis* un citi autoritātievi interpreti, kas savilpoja krievu kolonijas sabiedrisko dzīvi.

Bernē bija kāda studentu (krievu) lasītava, kur pienāca ievērojamākie krievu žurnāli un avīzes. Vakaros lasītavā salasījās studenti un studentes, lasīja avīzes, flirtēja un iesāka politiskus disputus, kas trokņa dēļ uz sevi vērta apkārtējo namu iedzīvotāju uzmanību. Vietējā presē nereti parādījās zobgalīgi rakstiņi par „die russische Duma auf der Langstrasse...“

Tā kā visi žīdi uzdevās par „krieviem“, tad vietējiem mazpilsoņiem radās gluži nepareizi uzskati par krievu ārējo izskatu un reliģiju. Kādreiz kāds īsts krievs, slaiks blondins, gribēja dzimtsarakstu nodaļā salaulāties ar istu krievieti. Dzimtsarakstu nodaļas vadītājs no viņa pieprasīja kādu rabina apliecību. Krievs par tādu prasību bija pārsteigts un sadusmots, bet dzimtsarakstu nodaļas vadītājs viņam mierīgi paskaidroja: „Visi krievi līdz šim man tādas rabina apliecības piestādījuši, un tā dēļ es tādu prasu arī no jums.“ —

Latviešu kolonijas attiecības ar „krieviem“ bija draudzīgas. Bija pat kāda kopīga „emigrantu kase“, kurā sadarbojās latviešu un žīdu emigranti. Komiteja sarīkoja dāvanu vākšanu trūcīgiem emigrantiem. Visu Bernes pilsētu sadalīja iecirkņos, un atsevišķu dāvanu vācēju pārim (vienam studen-

tam un vienai studentei) bija jāapstaigā norādītā iecirknī visi nami un jāpieklauvē pie katra dzīvokļa durvīm. Bijām apmierināti, pat priecīgi, ja pasniedza arī tikai desmit santimus.

Bija Bernē arī daži igauņu studenti un politiskie emigranti, no kuriem daži vēlāk Igaunijas dzīvē spēlēja ievērojamu lomu. Man dziļi atmiņā iespiedusās trīs sastapšanās. Gadus trīs priekš 1905. gada revolūcijas Rēvelē, kur manam brālam bija kāds uzņēmums, iepazinos ar kādu igauņu, jurisprudences studentu J. T. 1906. gadā nejauši to pašu studentu sastapu, kā ievērojamu igauņu brīvības cīnītāju, Bernē, kur kādu laiku mitinājāties pilsētas tuvumā kādā muižā.

Daudz un gaŗi mēs pārrunājām notikumus Baltijā un Krievijā. Varēju noprast, ka mans likteņa biedrs ar savu cīņas spar un straujo raksturu bija spēlējis ļoti izcilu lomu 1905. gada revolūcijā.

Gadus desmit vai vēlāk liktenis atkal bija mūs savedis kopā brīvajā Tallinnā, kur viņš ieņēma ļoti augstu posteni un es biju Latvijas sūtnis. Varbūt tādēļ dažreiz savā starpā dažus jautājumus pārrunājām daudz vaļsirdīgāki un plašāki, nekā to var darīt tie, kas dzīvē sastopas pirmo reizi...

* * *

Bērnībā un kā pusaudzis esmu strādājis parastos lauku darbus, un tādēļ lielāko daļu no savām nelielām zināšanām un izglītību esmu ieguvis pašmācības ceļā. Es uz to nebūt neesmu lepns un negribu sacīt,

kā Lloids Džordžs, ka viņš esot priecīgs par to, ka neesot mācijies nevienā no lielajām angļu vēsturiskajām koledžām. „Es no viņa (koledža) iespaida nekad, visu mūžu nebūtu varējis atsvabināties; es nekad nebūtu bijis „es pats“,“ mēdz sacīt Lloids Džordžs.

Gluži otrādi: es labprāt būtu gājis skolā un valkājis viņas tērpu un nozīmā, bet es pie tā netiku. Cik reizes es apskaudu tos laimīgos, kas braši staigāja formas tērpos un klausījās mācībās, ko pasniedza diplomētie un uniformētie kroņa skolu skolotāji. Cik labprāt es būtu kavējies to starpā, kuru izglītību un tiesības apstiprināja atzīti diplomēti. Uniforma uz vientiesīgajiem atstāj maģisku iespaidu.

Bet pašmācība varbūt spiež vairāk vienā, otrā jautājumā iedziļināties, atziņas labāk asimilēt un ienemt personīgu viedokli. Autodidakts neslīd, līdz skolotāja domu lidojumam; uz viņu nevar iedarboties otras personības īpašības, kas izpaužas attiecīgā iedvesmē un jutoņā, pārliecībā un priekšnesumā.

Grūti man tādēļ spriest, kadēļ gan 90%, vai pat vairāk emigrantu bija marksisti, pārliecināti saimnieciskā materiālisma atzinēji un sirdīgi kapitālisma apkarotāji.

Še, zināms, no liela svara garīgas barības izvērle. Ja grāmatas autors bija „buržuis“, tad grāmata nebija nopietna marksista vēribas cienīga, jo tās autors vēl nebija nācis „pie“ augstākās, visu noskaidrojošās marksisma idejas „izprasmes“. Problēmas, kuŗas mēs iztirzājam un apsveŗam gadiem, krievu students atrisina vienā rokas apgriezienā, izteicās reiz kāds Šveices profesors.

Tā jaunais cilvēks, kuram jābūt bez aizspriedumiem un gatavam uzņemt un pārbaudīt katru prātīgu ideju, top jau savas garīgās dzīves svarīgākajā posmā sākumā partejisks, vienpusīgs un garīgi nepilnvērtīgs, kā trauks ar zināmu idejisku fermentu. Lektīras vai garīgas barības izvēlē viņš vienpusīgs, ap galveno doktrīnu koncentrējas un ar to asimilējas tik tās idejas un atziņas, kas ar to saskan, jo cilvēka apziņa ir vienībā, kas nevar uzņemt, paturēt un apvienot pretrunības. Tā nodibinājas tas „zinātniskais pasaules uzskats“, kas norobežojas no katras citas idejas un top pilnīgi imūns. „Ja fakti un piedzīvojumi pierāda pretējo, tad jo sliktāki priekš pašiem faktiem,“ mēdza teikt arī mūsu marksisti. Tautas attīstībā un valsts dzīvē iedarbojas daudz un dažādi faktori un rodas vēl vienmēr jauni ietekmētāji. Novilkt linijas un nospraust robežas tautas dzīvei nākotnē nav iespējams. Pietiek, ja metam skatu nesenajā pagātnē. Lielā franču revolūcija ir dotība, fakts, kas atstājis tūkstošus un atkal tūkstošus dokumentus un citus pagātnes lieciniekus. Bet lielie franču vēsturnieki Tens, Olars, Senoboss, Žaks Benvils un citi, katrs šo vēsturisko notikumu uztver, apgaismo un izskaidro īpatnīgi, savdabīgi. Par dažiem svarīgiem jautājumiem katram ir savi uzskati. Kā lai būtu iespējams paredzēt cilvēces attīstības gaitu nākotnē, kur ceļmalā vēl var būt daudz tādu apstākļu, resp. faktoru, kuri iespaidos tautas garīgās un saimnieciskās attīstības gaitu. Pieminēsim tikai radiofonu un propagandas iespējamības.

Ņemsim piemēru no mūsu dienām. Marksisma

interpreti ar „zinātnisko pasaules uzskatu“ pilnā mutē apgalvoja, ka nākotnes „sociālisma“, vai vēl labāk komunisma valstī, valsts vara, resp. pati valsts nomiršot, jo valsts neesot nekas cits, kā kapitālistiskās saimnieciskās iekārtas virsbūve, pilsonības orgāns proletāriāta izmantošanai. Ļeņins par šo tematu sācis rakstīt grāmatu, bet tad to pametis, jo politiskā akcija esot svarīgāka, nekā grāmatu rakstīšana. — Bet ko mēs redzam tagad. Komunisma zemē valsts vara tāpusi par Molochu, elkadiēvu, kas savām dzelžu rokām visu pilsoņu saimniecisko un garīgo dzīvi aptver tik cieši, ka pilsonis, kā indivīds, personība, tiek galīgi iznīcināts. Neviens proletārietis nekad un nekur netiek turēts tik stingrās rokās, nekur viņa materiālais stāvoklis nav tik bēdīgs, kā iecerētā komunisma valstī, par kuru tas pats proletārietis tik sirdīgi cīnījies.

Šie sasniegumi varbūt apmierinās tikai tos garā nabagos, kas kultūru mēra ar autostrāžu garumu kilometros, ražoto akmeņogļi un dzelzi un kroņa patiesībām apdrukāto papīri t o n n ā s...

Runājot par marksismu, es šē pievedīšu kāda komunistu Andrē Žida pašattaisnošanos. Franču rakstnieks Andrē Žids pieder pie tām retajām personībām, kas patiesību tura daudz augstāki nekā savu patmīlību vai citu kādu savu eventuālu vājību.

„Marksa rakstos es smoku. Viņos trūkst kāda ozona, kas nepieciešams mana gara elpai. Un tomēr es esmu izstudējis četrus sējumus „Kapitāla“ un to esmu darījis pacietīgi, uzcītīgi un rūpīgi; bez tam esmu izlasījis Pola Nizana ļoti labi izlasīto rakstu sējumu no sākuma līdz beigām; tāpat esmu lasījis

Engelsa Antidiringu. Bez tam vēl esmu lasījis daudz paša Marksa rakstu un daudz citu rakstus par marksismu. Es visu to esmu lasījis ar lielāku neatlaidību un rūpību, nekā ko citu esmu studējis; to es dariju ar lielu piespiedi; man bija tikai viena vēlēšanās likties pārliecināties, pašam mācīties un padoties tai mācībai. Katrreiz pēc darba es jutos noslodzīts un mans intelekts bija samocīts, kā moku kambarī. Es pats sev atkārtāju un pierunājos — v a j a g; labi apzinājos, ka šini darbā neatradīšu nekādu tiksmi, ar ko marksismam nav nekādas daļas. Es tagad domāju, ka mani viņā (marksismā J. S.) visvairš traucē pati teorija ar visu to, kas viņā ir ja ne irracionāls, tad vismaz samākslots, maldīgs un necilvēcisks.“ —

* * *

*

Bernes universitātē tais laikos par vēsturi un filozofiju lasīja plaši pazīstamais profesors L u d - v i g s S t e i n s. Viņš bija stipri radikāls savos politiskos un filozofiskos uzskatos, un tas atspulgojās viņa priekšlasījumos. Bez tam prof. Steins bija veikls runātājs un tādēļ viņa priekšlasījumi arvien bija ļoti labi apmeklēti; plašā auditorija nespēja uzņemt visus klausītājus. Saprotams, ka vairums viņa klausītāju bija krievi (žīdi).

Prof. Steins bija naudīgs, vai pat bagāts virs. Ja studenti žēlojās, ka viņiem grūti samaksāt lekciju naudu (5 franki par stundu semestri), tad laipnais profesors universitātes kvestūrā iemaksāto naudu lūdzējam atmaksāja. Steina vārda bija ļoti popu-

lārs studentu, sevišķi krievu starpā. Pēdējie bija viscītīgākie viņa klausītāji un lielākie cienītāji. Tas nepatika šveiciešiem, un tādēļ nereti izcēlās mazi incidenti starp šveiciešiem un „krieviem“; šās cīņas izcīnīja svilpieniem, grīdas dauzīšanu un aplausiem.

Žīdu studentu simpatijas profesora Steina stāvokli šveiciešu sabiedrībā sabojāja. Kādu dienu kādā mazā Bernas nedēļas žurnālītī (vārdu neatceros) parādījās mazs rakstiņš par „kādu Bernes universitātes populāru profesoru St., kas gan ieņemot augstu stāvokli sabiedrībā un universitātē, kur apbrīnojojot viņa gara cēlumu un skaistos priekšlasījumus; bet tas pats kungs nekautrējoties būt par līdzīpašnieku Berlīnē kādai „animirkneipei, kur sievietes apkalpojot viesus“.

Ar šo mazo piezīmīti pietika. Nākošā semestra sākumā prof. Steins atteicās no profesūras Bernē un izstājās no universitātes mācību spēku personāla.

Cik man zināms, tad pēc tam prof. Steins dzīvoja Berlīnē, kur viņš izdeva un rediģēja kādu filozofijas mēnešrakstu. Dažus gadus atpakaļ Steins aizgājis aizsaulē.

Profesora Steina lekcijas atspirdzināja jaunatnes tieksmes uz politisko ideālismu un jaunām filozofiskām atziņām. Viņš bija tuvs un miļš visiem, kas no dzimtenes zemes atrauti dzīvoja garam un garīgām vērtībām. Silts paldies un vieglas smiltis šim alkstošās jaunatnes skolotājam un draugam!

No profesoriem vēl atceros kādu Brunnhofferu, kas lasīja priekšlasījumus par indiešu vēsturi un literātūru. Viņa auditorijā bija maz klausītāju. Grupa emigrantu lūdza viņu pasniegt privātā kārtā

vācu valodas stundas, ko viņš labprāt uzņēmās. Lai sagādātu vecajam profesoram prieku un pārsteigumu, tad reizi pa reizei norunājām barā ierasties auditorijā uz profesora Brunnhofera priekšlasījumiem par Rig-vedam. Vecais profesors bija ļoti patīkami pārsteigts, kad viņš mazo auditoriju redzēja pārpildītu, un viņa prieks izpaudās arī priekšlasījumā, kas likās apdvests un apgarots.

Man bija pāra reizes izdevība ierasties pie Brunnhofera viņa mītnē, kas sastāvēja no pāra ļoti vienkārši mēbelētām nelielām istabiņām. Uz loga slieģšņa redzēju arī „primusū“, emigrantu uzticamāko mītnes biedri. Vienīgi lielais grāmatu krājums skapī liecināja, ka dzīvokļa iedzīvotāja istās mantas „nav no šīs pasaules“.

Tā kā mēs bijām „krievi“ un krievu valdības vajāti, tad Brunnhofers mīlēja parādīt mums savas krievu valodas zināšanas un Krievijas pazišanu. B. bija pārtulkojis vācu valodā cara Nikolaja II Austurumu ceļojuma aprakstu. Par to viņam savā laikā Romanovi esot apsolijuši „zelta kalnus“, bet patiesībā par savām pūlēm Brunnhofers neko neesot saņēmis..

Vācu valoda ir grāmatas valoda. Ikdienišķīgā dzīvē šveicieši lieto savu dialektu (Berner dütsch), kas mums bija nesaprotams. Un katedra profesors runāja literārā augstvācu valodā, bet nokāpis no katedra — savā dialektā. Dialekts ir īstais tautas un arī inteligentu izteikšanās līdzeklis un tā saaudzis

ar tautas garu, ka dzimušam šveicietim grūti piesavināties literāro valodu. To dzirdot tikai dažu brīdi baznīcā no kanceles un no skatuves teātrī. „Piektā ģimnazijas klasē vācu valodas skolotājs bija turgavietis, (Turgavas kantona pilsonis) un mani bērni runāja turgaviešu dialektā; sestajā klasē bija ārgavietis un tad tie runāja ar ārgaviešu akcentu,“ mēdza žēloties kāds Šveices inteliģents. —

„Es apmetos viesnīcā; viesnīcas apkalpotāja, novērojusi, ka es esmu vācietis, sāka ar mani sarunāties Bernes izloksnē; es, vācietis būdams, šo izloksni nevarēju pietiekoši saprast un tādēļ sāku runāt franciski. Mūsu kaimiņu valodā mēs sapratāmies gluži labi,“ stāstīja man kāds skolotājs vācietis, kas bija ieradies no Hanoveras Bernē, lai liktos operēties no kāda slavena profesora.

* * *

1906. gada decembra sākumā saņēmu no dzimtenes telegramu, ka mana karsti mīlotā māmuļiņa mirusi. Tas mani stipri satrieca vēl vairāk tādēļ, ka mans liktenis, tas ir emigrācija un bažas par manu dzīvi un nākotni, bija paātrinājušas manas mātes slimības gaitu. Es jutos vainīgs, noziedznieks, pie savas mātes nāves; jau tā es jutos viņas parādnieks: man likās, ka es neesmu viņu pietiekoši dziļi mīlējis, vismaz neesmu šo mīlestību pietiekoši apliecinājis; neesmu viņai devis gandarījumu par viņas mīlestību. Klusībā devu vaļu savām asarām. Savus mīļos pareizi novērtējam tikai pēc viņu nāves.

Dzīve ir nežēlīga. Māte, kas izaudzinājusi divus dēlus, kuru labā viņa nekad nebija piekususi strādāt un gādāt, mira tad, kad viens no viņas dēliem dzīvoja tālu, tālu Krievijā, bet otrs kā bēglis mītinājās tālu ārzemēs. Te mazumā atspoguļojās latvju tautas priekškaŗa laikmeta tragēdija. Latvju zemnieks audzināja, izskoloja savus bērnus, atdeva tiem savus sviedrus un savas zemes labumu, bet tad tie pagrieza tēva sētai muguru un aizgāja tālu pasaulē, kur tie savus spēkus un zināšanas ziedoja citai zemei un citai tautai... Vai tā nav tautas un zemes garīga un saimnieciska noplicināšana?

Apzinādamies arī savas vainas daļu notikumu norisē un sevišķi savā emigranta liktenī, es vienreiz un uz visiem laikiem apņēmos — nekad saviem vecākiem nerakstīt „gaudu vēstules“; nekad tiem neprasīt nekādu materiālu ne morālistisku atbalstu. Šo savu apņemšanos esmu konsekventi izpildījis. Es nedrīkstēju un nevarēju vēl ko pielikt pie ciešanām un rūpēm, kas manus vecākus kremta manis dēļ; es kautrējos prasīt materiālu pabalstu no viņiem, lai gan tiem piederēja laba lauku māja. Man bija labi zināms, cik maz viņa ienes, ja to neapstrādā pats saimnieks, bet to izdod rentniekam, kā tas bija šoreiz. No manām vēstulēm viņi varēja spriest, ka es kā emigrants gluži nelaimīgs nejutos, jo man materiāli palīdzēja mans brālis Dāvids, bet par to drusciņ vēlāk.

Man bija liels apmierinājums es jutos pat laimīgs, ka vēl nebiju precējies, nodibinājis ģimenes dzīvi, Mani ar dzimteni un piederīgiem nesaistīja nekādi juridiski, ne morāliski pienākumi, Kā saka,

„viena galva, viena bēda“; es varēju ārzemēs staigāt arī nonēsātā uzvalkā, varēju pa reizei pabidoties — tas viss skāra tikai mani vienu pašu. Manu sirdi grauza tik tā apziņa, ka mans sirmais tēvs un manas mīļās māsas par mani noraizējas. Bet viņas bija pieaugušas un ģimenes kopapziņas sajūta mūsu tautā nav tik stipra, kā dažās vecās tautās.

Es jutos mierīgs un laimīgs, kad es savu stāvokli salīdzināju ar dažu likteņa biedru stāvokli. Viņi bija Latvijā vai Krievijā atstājuši savas dzīves biedres un arī mazus mīļus bērnus, par kuriem viņiem bija jāgādā. Es varēju iedomāties, kāds rūpju ķirnis grauza viņu pienākumu apziņu... Īsts „kareivis“ ir viens pats.

Nē par velti katoļu baznīca savus kalpus tura cēlibātā, jo tie ir ecclesiae militans kareivji, kurus pie dzīves un viņas ērtībām nesaista nekādi pienākumi. Kā īsti kareivji — viņi kalpo tikai savai baznīcai...

* *
*

Krievijas otrā valsts dome sanāca 1907. gada 20. februārī un sesija turpinājās līdz 2. jūnijam, kad cars to atlaida mājās. Arī tā nedeļa gaidīto amnestiju un izredzes uz iespēju atgriezties dzimtenē bija vājas. Bija skaidrs, kā ārzemēs būs jāpaliek ilgāku laiku un tādēļ jādomā, ko turpmāk darīt.

Gribējās palikt uzticamam savam skolotāja arodam. Desmit darba gadus savu arodu biju iemīlējis, bija radusies arodnieciska apziņa, pat mazliet aizspriedumi pret citu nodarbošanos un pašam tā kā šaubas: vai es esmu noderīgs citam darbam. Vēlāk

radās atziņa, ka vidējs, caurmēra cilvēks var apstākļiem pielāgoties, pāriet uz citu arodu un viņā iedzīvoties. Tikai ģenijam nav iespējams lauzt savu likteņa lemtu gaitu un tādēļ tas, neraugoties uz nekādiem šķēršļiem, izlauzīsies un uzliesmos diždarbā, ko tam uzdevusi augstāka misija. Šveices universitātēs ir speciāli tā sauktie „Lehramtskandidat'u“ kursi. Viņos uzņem vidusskolu beigušos un tautskolotājus, kam zināms stāžs. Augstskolā skolotāju aroda kandidātiem trīsgadīgs kurss ar diviem nozarojumiem: vēsturiski-filoloģisko un dabas zinātniski-matēmatisko. Mācību priekšmeti pēc izvēles, bet visiem obligātoriska teorētiskā un praktiskā pedagogija un psiholoģija. Pēc akadēmiskā kursa beigšanas kandidātam jāiztur attiecīgs pārbaudījums, pēc kam tiem izdod apliecības, kas piešķir tiesības mācīt vidējās pakāpes skolās (für die mittlere Schulstufe). Es nodomāju mācīties jaunās: vācu, franču un angļu valodas un literatūras.

Bernes universitāte negribēja uzņemt skolotāju aroda kandidātu kursus aspirantus bez gatavības apliecības un, galvenais, nevarēja apsolīt, ka pielaidīs pie gala eksāmena. Ja kandidātu pielaižot pie gala eksāmena un tas to izturēdams iegūst diplomu, tad skolotājs, lai gan ārzemnieks, varot Šveicē arī ieņemt skolotāja vietu, kas ne katrreiz būtot vēlams.

Pēc izziņas, ko ievācām no Bāzeles universitātes, izrādījās, ka tur uzņemšanas noteikumi skolotāju kursus vieglāki un esot iespējams, ka kandidātus — ārzemniekus pielaidīšot pie gala eksāmeniem un tiem izsnieģšot diplomus. Bāzeles universitāte nebija tā pārpildīta „krieviem“ un studentu skaits sniedzas

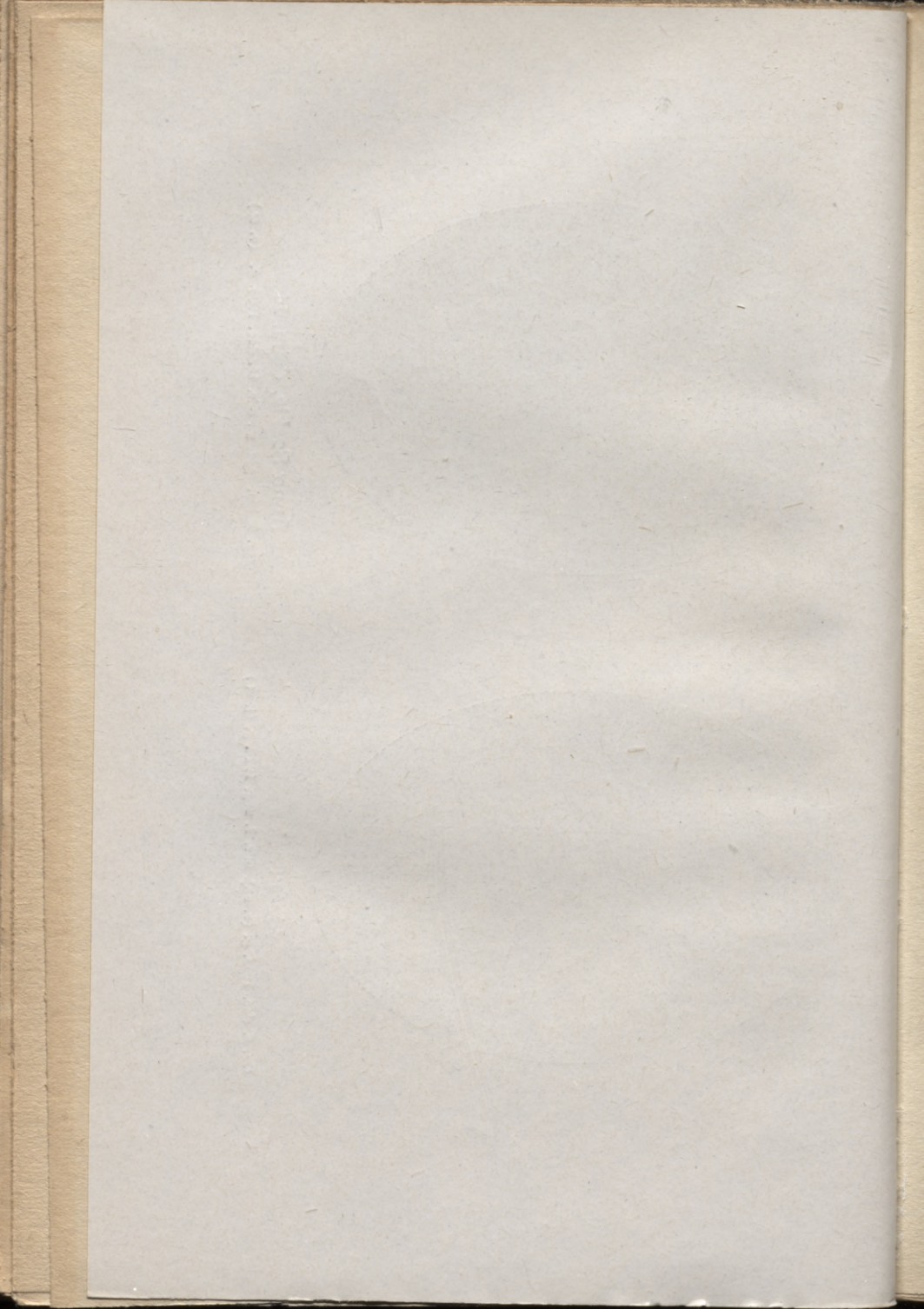
Jānis Seskis

Dz. 5. dec. 1833. g. (v. st.), mir. 3. aug. 1925. g. (j. st.)

Anna Seskis, dzim. Liepiņa

Dz. 5. jūn. 1841. g., mir. 16. dec. 1906. g. (v. st.)

tikai līdz 700—800. Bernē ārzemnieki jau bija „lästige Russen“, ne visai labi ieredzēts ienācējs, bet Bāzelē viņu bija maz. Projām no Bernes uz Bāzeli. —

Bija vēl kāds cits iemesls, kādēļ nolēmu atstāt Berni. Bernē arī latviešu studentu un emigrantu bija diezgan daudz; bija tur daudz sanāksmju, apspriežu un priekšlasījumu vakaru; tur nereti ieradās un uzstājās mūsu un krievu redzamākie sociāldemokrātu līderi, un viņus arī nevarēja ignorēt. Ar vienu vārdu, sabiedriskā dzīve Bernē aizņēma daudz laika, un paši emigranti bija pardaudz vēl iegrimuši politizēšanā. Bija paredzams, ka dzīve Bāzelē būs daudz mierīgāka un tādēļ būs iespējams pilnīgāki nodoties vajadzīgam darbam. —

MANAS BERNIBAS ATMIŅAS

Mans tēvs bija namdaris un galdnieks, kas no saviem vecākiem mantojis tik vienu amata rīku — cirvi. Viņš zināja stāstīt, kādas grūtības bijušas jāizcieš un kādas pārestības jāpanes Rīgā latviešu amatniekiem, sevišķi namdariem. Rīgā namu celtniecību tais laikos (1850.) bijuši monopolizējuši krievu namdari „plotņiki“, kas ļoti baidījušies no spējīgiem latviešu amatniekiem un pēdējos visādi āzējuši. Dažu rītu atgadījies, ka latviešu pastalām nogrieztas auklas, vai zābaki sagraizīti, dažreiz pat nozuduši. Bet darbā latvieši bijuši veicīgāki: viņu būvētais ēkas stūris bijis agrāk uzcelts un balķi ciešāki un labāki piekaķēti.

Vēlāk mans tēvs uzņēmās būvdarbus muižās pie

„lielkungiem“. Būvdarbus ligdams un izpildīdams, viņš bija izceļojis krustām-šķērsām visu Vidzemi un pa daļai arī Kurzemi. Viņš zināja saukt vārdā gan drīz katras lielās muižas īpašnieku, no kuŗiem daļu pazina personīgi, un zināja pastāstīt par viņu savdabību un izturēšanos pret latviešu amatniekiem.

Kā īsts latvietis, viņš mīlēja zemi un kad bija iepelnījis pietiekoši naudas, tad iepirka Veismaņu (tagad Vaives) pagastā Lejaspiekūņu mājas uz dzimtu. Drīz viņš atmeta namdaŗa darbus pavisam, palika pa vasaru savās mājās un sāka pats apstrādāt zemi.

Viņš piederēja pie tiem veco laiku zemes kopējiem, kuŗi mazāk interesējās par jauninājumiem un lielām reformām, bet toties netaupīja sviedru un spēku zemes krietnai apstrādāšanai īstā laikā. Lauksaimnieks, kas nespēja vai negribēja laikā apkopt savus laukus, bija par izsmieklu visā mūsu pagastā. Par viņu zobojās un ironizēja bez žēlastības paša vaīninieka klātbūtnē. —

Mūs, bērņus, jau no mazām dienām sūtīja ganu gaitās, kuŗām sekoja darbi tīrumos un pļavās, rijā un piederībā, sētā un laukos. Saimnieks un kalpi, visi sēdēja pie viena galda un ēda no vienas bļodas, tāpat kā strādāja vienu darbu. To prasīja paraša un Dieva taisnība...

Mans tēvs mīlēja pie gadījuma ar draugiem „ie-mest savu šņabīti“, ko vienmēr turēja arī mājā; šad tad tirgus dienā viņš atbrauca no Cēsīm iešņabojies, bet piedzēruša viņa es nekad neredzēju. Tādās reizēs viņš likās uz kādām stundām pie miera.

Mans tēvs nebija gājis nevīnu dienu skolā, bet

viņš prata lasīt un diezgan labi arī rakstīt. Pēdējo mākslu viņš bija iemācījies jaunībā no citiem.

Kā visi latvieši tanīs laikos, tā arī mans tēvs augsti cienīja izglītību un zināšanas. Advokāts, inženieris, ārsts vai mācītājs viņa acīs bija augsti cienījamas, svarīgas personas, un viņa ideāls bija dot saviem bērniem, sevišķi dēliem, izglītību, pie kuŗas viņam savā jaunībā nebija bijis iespējams tikt. Dēls students, tad inženieris, advokāts vai cits akadēmiski izglītots vīrs, toreiz bija tēvu lepnums. Tādi uzskati valdīja arī izglītotā latviešu sabiedrībā. Kāda dienas avīze tanīs laikos uzstādīja jautājumu par latviešu (garīgās) aristokratijas nodibināšanu un pie šām „svētītām dzimtām“ piedēvēšot tās ģimenes, kuŗās būšot divi akadēmisko izglītību baudījuši dēli...

Mans tēvs bija cītīgs avižu lasītājs, cik to atļāva nebeidzamās darba gaitas, bet viņa mīļākā grāmata bija ģeografijas atlās. Svētdienās viņš varēja stundām ilgi nosēdēt un pētīt kādas zemes karti un ne bez panākumiem. Viņš varēja ne tikai nosaukt un parādīt kuŗas katras valsts robežas un uzrādīt galvenās pilsētas, bet par dažām varēja pasacīt no galvas, uz kāda pusdienas un platuma grada viņa atrodas. Uz kartes redzēto un grāmatās lasīto par zemju dabu, iedzīvotāju skaitu un nodarbošanos, valsts iekārtu un valdniekiem papildināja dzīvā fantāzija un avižu ziņas.

Mūsu zemnieki jau tanīs laikos bija lieli „politiki“ un labprāt spriedelēja par mieru un karu, draudzību un naidu valstu un valdnieku starpā. Man šķiet, ka šāda spriedelēšana un politizēšana pieder

pie tiešās dzīves prasībām. Tā nav nekādu „svešu vēju“ ienesta, ne svešnieku ievazāta. Ja valsts no sava pilsoņa prasa nodokļus, tad pilsoņam tiesība interesēties par viņu izlietošanu (budžeta tiesības), un ja valsts vara vienkāršo pilsoni ņem karadienestā, mobilizē un sūta karā, tad viņam nenoliedzama tiesība interesēties par to, kādēļ viņam jāziedo sava dzīvība. Kamēr pastāvēs valstis un plosīsies karš, tamēr arī pilsoņu tieksme politizēt nav izravējama nekādiem līdzekļiem.

Šķiru cīņu un marksisma evaņģeliju uz laukiem toreiz nepazīna.

Mana māmuliņa cēlusies no latviešu pietistu (hernhūtiešu) ģimenes. Viņa bija Cēsu Līvu pagasta Jaunzemju māju gruntnieka Liepiņa meita. Viņas brāļi Pēteris un Dāvids bija paskoloti Cēsu „Kreischule“, un ieņēma toreizējā Cēsu latviešu un vācu sabiedrībā redzamu vietu. Pēteris Liepiņš bija tipogrāfs, izdevējs un grāmatu tirgotājs, latviešu un vāciešu sabiedrīks darbinieks Cēsis, kur tas dzīvi piedalījās vai katrā izrikojumā. Otrs brālis Dāvids bija kroņa mežsargs Priekuļu Lastmaņos un piederēja pie tā laika intelligentiem, lauksaimniekiem.

Latviešu vecāki tanī laikā bieži vien domāja, ka izglītība vajadzīga tikai dēļiem, jo tad viņi var ieņemt izdevīgas, ienesīgas vietas vai spēlēt ievērojamu lomu dzīvē. Par savu meitu izglītību viņi daudz nerūpējās, un tā arī mana māte nebija dabūjusi skolas izglītības. Viņa tomēr bija liela lasītāja un labprāt vaļas brīžos kavējās pie grāmatām. Rakstīt viņa pate neprata, bet rakstīto salasīja gluži labi. Viņa bija augusi pietisma garā. Savā jaunībā

svētdienās un svētku ritu agrumā gājusi uz netālo hernhūtiešu „saiešanas kambari“ Vaives Veclibertos, pusdienās tuvējā Cēsu Jāņa baznīcā un pēcpusdienās atkal nereti uz saiešanas kambari. Viņa bija stipra svēto rakstu (bībeles) zināšanā.

Mani vecāki bija stingri ticīgi luterāņu draudzes locekļi. Viņi bija tikpat pastāvīgi un neatlaidīgi savā ticībā, kā savās ikdienas darba gaitās. Nekas viņiem tā nerieba, kā liekuļošana Dieva un cilvēku priekšā. Ja man, kā zēnam, kādreiz paspruka kāds neapdomāts, niecinošs vārds par citām tautām un ticībām, tad es no viņas dabūju ļoti nopietnu rājienu. „Dieva priekšā varbūt žīds, turks un krievs ir daudz labāks nekā es, tu un citi mūsu ticības biedri,“ mēdza viņa sacīt. Šās pamācības man dziļi iespiedušās atmiņā un uzglabājās līdz tiem laikiem, kamēr manas paša novērojumi un piedzīvojumi mani noveda pie tās pašas iecietības pret citām reliģijām un citu tautu piederīgiem. Lesinga „Natanu Gudro“ viņa gan laikam nebija lasījusi, bet viņas atziņas un izjūtas bija izveidojusi dziļā kristīgā kultūra, uz īstās cilvēcības pamata. Ja iecietību uzskata par kultūras dzīves mēraukļu, tad daža laba latvju zemnieku ģimene stāv daudz augstāk, nekā dažu lielu kultūras tautu likteņu lēmēji.

Mana māmiņa bija mīļš un satiecīgs cilvēks; no viņas mutes es nekad neesmu dzirdējis ne vienu rupju, cilvēku apvainojošu vārdu. Viņa bija mājas „labais gars“. Ja ģimenē radās nesaskaņas, tad viņa atrada izlīgumu, ievadīja sarāšanos; ja mūs ķēra smags likteņa sitiens, tad viņas stiprā ticība uz Dievu un viņa taisnību tai deva

spēku panest visas grūtības mierīgā garā. Stiprā ticība bija neizsmejams spēka avots, kas dod drosmi dzīvot un censties.

Kāds mūsu mājas piedzīvotājs milēja iešņaboties, un tad bija ļoti atklāts un runīgs. „Tu jau esi istā praviete Anna,“ mēdza viņš manu māti raksturot...

Žūpība, man bērībā likās, bija viens no vislielākiem grēkiem. Kad vecais piedzīvotājs Upīte bija piedzēries un streipuļodams un grīļodamies ietente-rēja savā istabā, tad es ziņkārīgi noskatījos un nevarēju neatcerēties dziesmiņu, ko biju lasījis kādā saiešanas kambaŗu dziesmu grāmatā:

„Dzērājiem ir elle vaļā,
Elle tiem ir taisīta...”

Nevarēju kādreiz nociesties mātei neuzprasījis: „Māt, vecais Upīte gan laikam pēc nāves nāks ellē?”

Biju diezgan pārsteigts, kad māmuliņa mani norāja par tādu muļķīgu jautājumu. Arī dzērājs varot būt Dievam patikams cilvēks, ja viņš citādi savā dzīvē esot krietns, dievbijīgs un ticīgs cilvēks...

Biju jau pieaudzis, diezgan daudz lasījis un mani uzskati par dievību un reliģiju bija stipri pārveidojušies, bet kad svētdienas rītos mana māmuliņa uzlika uz mana pleca savu cieto, sastrādāto roku, mīļi paskatījās manās acīs un sacīja: „Dēliņ, paņem nu sprediķu grāmatu, noturēsim pātarus no rīta, kamēr vēl visi ir mājās; tas nemaz nav labi, ka aizmirstam Dieva vārdu,“ tad es nevarēju viņai nepaklausīt. —

Tanīs laikos latvju lauku mājās dzīvoja trīs, pat četras ģimenes un mājā bērnu bija Dieva svētība. Mājas iedzīvotāju skaits dažreiz sniedzās līdz pāra desmitiem. Nebija nekādas izšķirības starp saimnieku un kalpu bērniem: visi dzīvoja vienādos apstākļos: visiem bija vasarā jāiet ganu gaitās un ziemu turpat pagastskolā. Latviešu zemnieki vienmēr bija lojāli, uzticami Krievijas pilsoņi. Mana māmuliņa kādreiz stāstīja: „Pienāca ziņa (1881. g.) no pagastnama, ka ķeizars Aleksandrs II nonāvēts. Man bija tik skumji ap sirdi, ka es nogāju vienatnē kūti un asaras man lija aumaļām. Beidzot es sāku pārdomāt, kādēļ gan es raudu? ne es ķeizaru redzējusi, ne man viņš rada, man tiešām nav iemesla tā noraizēties; es pamazām apmierinājos.“ Vēlāk tēvs pagastnamā nopirka lielu grāmatu krievu valodā ar daudz bildēm, kurā bija attēlota cara Aleksandra II dzīve un darbi. Tā bija pirmā „krievu“ grāmata mūsu mājās.

Darbs, neatlaidīgs darbs un izturība dzīves cīņā bija vecās latvju zemnieku mājas augstais tikums; stipra ticība un pašaušanās uz Dievu un taisnības uzvaru viņas spēka avots. —

Es biju sagājis četras ziemas Veismaņu (Vaives) pagastskolā un tad divas ziemas Āraišu draudzes skolā. Es saku z i e m a s, jo pa vasaru man bija jāiet ganos un jāstrādā lauku darbi. Es piederēju pie tiem skolēniem, kam labi veicās ar mācīšanos un kupi pardaudz nepalaidņojas. Laikam tādēļ Āraišu draudzes skolas pārzinis skolotājs J. Peleks mani iecēla par „uzraugu“. Uzraugam bija jāatbild par to, ka skolēni no rīta istā laikā uzceļas, bez trokšņa nomazgājas un klusi izturas klusajās mācīšanās stun-

dās, kā arī brīvlaikā starp stundām. Gods uzraugam skolēnu starpā bija liels, bet pienākumi vēl smagāki. Nerātņus varēja pierakstīt zīmītē un to nodot skolotājam, kas nerātņus tūlīņ ielika kaktā vai sestdienā paturēja dažas stundas skolā pēc mācību beigšanas. Nerātņiem bija grūti attaisnoties un izvairīties no soda, jo skolotājs uzticējās uzraugam un veikli atspēkoja katru mēģinājumu attaisnoties.

Pašam uzraugam vienmēr bija jāizturas priekšzīmīgi, un tas nav viegli. Tiklīdz es gribēju palaidņoties, tad biedri, sevišķi meitenes, tūlīņ mēdza taisīt piezīmes: uzraugs pats esot nerātns. Savu līdzbiedru trokšņošanas dēļ es pats kādreiz pa stundai dabūju stāvēt pie „melnās tāfeles“, jo nevarēju uzdot vaininiekus, vai arī pats skolotājs bija tādā omā, ka nemaz negribēja manis uzklausīties. Tomēr mācības gada beigās uz manas skolas liecības bija lasāma sevišķa atzīme: uzrauga amatu labi valkājis; tas man no liecības palicis atmiņā uz visiem laikiem. —

Gaveņu (ciešanas) laikā ik piektdienas draudzes skolas skolēni gāja uz dievkalpošanu Āraišu baznīcā. Ikreizes ērģeļu pavadībā dziedājām ciešanas dziesmu

„Ak šķīstais Dieva Jēriņš,
Pie krusta gauži mocīts.“

Svinīgais klusums draudzes svētnīcā un smeldoši ciešanas laika dziesmu motīvi uz mums atstāja dziļu iespaidu. Lietus ūdens pa cauro jumtu bija ielauzies baznīcā un uz viņas kreisās sienas uzzīmējis lielu dzeltenbrūnganu plankumu. Tas atgādināja

milzīgu biķeri nevienādām šķautnēm. Kādēļ gan plankumam vajadzēja pieņemt biķera veidu? es jautāju. Es piespiedu savu fantaziju un centos atminēt arī citu plankumu nozīmi, ar kuriem lietus bija greznojis baznīcas sienu. —

Miļa bija šī baznīca, kas tik bieži mūs pulcināja svētkos un svētdienās. Likās, ka te mums bija tuvāki ir dzīvie, ir mirušie. Te bija lielā laika un mūžības gramata, kurā ierakstīti draudzes locekļu dzīves jaukie un priecīgie, kā arī skumjie traģiskie ģimenes atgadījumi.

Man negribējās ne dzirdēt, ne ticēt, ka kaimiņu baznīcas ir lielākas vai skaistākas, jo pašu dievnamu bija tik mīļš...

Mums ļoti patika staigāšana lielā barā no draudzes skolas uz baznīcu un atpakaļ. Tā bija zināma izpriecē.

Pēc Āraišu draudzes skolas es vēl pāra ziemas apmeklēju Priekuļu ministrijas skolu, un ar to mānās skolas gaitas beidzās. — Tagad es jau varēju strādāt visus darbus tēva mājās. —

No visiem skolotājiem uz mani vislielāko iespaidu atstāja Āraišu draudzes skolas kādreizējais otrais skolotājs Augusts Kažoks. Viņš pret skolēniem izturējās ļoti uzmanīgi, bija smalkjūtīgs, centās novērot skolēnu savdabības un tiem garīgi pieiet tuvāk. Dažas minūtes pirms stundas beigšanas viņš dažreiz citēja kādu grieķu, romiešu, vai kāda slavēna vīra izteicienu, un to dažās minūtēs paskaidroja. Viņš atvēra itkā durvis citā, izcilākā ideju pasaulē, un mūs pamudināja tur ieskatīties. Es viņu iemīlēju un augsti cienīju un tāds cienītājs

es nebiju vienīgais. Atceros, ka kādreiz mēs, puikas, visa klase, bijām norakstījuši no kāda biedra aritmētikas uzdevumu atrisinājumu, protams, ar visām kļūdām. Kažoks par mūsu nedarbu bija dziļi sarūgtināts un ar nožēlu mums pārmeta nolaidību pienākumu pildīšanā un sirdsapziņas trulumu, bet nesodīja neviena. Mums bija kauns un žēlas. Brīvlaikā salasījāmies viņa mazajā istabiņā, izlūdzāmies piedošānu un apsoliņāmies laboties...

Kažoks bija lirīķis un dzeju tulkotājs. Daži viņa dzejoļi parādījās atklātībā. Viņš dabūja draudzes skolotāja vietu (Ropažos), kur viņš dažus gadus vēlāk nomira. —

16 gadus vecs es savas skolas gaitas biju nobeidzis un jau gandrīz pilnīgi iestājies lauku puīša darba gaitās sava tēva mājās. Tika nodarīta man tāda kā netaisnība. Vai pareizi, ka viens dēls dabū augstskolas izglītību, bet otram jāapmierinājas ar elementārskolu un jāpaliek par kalpu tēva mājās, lai brālis varētu studēt? Gan jau bija domāts, ka es mantošu tēva mājas, jo mans vecākais brālis Dāvids izskolots par inženieri un ar to viņa pretenzijas uz mantojumu no tēva beidzās. Arī es pats jutos apiets, ja tēvs mani nekur tālāk nesūta skolā.

Bet mans tēvs jau bija labi gadus un tādēļ nevarēja mājas un lauku darbus bez diviem kalpiem (puīšiem) veikt. Ja mani vēl sūtītu skolā, tad ar to mūsu saimniecībā rastos liels robs, un beigās mēs varbūt nonāktu pie tā, ka mans brālis un es, abi divi, paliktu skolas gaitās pusceļā un visa mūsu ģimene no mājas, Lejaspiekūņām, izputētu. Tas nedrīkstēja notikt.

Beidzot vienojāties klusībā šādi: es sagatavošos tāpat mājās paša spēkiem un nolikšu t a u t s k o l o t ā j a eksāmenu. Dabūšu skolotāja vietu un tā es izvairīšos arī no 3 gadiem kara dienesta, kurš nebija visai viegls, un pie tam karadienests man garīgi laikam neko nedotu. —

Apgādājos Cēsīs no pilsētas skolas inspektora noteikumus par skolotāju eksāmeniem. No aspirantiem toreiz neprasija daudz: krievu valodas mutisku un rakstisku prašanu, krievu vēsturi un ģeografiju, aritmētiku un dažas elementāras zināšanas pedagoģijā un mācību pasniegšanas metodikā. —

Es turpināju tāpat savas kalpa puīša gaitas un brīvo laiku izmantoju iekaldams krievu gramatiku, vēsturi, ģeografiju un citas vajadzīgās zināšanas. Es vairs sīkāki neatceros, kad es noliku „privāta elementārskolotāja“ (častnij načalnij) eksāmenu, bet jau 1897. gada rudenī es dabūju „palīgskolotāja“ vietu Lejasciema Kalnaskolā pie skolotāja D. Rozīša. Mana alga bija 60 rubļu, pie brīva uztura un dzīvokļa pa ziemu pa skolas laiku. Tas jau bija liels sasniegums.

D. Rozīts bija krietns un apzinīgs skolotājs un labs pamācītājs arī man pašam.

Ar lielu skubu un labu gribu ķēros pie skolotāja darba. Manas nepietiekošās zināšanas mācību metodikā atvietoja labā griba, centība un darba spars. Es tiešām iemīlēju skolotāja darbu un savus skolēnus. Ar manu darbu bija apmierināti mans principāls un, likās, arī mani skolēni un viņu vecāki. —

Tā bija pirmā reize, kur es savas gaitas sāku ār-

pus vecāku pajumtes, un tā tas turpinājies pēc tam vairāk kā četrdesmit gadus. —

Pavasari ap Jura dienu es atkal biju sava tēva mājās, kur aŗu un ecēju, sēju un plāvu citu laukstrādnieku barā.

Tas bija kas pavisam neparasts: „Skolotājs strādā prastus, smagus lauku darbus! Kas tas par skolotāju?“ tā viens otrs nodomāja, ceļmalā apstādamies un pētidams, vai tas tiešām „jaunais Seskis“, kas tur tīrumā aŗ?...“ Katrs bija paradis vasarā redzēt skolotāju svētdienas tērpā pastaigājamiem ar grāmatu rokā vai bez tās. Arī man pašam bija tā kā kauns par to, ka es vasarā strādāju fizisku darbu. Ja labi apdomā, tad tautai, varbūt, bija taisnība. Skolotājam vasarā jāatpūšas un tad arī jāpapildinājas savās zināšanās, jāturpina pašizglītība, jāveicina pagasta sabiedriskā dzīve u. t. t. Tāda pašizglītošanās jo sevišķi nepieciešami vajadzīga bija man, jo man nebija uzsmaidījusi laime sēdēt uz skolotāju semināra soliēm un iegūt skolotāja seminārista diplomu...

Es ar savu tēvu norunāju, ka es strādāšu tanīs tīrumos, kuŗi tālāk no šosejas, pa kuŗu bieži vien staigā un brauc pašu pagasta ļaudis, kas mani un mūsu apstākļus pazīst un mani tik nekautrīgi apbrīno. —

Tanīs laikos krieviskā skolu valde vasarā sariņkoja skolotāju kursus, kuŗi bija nodomāti it īpaši skolotājiem, kam nebija semināra izglītības. Arī es kādreiz apmeklēju šādus kursus. Kursu programā pirmo vietu ieņēma krievu valoda un mācību pasniegšanas metodika.

Lektori centās mums iepotēt krievu tautas ideālus un garu. Atceros, kā kāds krievs mēģināja kursistus pārliecināt, ka krievu valodas uzpiešana nebūt nekaitējis latviešu tautai un viņas kultūrai...

Es iebildu, ka augstāka kultūra cenšas uzskūt zemāko kultūru, un ja mēs, latvieši, savu augstāko izglītību smelsimies tikai krievu valodā, tad mūsu pašu valoda paliek novārtā un mūsu nacionālā kultūra neattīstīsies; arī pašai tautai draud garīga pānikšana...

Pārkrievotājs par manu nekautrību vai naivitāti bija nepatikami pārsteigts un turpat mani stingri norāja. Viens otrs kursants uz mani paskatījās un pie sevis klusi nosminēja... Baidijos, ka es savu skolotāja karjēru būšu stipri sabojājis. Mana nelaipe vai rakstura vājā puse, ka es gan varu sevi piespiest klusēt, bet runāt ko citu, nekā to, ko es domāju, to es nevaru. —

Kāds cits krievs skolu inspektors sludināja: „Ja jums būs krievu valoda, tad jums būs visa pārpilnība.“ Pie tādiem sofismiems nonāca vissirdīgākie pārkrievotāji. Mums, protams, bija jāklusē. —

Kursu laiks bija izņēmums manā vasaras dzīvē, kuŗa pagāja lauku darbos. Mans tēvs nevarēja paciest, ka jauns un vesels cilvēks, viņa dēls, slaistās mājā darba laikā bez nopietna fiziska darba. Arī mans brālis Dāvids, Politehnikas students, bija spiests ķerties pie arkla balsta un strādāt. „Nekas, lai drusciņ pastaipa kaulus, tas nebūs par ļaunu; rūdenī atkal vajadzēs naudas studijām,“ mans tēvs mēdza teikt. Mans brālis, lai gan students-korporelis

un tādēļ ar tradīcijām, daudz nepretojās, Lai rokas pa vasaru nepaliktu rupjas un cietas, tad pie darba viņš valkāja plānus cimdus. Darbā bijām visi.

Students un tīrumā arī! Tas bija jauns brīnums mūsu lauku dzīvē. Bet cilvēki jau pie visa ka pierod un ar visu apmierinājas. Tā arī šis brīnums nobālēja un gaŗāmgājēji tīrumu malā beidzot vairs neapstājās. Praktiskās dzīves vajadzības mūsu mājā ieveda „darba klaušas“, iekams par tām sāka domāt valstsvīri, kā tas notiek mūsu dienās...

Vasarā suņu dienās pie mums Lejaspiekūņās dažas nedēļas viesojās daži mana brāļa studiju biedri rīdzenieki. Tās bija priekš manis svētku dienas. Studenti bieži vien runāja un strīdējās gan par nacionāliem, gan sabiedriskiem, gan politiskiem, gan filozofiskiem jautājumiem. Bieži vien spriedelēja par mūsu presi, sociāldemokratiju un „jauno strāvu“, Rīgas „māmuļu“, viņas garu un redzamiem latviešu darbiniekiem u. t. t. Es vērīgi klausījos viņu strīdos, un tā dažu rītu jau sāka gaiļi dziedāt, bet mēs vēl siena šķūnīti nebijām aizmīguši.

Studentu sabiedrība, t. i. viņu sarunas un disputi mums deva daudz ierosinājumu, paplašināja manu redzes apvārsni un atklāja jaunas pasaules. Man radās neizsmeļama un neapmierinājama interese par daudz būtiskiem jautājumiem, kas nomāc un nodarbina to cilvēku garu, kas tiecas pie lietu un apstākļu izpratnes, pēc lietu sākuma un viņu mērķiem. Mani jau smeldza neapslāpējama lasīšanas kāre, kas tagad dabūja dziļākus stimulus un lielāku sparū. „Mūžīgie jautājumi“ man uzmācās visā savā neatlaidībā un nospiedošā smagumā.

Atbilde bija jāmeklē „rakstos“. Es vienmēr un vēl šodien labprāt mēdzu apstāties pie grāmatveikalu skatlogiem un ar dzīvu interesi apsveicu grāmatas, kuŗas man izliekas kā gari, kas grib ņemt mani pie rokas. Uzmanīgi lasu grāmatu nosaukumus, cenšos atminēt viņu saturu un tad rūpīgi studēju autoru vārdus.

Tāpat man ir prieks, baudījums pārlasīt grāmatu katalogus, atzīmēt grāmatas, kas mani interesē un kas būtu iegādājamas un izlasāmas. Viņas es atzīmēju savā piezīmju grāmatā. Vienmēr esmu spējis vairāk grāmatu nopirkt nekā izlasīt!

Vēl arklam pakaļ staigādams es, starp citu, diezgan pamatīgi izstudēju kāda Kronenberga brošūru par Imanuelu Kantu, Anri Lichtenberžē, Fridrichu Nicši, Mensbira Reliģiju vēsturi un citas. Dabūju lasīt arī Carus Sterne grāmatu „Werden und Vergehen“, Lerua-Boljē „Das Reich der Zaren“ u. c. Biju lasījis Ernsta Hekeļa „Pasaules nīklas“ un sekoju vācu monistu polemikai ar prof. Reinki, katoļu pateru Vassmani un vācu luterāņu garīdzniecību, monismu un duālismu u. t. t. Man nedeļa miera Kanta „das Ding an sich“, Darvina evolūcijas teorija, dvēseles nemirstība, determinisms u. t. t., bet es neko nezinaļu par futbolu, ledushokeju vai slavenākiem bokseriem un atlētiem.

Ap gadu simteņa maiņu arī mūsu literātūrā bija uzplaukums. „Mājas Viesis“ mēnesrakstā parādījās vācu klasiķi Raiņa tulkojumā; „Mājas Viesis“ nesa vērtīgus populārzinātniskus rakstus, ko es nopietni studēju. Latviešu presē valdīja moŗs gars un

spraiga idejiska cīņa starp „jaunstrāvnikiem“ un „māmuļniekiem“. Katram pašam gribējās polemikas rakstus pārlasīt, tad idejas vētīt, svērt un šķirt no tukšo vārdu balasta.

Draudzes skolā biju drusciņ mācījies vācu valodu, bet tagad bija redzams, ka katram baltietim jāprot arī trešā vietējā, lielās kultūras tautas vācu valoda. Es iegādājos plašāku vācu valodas mācības grāmatu un to pamatīgi izmācijos. Kā paligskolotājs ziemas trīs darbojos Straupes draudzes skolā pie vecā cimziānera D. Garklāva. Viņa sieva bija vāciete, un tādēļ mājā pa lielākai daļai valdīja vācu valoda. Es izlietoju arī šo izdevību vācu valodas praktiskā piesavināšanā un ar diezgan labām sekēm. Vācu valoda jau toreiz man nebija daudz neērtāks domu izteikšanas līdzeklis nekā krievu valoda. Latvju skolotāji tais laikos bija cītīgi krievu progresīvo „biezo“ žurnālu „Mir Božij“, „Obrazovanije“ un vācu „Kosmos“ lasītāji. Šie žurnāli latviešu inteliģenci izrāva no latviešu kliķu šauro interešu prekārās ideoloģijas cīņas un tos iepazīstināja ar Vakareiropas kultūrtautu ideoloģisko pasauli. Uz dažu krievu rakstnieku darbu iznākumu gaidījām ar nepacietību. —

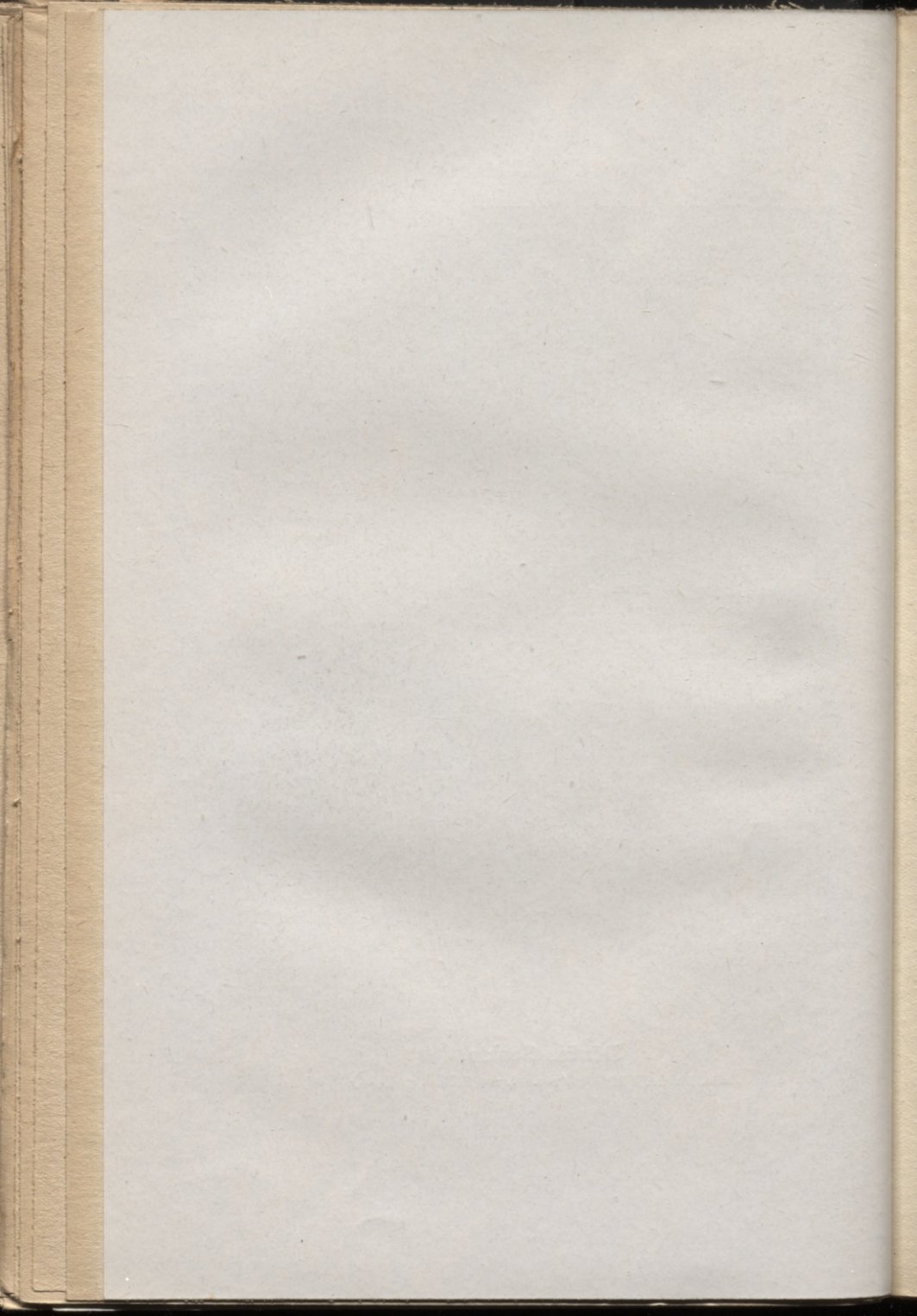
Ja nemaldos, tad Dostojevskis kādā vietā saka, ka šaurā, zemā istabiņā arī domas jūtoties apspiestas, iesprostotas. Tas vispilnīgākā mērā sakāms par tautu ideoloģiju. Augstas, universālas idejas var rasti tikai tur, kur gara dzīve ir brīva, kur to neierobežo nekādas kliķes intereses, ne kroņa patiesības. —

Mūsu dienu notikumi gan liecina, ka arī lielu

Dāvids Seskis

Dzim. 18. maijā 1871. g., mir. 21. maijā 1939. g. (j. st.)

kultūras tautu dzīvē parādās ideoloģisks atavisms un šaurums, ja trūkst brīvības.

* *
*

Pēdējos četrus gadus pirms 1905. gada revolūcijas mans tēvs Lejaspiekūņu mājas izdeva uz renti. Lauksaimniecības produktu cenas bija zemas un zemes apstrādāšana algotiem spēkiem pietiekoši neatmaksājās. Tagad arī es biju brīvs pa vasaru. Meklēju attiecīgu nodarbošanos arī pa vasaru.

Ar sava brāļa gādību vienu vasaru dabūju mājskolotāja vietu kādā vācu ģimenē Šlisselburgā (pie Ladogas ezera) un otru vasaru Latgalē, Līvānos, arī kādā vācu ģimenē. Tā man bija izdevība iemācīties vācu valodu arī praktiski.

* *
*

Lauksaimniecības darbi man patika gluži labi. Es labprāt tēva mājās aru, ecēju, sēju un pļāvu un strādāju arī visus citus lauku darbus. Vienīgais darbs, ko es nevarēju paciest, bija labības kulšana rijās un piedarbā. Nav briesmīgāku klaušu, kā celties no rīta jau pulksten trijos, vai pat divos no dziļā miega, kas pēc dienas lauku darbiem tik neizsakāmi salds, doties karstā rijā sasviedrēties un tad no turienes iet aukstā putekļainā piedarbā, kur ušņu pūkas tev aizsprosto degunu un aizņem elpu... Tādos brīžos es dziļi apskaudu visus tos, kas va-

rēja siltā gultā palikt līdz gaismai un tad svaigiem spēkiem un labā omā ķerties pie dienas darba.

Pāra reizes mājās atvedām tvaika kuļmašīnu, bet par nelaimi lietus laikā. Pagāja viena otra diena; labība bija slapja, kuļmašīna un pieņemtie palīgspēki stāvēja dikā. Neapskaužams stāvoklis.

Bija ārkārtīgas grūtības ar kuļmašīnas pārvadāšanu. Mūsu apgabalā zemnieku zirgi nav paraduši vilkt vezumus pāros jūgti. Kuļmašīnai vai lokomotīvei piejūgti, straujākie zirgi sarāva pajūga lietas un arī lēnie vieni paši nespēja mašīnas no vietas pakustināt. Tas mūsu krietnajiem arkla vilcējiem likās liela pārestība, jo vezmu vienmēr piemēro ceļam un zirga spēkam...

Un kur tad mūsu toreizējie lauku ceļi! Dažreiz strādājām pusdienas bomiem, plankām, dēļiem un lāpstām, iekams dabūjām kuļmašīnu un lokomotīvi uz cieta ceļa.

Laimīga ir mūsdienu paaudze, kas verdzisko kulšanas darbu rijās nepazīst. —

Tā arī es, nemaz nedomājot, biju iekļuvis to skaitā, kas „no zemes bēg“, lai gan es tikai tēva māju pārmainīju ar skolu. Man nekad nebija nodoms atstāt laukus un brīvo dabu, ko es ļoti mīlēju. Bet dzīvē dažreiz darbojas spēki, kuņģi lauž un loka mūsu dzīves gaitas negaidītos virzienos.

Arī es biju aizbēdzis no laukiem vispirms uz skolu, tad pilsētu. —

BAZELĒ

Lai varētu mierīgi nodoties studijām, tad vispirms bija vajadzīgi līdzekļi — nauda. Savas jau-

nības pirmos gadus biju pavadījis tēva mājās kā kalps, un strādājis bez algas, lai mans brālis varētu pabeigt savas studijas Rīgā politechnikā. Tagad brālis bija studijas beidzis, vēl nebija precējies, Krievijā bija vietā, kur pelnīja krietnu algu.

Vai tagad nebija viņam pienākusi reize man palīdzēt? Vai tas nebija likteņa pirksts, kas mūs tagad bija nostādījis mainītās lomās, kur manam brāļam bija pienākums un izdevība man palīdzēt?

Daži emigranti līdzīgos apstākļos lika pārdot Latvijā savus nekustamus īpašumus, kam tādi bija, un tad likās uz studēšanu. Arī es, pēc likuma un Dieva taisnības, skaitijos par Lejaspiekūņu mājas mantinieku. Bet vēl bija dzīvi mans mīlais tēvs un manas māsas, un tādēļ man pašlaik nebija nekādu tiesību uz kādām izmaksām, resp. mājas apgrūtināšanu no jauna parādiem. Bez tam ģimenes ligzda dzimtenē bija tik mīļa un dārga, ka par tās pārdošanu negribējās ne domāt, ja arī tas būtu iespējams. Gribējās uzturēt ģimenei vienu pavardu, pie kura varētu sasildīties un smelties spēkus, kad dzīves vētrās jūties noguris un esi visu atstāts. Krietna tradīcija ir garīga spēka avots. —

Rakstīju savam brāļam par savu nodomu un lūdzu viņa pabalstu. Brālis manam nodomam piekrita, apsolīja pabalstu un savu solījumu pildīja. —

Miera laikos cara Krievija, neskatot uz patvaldību, tomēr bija tiesiska valsts. Tur vēl nebija ieviesta „ķilnieku“ sistēma. Nevienam nebija atbildīgs par sava brāļa „grēkiem“, ne politiskiem uzskatiem. Katrs bija kungs par savu īpašumu, savus grašus tas varēja sūtīt kur un kam gribēja.

Neskatoties uz patvaldības principiem, viņas paņēmienos daudzkreiz bija plašs vēriens un augsts lidojums, ko viena, otra nacija tagad var apskaust. —

Nonācis Bāzelē, devos pie universitātes rektora, vaļsirdīgi tam izstāstīju savu profesionālo un politisko pagātņi, sniedzu sīkas ziņas par savu priekšizglītību, atklāju savus nodomus un lūdzu padomu.

Mans stāvoklis bija diezgan neapskaužams: nevarēju uzrādīt ne vidusskolas absolventa, pat ne skolotāju semināra diplomu. Biju nožēlojams autodidakts...

Saprotams, ka mani nevarēja uzņemt graduēto studentu skaitā, bet tik kā brīvklausītāju; tā paša iemesla dēļ nevarēju doktorēties. —

Rektors bija laipns un labvēlīgs vīrs; viņš domāja, ka manu lūgumu varēšot izpildīt, un ieteica griezties dēļ tuvākiem noteikumiem pie „Lehramts“ nodaļas profesoriem. Arī tie neredzēja sevišķu šķēršļu maniem nodomiem, ja es jau desmit gadus esot darbojies kā tautskolotājs. Esot iespējams, ka mūs pielaidīšot pie gala eksāmena un mums izsniegsot diplomus. Ja tādu aspirantu - ārzemnieku būšot daudz, tad jautājumam gan būšot cita nozīme un varētu rasties nopietni iebildumi no pašu šveiciešu puses. Līdz ar mani augstskolā iestājās vēl trīs mani draugi - emigranti: skolotāji J. Jirgens, Lindemānis (Saujiņš, nel. Cēsu gimn. dir.) un Aleksandrs Liepiņš. —

Es studijām izvēlējos jaunās: angļu, franču un vācu valodas un literatūras. Kurss bija trīsgadīgs. Eksāmeni bija jāliek tikai minētās trīs valodās, lite-

rātūras vēsturē un bez tam teorētiskā un praktiskā pedagogijā. Semināra darbi bija obligātoriski.

Izņemot praktisko un teorētisko pedagogiju, visi mācību priekšmeti, it īpaši franču un angļu valodas un literātūras, man bija pavisam sveši. Ar angļu valodu biju mazliet iepazinies pašmācības ceļā, bet franču valoda man bija pavisam nepazīstama,

Tagad vajadzēja iedzīvoties citā kultūrā, iejusties citā sabiedrībā un ideju pasaulē nekā tā, kurā bijām dzīvojuši līdz šim. Krievu valoda un tās zināšanas, ko biju ieguvis par krievu literatūru un vēsturi, likās, bija pavisam liekas. Šveicē bija pavisam cita garīgā atmosfera un citāda sabiedrība, citas intereses un problēmas. Ienācējiem tādēļ vispirms jāapmierinājas ar vērotāja lomu. Cik savādi: Krievijā runāja un cīnījās par politiskām tiesībām, pilsoniskām brīvībām, bet Šveicē noturēja masu sapulces, lai protestētu pret to, ka piena cena pacelta par 1 santimu litrā!

Nav brīnums, ka daudz krievu emigrantiem Šveice izlikās nožēlojama sīkpilsoņu zeme, kuŗas intereses aprobežojas ar sīkiem saimnieciskiem jautājumiem. Kas šveiciešu dzīvē ieskatījās tuvāki, tas nevarēja neredzēt, ka labākie demokrātijas principi, politiskās tiesības un pilsoniskās brīvības jau pārgājušas tautas miesās un asinīs un tādēļ par viņām runā tikai tad, kad viņas tiek ierobežotas vai apdraudētas. Ar dziļu pateicību un atzinību jāliecina, ka profesoru un studentu izturēšanās pret mums, latviešiem, bija labvēlīga, kas pieslēgšanos viņu sabiedrībai lieliski atviegloja. Neviens profesors, ne-

viens students man nekad nelika manīt, ka es neesmu viņu cilvēks, bet „autsaiders“ vai mazāk vērtīgs kolēģis. Tiklab auditorijās, kā arī semināros studenti šveicieši bija pret mums laipni un labvēlīgi; tie labprāt mums izpalīdzēja, kur vien varēja. Man likās, kā šveicieši, it kā saprazdami mūsu īpatnējo emigrantu stāvokli un likteni, mums pievērsa savu uzmanību un centās atvieglot mūsu stāvokli.

Raksturīgs, piemēram, sekošais gadījums. Semināra studenti, savu profesoru pavadībā, reiz par mēnesi, sestdienās, mēdza izbraukt no pilsētas kalnos, kur ekskursijas dalībnieki stājās tuvākos personīgos sakaros savā starpā un ar profesoriem. Izbraukums parasti noslēdzās ar kopēju tēju vai kafeju kādā kalnu viesnīcā. Taupības dēļ es kādā ekskursijā nepiedalījos. Pie pirmās satikšanās daži studiju biedri man vaicāja, kadēļ es neesot piedalījies izbraucienā. Kad profesors nomanīja, ka nepiedalīšanās iemesls ir daži franki izdevumu, tad viņš piekodināja nākošo reizi nekādā ziņā neatrauties; par izdevumu segšanu lai nemaz neraizējoties: gan viņš tos nokārtošot. —

Tiesa gan, šveicietis, sevišķi bernietis, ir klus, atturīgs, ne visai laipns, bet zem šīs rupjās ārējās čaulas slēpjas jūtīga dvēsele, īsts godaprāts un humāns, atsaudzīgs pilsonis. Tikai tie emigranti, kas nebija spējuši atsvabināties no marksisma aizspriedumiem, nespēja iejusties un ieskatīties šveiciešu dziļi humānajā kultūrā un tādēļ viņus saukāja par šaursirdīgiem „mietpilsoņiem“. Tā arī mani Bāzelē kāds žīdu emigrants Dr. N. sākumā biedināja: „Te jau katrs šveicietis uzskata krievus tā,

it kā viņš tam gribētu jautāt: vai tev nav kāda bumba kabatā?“ Bija daudz tādu, kam ideoloģijas vētru un politisko kaislību saviļņotā latviešu tautas dzīve likās vērtīgāka un pievilcīgāka nekā garīgi nosvērtā, mierīgā Šveices pilsoņu dzīve, kuŗa sev atradusi pārbaudītus un nesatricināmus politiskās un sabiedriskās dzīves pamatus.

Zināms gan, mēs, latvieši, nekur un nekad neuzdevāmies par „krieviem“, nekur nenoliedzām savu tautību, valodu un ticību.

Kāds no maniem draugiem (skolotājs Jirgens) pāra semestrus strādāja kādā Šveices tautskolā kā skolotājs, un viņš laikam nebija tāds vienīgais, ko pielaida strādāt Šveices skolās. —

Nodibinājās man daži sakari ar vietējo sabiedrību. Iepazinos un iedraudzējos ar kādas augstākas meiteņu skolas angļu valodas skolotāju Morykgu, ar kuŗu apmainījāmieš krievu un angļu valodas stundām. Caur viņu radās izdevība iepazīties arī ar citām pilsonības aprindām. Kad biju beidzis studijas, tad Morykgs man laipnā kārtā deva saprast, ka viņš gatavs spert soļus pie vietējām autoritātēm, lai es tiktu uzņemts Šveices pilsonībā, kā arī lai tiktu pie skolotāja vietas turpat Šveicē. Es tam pateicos, bet piesolījuma nepieņēmu.

Atceros vēl grāmattirgotāja Vepfakga ģimeni. Tas mums izdeva uz nomaksu grāmatas un reiz nedēļā (jour fixe) mani un Liepiņu uzaicināja pie sevis uz vakariņām. Tā radās izdevība ieskatīties šveiciešu privātā dzīvē un arī no turienes guvu labus iespaidus. Varēju būt drošs, ka šeit bija draugi, kas grūtā brīdī būtu gatavi izlīdzēt gan padomiem,

gan materiāliem līdzekļiem. Pats Vepfs bija interesanta personība. Viņš savā laikā bija emigrējis uz Ameriku un tur kādu laiku darbojies. Viņa redzes apvārsnis bija plašāks, nekā tas mēdz būt tiem, kas par ciešu pieķērušies pie savas dzimtās sētas. Vepfs bija kaislīgs tūrists; katru svētdienu viņš izbrauca kalnos un visu Šveici pazina kā savu pagalmu. — Vepfs bija krietns sava aroda pārzinātājs, kādi atrodas gandrīz katrā lielākā ārzemju grāmatu veikalā. Pietika nosaukt kādas grāmatas titulu vai autora vārdu, un tirgotājs tūlī varēja dot tuvākas ziņas par autoru, viņa dzīvi, darbiem un uzskatiem. Vācu grāmatu tirgu viņš pārzināja īsti labi un tāpat zināmā mērā angļu un franču grāmatu tirgu.

Vienā ziņā vakariņām pie mūsu drauga Vepfa bija mazs trūkums. Vepfs bija veģetārietis, bet mēs nekad nesmādējām gaļas ēdienus. Viesojoties pie laipnā grāmatu tirgotāja notika arī kāda maza „nelaimīte“. Mans brālēns A. Liepiņš šē iepazīs un saskatījās ar kādu jaunavu (šveicieti); kādu ritu mēs saņēmām pa pastu aploksnīti ar Liepiņa saderināšanās kartiņu. Mans kolēģis, kāds cits students Liepiņš („Rubis“), bija ārkārtīgi sašutis un skaļi šķendējās par sava vārdabrajā „nodevību“ latviešu tautai un zemei... „Es gan te ne dienas ilgāk nepalikšu: tiklīdz būšu beidzis studijas, tad ar diplomu kabatā došos atpakaļ uz Latviju“, viņš mēdza dižoties.

Bet neviena ģimene nav bez sava kroplīša. Mana drauga otrā Liepiņa brālis studēja Vācijā un tik labi tur iedzīvojas, ka pasaules karā laikam viņš atrodās „barikādes otrā pusē“ un, ja nemaldos, Latvijā

neatgriezās. Aleksandrs Liepiņš tomēr ar sirdi un prātu vienmēr palika latvju tautas dēls, kas kara laikā un vēlāk visiem spēkiem Šveicē propagandēja Latvijas valsts ideju. To var izskaidrot tik tā, ka A. Liepiņš bija latviešu inteligenta ģimenes dēls, kas daudz ciešākām saitēm saistīts ar savu tautu un viņas kultūru, nekā latviešu lauksaimnieka dēls, otrs Liepiņš, kas sava tēva mājās bija strādājis kā laukstrādnieks.

Bāzeles universitātes galvenā ēka, kur savā laikā mācījuši kultūrvēsturnieks Jakobs Burkhardts, matemātiķis Bernulijs un filozofs, Fridrichs Nicše, ir veca, ļoti vienkārša, neliela celtnē pašā Reinas krastā; viņa ir tik cieši piekļāvusies krastam, ka apakšējam stāvam tikai upes pusē ir logi. Universitāte ar savām auditorijām ne plašuma, ne ērtības ziņā nevar sacensties ar nevienu no mūsu laikos celtām moderno tautskolu ēkām. Augstskolas piekļausšanās mūžam dzīvajiem un dzidrajiem Reinas upes ūdeņiem it kā simbolizē to mošo garu, kas mūžam valda šinī vienkāršajā celtnē, nacijas augstākās garīgās dzīves altāri. Bāzeles universitātei ir bijis liels iespaids uz vācu tautas gara dzīvi.*)

Bāzeles universitāte ir pirmā Šveices augstskola; viņa nodibināta 1460. gadā; tā ir vienmēr palikusi uzticīga tiem, humānisma ideāliem, kurus tur savā laikā sludināja Roterdamas Erasms, renesanses laikmeta spilgtākais humā-

---

*) Sal. Christoph Steding: Das Reich und die Krankheit der europäischen Kultur, Hamburg, 1938.

nisma paudējs. Visas citas universitātes ēkas atrodas pilsētā un celtas pēc modernām prasībām.

Bāzeliēši tura augstā cieniā nacijas garadzīves augstāko svētnīcu. Bāzeles pilsēta pati ir autonoma valsts, kas nekad nav baidījies no izdevumiem savas augstskolas labā. Bāzelē ap 150.000 iedzīvotāju. Viņa ir viena no visbagātākām Šveices pilsētām.

Studentu skaits šē reti pārsniedz 7 vai 8 simtus, un tādēļ šē studentu un profesoru attiecības nodibinājas ciešākas, nekā tas mēdz būt augstskolās, kur studentu skaits sniedzas vairāk tūkstošos.

Ģermāņu filozofijas fakultātē tānī laikā valdošo lomū spēlēja profesors Džons Meiers. Viņš bija cēlies no Hamburgas patriciešu ģimenes; viņš bija speciālists vai viena no lielākām autoritātēm vācu tautas dziesmū (Volkslied) literātūras jautājumos. Kā profesors un cilvēks viņš bija liela vēriena personība. Viņš studentu testu grāmatīnā par lekcijū apmeklēšanu taisīja savas atzīmes bez kādām ierunām; viņš nekad neinteresējās, vai kāds students viņa lekcijās bija noklausījies, vai nē.

Gluži citāds viņš bija savā ģermānistikas seminārā pie tekstu lasīšanas un interpretācijas. Viņa ģermāņu seminārā bija 30—40 studentu, kurus viņš pazina katru personīgi. Ja nu kāds students kādreiz uz semināra stundu, resp. darbiem, nebija ieradies, tad Meiers nākošā semināra stundā katrā ziņā viņu izsauca un viņa zināšanas pārbaudīja. Kas nespēja viņa apmierināt, tam viņš piesacīja, lai tas turpmāk semināra darbību ar savu personu netraucētu, ja nevar kārtīgi ierasties un darbam sagatavoties.

Seminārā pie veco literatūras un citu tekstu interpretācijas bija izdevība saskatīt lielo starpību, kāda ir starp savas speciālitātes augstmos stāvošu, vecu zinātnieku un jauniem profesoriem. Še viņa erudīcija parādījās visā plašumā un dziļumā.

Tekstus, ar kuŗu interpretāciju mēs, studenti, publicējamies dienām ilgi rakņādamies dažādās vārdnicās, rokas grāmatās, speciālos žurnālos u. t. t., Meiers izskaidroja tik pamatīgi un tik vienkārši, it kā viņš būtu ienesis spožu saules staru tumšajās semināra telpās.

Un tā tas bija gandrīz ar katru jautājumu, kas iznira tekstu tulkojot vai kuŗu uzstādīja studenti. Mēs Džonu Meieru ļoti bijāmies un cienījām. Pie viņa seminārā valdīja visdziļākais miers, klusums un sasprindzināta uzmanība. Kādreiz, kad seminārā nebijām pietiekoši sagatavojuši uzdevumu, Džons piedraudēja: „Mani kungi un dāmas, ja Jūs turpmāk labāki nesagatavosieties, tad es neatrādīšu par vajadzīgu savu dārgo laiku šeit kopā ar jums pavadīt, jo man ir arī citas, svarīgākas darīšanas.“

Draudi uz mums atstāja paliekošu iespaidu. Mēs darijām, cik mums bija iespējams, lai Džonam savi draudi nebūtu jāpielieto.

Pārbaudījumu pie Džona izturēt nebija viegla lieta, jo viņš mēdza ieslidēt problēmas dziļumos un sikumos. Tas studentiem sagādāja nereti galvas sāpes. Totiesu jo apzinīgāki un pateicīgāki Džonam bija doktoriandi, kas pie viņa izstrādāja savas doktora disertācijas. Džona skats esot tik gaišs un viņa

zināšanas savā arodā tik plašas, ka viņam nekad netrūkstot padoma, ko sniegt ģermāņu filoloģijas tezes apstrādātājam, mēdza teikt doktorandi. Pie citiem profesoriem doktorands tezi apstrādājot nereti nonākot strupceļā, bet pie Džona nekad, apgalvoja doktorandi.

Jautrā sabiedrībā pie glāzes alus Džons nokāpa no zinātnieka Olimpa augstumiem, varēja būt pieejams, kolēģiāls un omulīgs. Auditorijā un seminārā viņš turpretim bija stingrs un nepieejams.

Mūsu laikos katra zinātne lielā mērā speciālizējusies un zinātniskā literatūra tik plaša, ka tikai speciālistiem, bet ne studentam, iespējams nojaust, vai profesors savās lekcijās izteic patstāvīgas, jaunas domas vai uzskatu, jeb vai viņš tās kompilē no citiem zinātniekiem. Turpretim seminārā pie konkrētu jautājumu iztirzāšanas parādās zinātnieka inteligence un erudīcija visā pilnībā.

Darbi citādi norisēja semināros pie jauniem profesoriem. Tekstus interpretējot dažreiz atdūrāmies uz jautājumiem, kurus pats profesors nereti nespēja pietiekoši atrisināt un apgaismot, tad tas vaļsirdīgi atzinās, ka viņam iepriekš esot jākonsultē dažādi „Nachschlagwerke“, lai gūtu noteiktu un drošu atbildi. Jaunie profesori savā darbā un attiecībās ar studentiem bija vienkāršāki, pieejamāki; šās viņu īpašības ierosināja studentu interesi un pašdarbību; tā netieši izlīdzinājās starpība studēšanā pie jauniem profesoriem. —

No citiem profesoriem man labā atmiņā palikuši

profesors E. Tapolē, Joēls un Heimanis. Tapolē bija vācietis, labs franču valodas pratējs un literatūras pārzinātājs, kā arī krietns pedagogs. Tā kā romāņu seminārā nebija daudz studentu, tad profesoram bija iespējams iepazīties tuvāku ar katru studentu. Ar profesoru Tapolē man nodibinājās draudzīgas attiecības, kam vēlāk sekoja personīga sarakstīšanās. Angļu valodu un literatūru pirmajos gados mācīja profesors Bincš. Angļu seminārā bieži mēs nogrimām filoloģijas, sevišķi morfoloģijas sīkumos, kas lielā mērā mazināja mūsu interesi. Bincu drīz aizsauca uz kādu Vācijas universitāti un viņa vietā atnāca kāds jauns profesors Hechts (semits). Viņa zināšanas varbūt gan nebija vēl visai plašas, bet tam bija liels darba spars un viņš prata aizraut arī studentus.

Pedagoģijas vēsturi pasniedza profesors Heimanis (kristīts semits). Studenti gan par labsirdīgo vecīti zobojās un saukāja to par „confusionarius“, bet man likās, ka viņi bija netaisni un nežēlīgi, kāda pārgalvīgā jaunatne daudzreiz mēdz būt. Pie studentu referātu iztirzāšanas un novērtēšanas seminārā viņš bija iecietīgs, pacietīgs un labvēlīgs ikkatram, kurā viņš saskatīja nopietnu gribu strādāt.

Tais laikos arī Bāzeles pilsētā mēģināja vidusskolu kursu saīsināt uz četriem gadiem (pēdējām četrām klasēm). Prof. Heimanis stipri pretojās veco, grieķu un latīņu, valodu kursa samazināšanai un nemitējās apgalvot, ka klasisko studiju samazināšanas sekas būšot tās, ka audzēkņi nedabūšot to garīgo disciplīnu un prāta vingrumu, ko dodot veco valodu studijas un grieķu-romiešu kultū-

ras izpratne... „Matematika nevar atvietot veco valodu studijas: matematikā ir tik viens loģisks slēdziens, bet svešas valodas vārdu sakopojums teikumā pielaiž dažādas interpretācijas un kombinācijas, kuru pareizās nozīmes atrašana vingrina inteligenci... Daudz mēs vēl šodien sastopam autorus, kas uzstājas ar tezēm un idejām un tās prezentē kā savus atradumus. Nožēlojamie! Viņi nav baudījuši klasisko izglītību un nepazīst klasisko kultūru — tie nezina, ka šīs idejas jau priekš dažiem tūkstošiem gadu citi ir izteikuši daudz pilnīgāki un labāki,“ viņš mēdza teikt.

Kādreiz arī pie viņa, Heimaņa, ieradušies kādi delegāti un lūguši viņa parakstu ierosinājumam — atvietot reliģijas mācību ar morāles mācību. „Es viņiem sava paraksta nedevu, jo es esmu dziļi pārliecināts, ka morāles īstais pamats un pirmavots ir reliģija... Ja tagad vēl morāles mācībai ir pietiekoši panākumi, tad tikai tāpēc, ka sabiedrība dzīvo un tērē (konsumē) no tā morāliskā kapitāla, ko mūsu kultūrai gadu simteņos uzkrājusi kristīgā baznīca. Bet kas būs tad, kad šis kapitāls būs nolietots?“ biedināja vecais profesors.

Labā atmiņā man palikušas profesora Joēļa lekcijas. Joēls (semits) lasīja racionālās psiholoģijas kursu. Joēli vislielākā mērā mājāja semitu rases kritiskais, analitiskais gars. Psiholoģijas studijas noved pie jautājuma par atziņas teoriju, kas ir viena no filozofijas pamatproblēmām. Savās lekcijās Joēls uzstādīja te vienu, te otru atziņas teoriju vai filozofisku doktrīnu, tad to analizēja, sīki iztīrāja, bieži noveda pie absurda un tad

apgāza. Viss tas norisinājās tik saistoši un pārliecinoši, skaidri un loģiski, ka nevarēja viņam nepie-krist. Viņš lielā mērā ierosināja klausītāju kritiskās domāšanas spējas. Lekcijās bieži vien aizskāra problēmas, kas atbilda tiem mūžīgiem būtiskiem jautājumiem, kas tais laikos nodarbināja to inteligentu prātus, kas centās atrast un pamatot savus p a s a u l e s u z s k a t u s.

Es ar nepacietību gaidīju Joēļa priekšlasījumus un viņa kursu piesavinājos tik pamatīgi, ka es viņu visā sakarībā varēju atkārtot.

* * *

Man šķiet, ka jaunatne savu vispārējo izglītību vai idejisko bagāžu pa lielākai daļai iegūst caur pri-vāto lasīšanu un it īpaši literātūras studi-jām. Tas jāsaka sevišķi par jaunatni, kas skolā nav iepazīstināta ar psiholoģijas un filozofijas pamat-principiem un klasisko kultūru. Tādēļ nacionālā un cita daiļliterātūra ir īstā jaunatnes garīgā vei-dotāja, jo viņa ir tagadējās kultūras dzīves at-spulga. Universālcilvēka Ģētes literārās gaumes un mākslinieciskā attīstība, pārveidojumi un mākslinie-ciskais briedums, izejot no Leipcigas perioda ar ana-kreontiskām dziesmiņām, darbojoties trauksmes un dziņu laikmetā, izpauzdamās jaunības sentimentāli-tātē un romantismā, un noslēdzoties nosvērtā klasi-cisma olimpiskajā mierā; viņa reliģiskās un filozofis-kās pārliecības izveidošanās no baptistiskās jūsmoša-nas bērnībā uz spinozisko panteismu vīra gados; viņa

jaunības mīlestības dēkas un kaisles uzliesmojumi, kas izpaudušies literāros mākslas darbos — viss tas ir materiāls, kādu neviena cita Eiropas tauta nevar uzrādīt vienā personā. Izsekojot Ģētes dzīvei un viņa darbiem literātūras atspulgā, iedzilīnies un pār-dzīvo, iejūties un iekļaujies cilvēces paraugseksemplāra attīstībā, iekšējās cīņās un briedumā, kas nevar neietekmēt studenta garīgo stāju.

Šillera apcerējumos un drāmās atspulgojas filozofijas mocošie „mūžīgie jautājumi“, kuŗi spiež ikvienu pārtraukt darba steigu, apstāties un apskatīt dzīvi no augstāka viedokļa. Šo darbu sakari ar aktuālo dzīvi ir daudz dziļāki, nekā to iedomājas tie, kas alkst pēc jaunākā „pēdējā vārda“. Kuŗu revolūcionāru gan politisko notikumu norise un iedarbība uz masām nav nostādījusi Kārļa Mora traģiskā lomā, un kuŗš gan ir pagājis secen Fausta problēmām?

Vācu klasiku studijas man sagādāja lielu garīgu baudījumu un ieveda garīgā pasaulē. —

Nevaru aizmirst kādu novērojumu, resp. pārdzīvojumu savās studiju gaitās.

Lai iegūtu zināmu jēdzienu par vācu literātūras vēsturi, tad iegādājos vienu otru vācu literātūras vēsturi (skolas grāmatu) un ņēmos iekalt viņas saturu. Bet tas man negribēja un negribēja veikties, lai gan es ļoti augsti cienu sevišķi vācu klasisko literātūru. Uz dažiem simtiem lappušu pievesti vairāk simtu rakstnieku un dzejnieku vārdi un uzskaitīti viņu galvenie darbi. Lasiju vienreiz, otrreiz, koncentrēju visu savu uzmanību, bet man tie vārdi negri-

bēja un negribēja turēties atmiņā. Kas tur vainīgs: es vai autors?

Glūži citādi man gāja ar franču literatūras vēsturi. Uz prof. Tapolē ieteikumu iegādājos René Doumic'a „Histoire de la littérature française“. Ķēros pie darba, un tas man labi veicās un darīja prieku. Viņā rakstnieki un viņu darbi tēloti sakarā ar franču sabiedrisko un kultūras dzīvi, kurā viņi ieņem noteiktu vietu un it kā atzīmē garīgās dzīves atsevišķu posmu. Še viss ir vēsturiskā un loģiskā sakarībā un saskaņā. Literatūras vēsturi mācīdamies es dabūju gandarījumu, jo es jutu, ka mans redzes aploks paplašinājas un izpratne padziļinājas, ka es sāku to saprast un garīgi asimilēt. Katram rakstniekam un viņa darbam ir ierādīta istā vieta literatūras attīstības gaitā... Vēl tagad pēc pāra desmit gadiem es labi atceros, kur un kādā laikmetā dzīvojis kāds franču rakstnieks un kāda nozīme viņu darbiem franču literatūras vēstures attīstības gājienā. Tādas mācību grāmatas top par mīļiem draugiem, ko labprāt ievieto savā grāmatu krātuvē. Kādēļ tāda starpība mācības materiāla apstrādāšanā vai sadalīšanā? Vai tiešām taisnība franču izteicienam, ka tikai viņi, franči, protot sarakstīt grāmatas? Vai taisnība dānim Georgam Brandesam, kas saka, ka katrai idejai, kas gribētu tapt par cilvēces kopīpašumu, vispirms jāejot caur kāda francūža smadzenēm?

Latviešu sabiedriskās dzīves centrs Bāzelē bija krievu un latviešu avīžu lasītava, maza istabiņa kādā restorānā pie Reinas tilta. Tur sapulcējās uz apspriedēm arī krievu emigranti (galvenā kārtā

žīdi); tur nereti ieradās politiskie bēgļi, kam bija izdevies izbēgt no cara cietuma un katorgas; tur viņiem izsniedza dažus frankus pabalsta un dažādu ārzemju politisko organizāciju adreses Šveicē.

No studiju biedriem Bāzelē atceros kādu ķīmijas studentu J. Viņš bija uzstādījis t a u p ī b a s r e k o r d u: kādu mēnesi viņš bija izticis ar 12 Šveices frankiem... Bet labuma no tādas badošanās neesot: smadzenes negribot strādāt, un nekāds darbs neveicoties. Vēlāk J. pārgāja uz Ženēvas universitāti, un par viņa tālāko likteni neko nezinu.

Kāds cits politisks emigrants strādnieks, liepānieks S., diezgan labi runāja žīdu žargonā. Viņš griebēja izmantot priekšrocības, ko piešķīra emigrantiem dažas žīdu organizācijas, un tādēļ nodomāja spēlēt savu lomu tālāk, bet žīdi to reiz ņēmuši līdz sinagogā un tur neīstais žīds nejauši noņēmis cepuri. Tas žīdiem lika noprast, ka S. nav īsts žīds, un viņu simpatijas pret S. atdzisa. Neskatot uz diezgan kārtīgo pasta satiksmi ar Krieviju, dažreiz gaidītie naušanas sūtījumi aizkavējās. Tādā gadījumā centāties iekilāt kādu mantu pilsētas lombardā. Kādreiz griebēju iekilāt savu sudraba pulksteni, ko biju mantojis no sava tēva. Ķīlu novērtētājs manu pulksteni apgrozīja un man deva atpakaļ. „Mēs tādus pulksteņus, kas uzvelkami ar atslēgu, vairs kā ķīlas nepieņemam.“ —

Mans biedrs Liepiņš (Rubis) bieži vien no manis aizņēmās operu glāzi. Kad es viņam pārmetu lielo tieksmi uz teātriem, tad viņš smaidīdams atbildēja: „Tu nemaz nezini, kur tev kapitāls: lombardā par tavu operu glāzi izsniedz piecus frankus.“ —

Labā atmiņā palikuši Bāzeles „tautas koncerti“. Bāzeles pilsētas valde sarīkoja nabadzīgākiem iedzīvotājiem pieejamus koncertus. Par ieejas biļeti koncertā noderēja koncerta programmas lapīna, kas maksāja tikai divdesmit santimus. Jau pāra stundas pirms koncerta sākšanās pie koncerta nama durvim drūzmējās apmeklētāji. Tikko atvēra durvis, tad pāra minūtēs koncerta zālē visas vietas bija ieņemtas. —

1910. gada sākumā bija jāliek gala eksāmeni. Materiālo apstākļu spiests, mans draugs Jirgens jau bija atgriezies uz Pēterpili un tur sadabūjis skolo-tāja vietu. A. Liepiņš bija apprecējies un darbojās Bāzelē kā rakstāmlietu tirgotājs; Lindemanis jau agrāk bija atstājis Bāzeli un devies uz Grenobli, kur studēja franču valodu. No četriem kandidātiem ār-zemniekiem es biju vienīgais, kas bija izņēmis kursu un kam bija jāstājas pie eksāmenu nolikšanas.

Dažās nedēļās bija jānoliek eksāmeni trīs valo-dās, no kurām divas man bija bijušas pavisam svešas, un tas radīja zināmas grūtības. Tādēļ, lai iedzī-votos, resp. iejustos, piem., angļu valodā, tad dažas dienas pirms eksāmena lasīju tikai angļiski un cen-tos domāt angļu valodā.

Eksāmenus izturēju sekmīgi un dabūju diplomu kā Lehramtskandidat für mittlere Schulstufe.

Ko darīt tālāk?

Nekāda amnestija vēl nebija dota, un tāpēc uz Krieviju atgriezties nevarēja, ja negribēja dzīvot kādā Iekšķrievijas nomalē. Ilgas pēc dzimtenes, likās, rimušās, un tādēļ vajadzēja apskatīties pēc vietas ār-zemēs.

Mani draugi šveicieši man ziņoja par divām skolotāju vietām. Viena no tām bija kādā skolotāju seminārā, ko uzturot Bāzeles pietisti, un otra Parīzē, kādā privātskolā. Par pēdējo vietu bija ziņojis kāds „Kölnische Zeitung“ līdzstrādnieks, kuŗa biedrs minētā Parīzes skolā darbojies.

Man ļoti gribējās iepazīties ar franču kultūru viņas galvas pilsētā, un tādēļ ar lielu prieku izvēlējos vietu Parīzē. Uzzināju skolas adresi un piedāvājos par skolotāju. Pēc neilga laiciņa saņēmu no Parīzes pozitīvu atbildi.

Es bez kavēšanās likvidēju savas darīšanas Bāzelē un devos ceļā uz Parīzi. —

PARIZĒ

Aprīļa mēneša sākumā (1910. g.) atstāju Bāzeli un braucu uz Parīzi. Bija vēl agrs rīts, kad vilciens beidzot ieripoja Parīzes Austrumu stacijā. Gaiss bija drēgns, vēss, nemīlīgs; likās, ka pilsēta vēl dusēja dziļā miegā.

Pasaucu vienu taksi, paķēru savu ceļa somu un iesēdos vecā kastē; nosaucu ielu, kurp bija jābrauc, un iekārtojos uz nodilušās sēdvietas.

Kā man šē Parīzē ies? Kādā garstāvoklī es būšu pēc pāra nedēļām, kad es lasīšu šos uzrakstus uz ielu stūriem un veikalu izkārtņēm? Cerības un šaubas, tīksme un bažas nodarbināja manu prātu. Reizi pa reizei metu acis uz augstajiem namiem, kas ierobežoja pelēko ielu, pa kuŗu vecais, nodilušais auto tecēja kā pele pa vagu. Centos orientēties un patu-

rēt prātā ielu nosaukumus un viņu situāciju attiecī- ties uz Austrumu dzelzceļa staciju un nākošo dzīves vietu. Drīz auto pieturēja pie kāda četrstāvu nama rue Dulong, 44. Virs šaurajām ieejas durvīm uz pe- lēkās sienas bija uzraksts „Institution Frilley“.

Nama apakšstāvu ieņēma institūta ēdam- istaba ar krēsliem un marmora galdiem, kas pie- stiprināti pie betona grīdas, divas klasu telpas, insti- tūta kanceleja un virtuve. Nama otrā stāvā bija di- rektora dzīvoklis. Pārējo nama daļu ieņēma nelieli kambarīši, kuŗos bija pa pārim krēsli, gulta, skapis un galds. Tie bija institūta audzēkņu mitekļi; vienu tādu ierādīja arī man. —

Institūts bija privāta skola, kuŗās mācības pro- grama atbilda vidusskolu, ģimnaziju un reālskolu pē- dējo pāra klasu kursam.

Šie privātie institūti daudzējādā ziņā atšķīrās ar savu raksturu un iekārtu no mūsu un citu valstu pri- vātām ģimnazijām un reālskolām. Viņi nav skolas ar noteiktu klasu skaitu un attiecīgu mācības pro- gramu pēc klasēm. Te ir tikai pāra klasu telpu, ku- rās māca vai iedīda skolēnus, lai tie augstskolā (Sorbonnā) varētu nolikt eksāmenu g a t a v i b a s (bachot) apliecības iegūšanai; vai arī, lai izturētu ie- stāšanās eksāmenu Parīzes Augstā Komerzinātņu skolā (Ecole des hautes études Commerciales). Pē- dējai tirgotāju aprindās bija laba slava, un Frileja institūts bija specializējies skolēnu sagatavošanai šai skolai; tādēļ viņš saucās par minētās tirdzniecības skolas priekšskolu (école préparatoire).

Šis privātinstitūta tips Francijā ir diezgan izpla- tīts. Viņu uzdevums nav audzināšana, bet tikai sa-

gatavošana uz eksāmeniem. Tā kā šie institūti bieži vien ir internāti un pie tam diezgan dārgi, tad viņu vadītājus, kā peļņas uzņēmumu īpašniekus, bieži vien saukā par „zupas tirgotājiem“ (marchands de potage).

Institūta skolotāju personāls nebija liels: viens skolotājs matemātikas, fizikas un dabas zinātņu, otrs vēstures un literatūras, trešais valodas stundu pasniegšanai.

Institūta skolotāji, kas nebija precējušies, parasti dzīvoja institūta internātā, kur tiem bija tādi pat mitekļi kā skolēniem, tā pati apkopšana un pilna pansija.

Institūta audzēkņu sastāvs bija ārkārtīgi raibs. Pirmo vietu skaita ziņā ieņēma, protams, francūži, zēni vai pat jaunekļi no 15 līdz 20 gadu veci; tie visi bija gandrīz bez izņēmuma tādi, kas palaidinību vai sekmju trūkuma dēļ jau pāra reizes bija no valsts koledžām un licejām izmesti. Vecāku spiesti viņi bija iestājušies institūtā un „kala“ kursu, lai varētu iegūt bakalareāta (bachot) apliecību. Te jāpiezīmē, ka gatavības (maturas) eksāmenu Francijā neliek skolās, kur audzēkņi mācījušies, bet apgabalā universitātes eksāminācijas komisijā. Bakalareāta jeb vidusskolas gatavības apliecību uzskata par augstskolas pirmo mācības gradu. Otrā vietu ieņēma dažādi ārzemnieki no Aizatlantijas latīņu zemēm: Brazīlijas, Argentīnas, Kolumbijas, Urugvajas, Paragvajas un citām Dienvidu un Centrālamerikas valstīm. Latīņu tautas vecā un jaunā pasaulē ne bez iemesla uzskata franču kultūru par modernās kultūras istāko pārstāvi un Parīzi par

šis kultūras dzīves centru. Tādēļ turīgās aprindas savus dēlus labprāt sūta uz Parīzi, lai tie tur turpinātu vai papildinātu savu izglītību.

Ieradās skolēni arī no Tuvajiem un Tālajiem Austrumiem: Turcijas, Persijas (Irānas), Ķīnas un Indijas. Nerunājot par latīņu tautu dēliem, kuŗi uz Parīzi atbraucot franču valodu runā tekoši vai ar nelielām grūtībām, arī turki, persieši un ķīnieši bieži vien jau savā tēvijā diezgan labi piesavinājušies franču valodu. Bija noprotams, ka franču valoda ir viena no visvairāk izplatītām modernām valodām pasaulē. Viņu iemācās visvairs tautu tās aprindas, kuŗas nav likušās ne uz tehniku, ne tirdzniecību, bet galvenā kārtā uz okcidentālās kultūras ideoloģijas piesavināšanos.

Daudz jaunekļu atbrauca ar vidusskolu diplomiem kabatā; tie iestājās institūtā, lai papildinātos praktiski franču valodas zināšanās, iepazītos ar franču terminoloģiju.

Daļa skolēnu, sevišķi parīzieši, atnāca tikai uz stundām, bet lielāka daļa bija institūta pansionāri.

Pansiju maksa institūtā bija augsta un tādēļ institūts pieejams tikai stipri turīgām aprindām. Institūts lepojās, ka viņa audzēkņu skaitā bijušas dažas Krievijas lielkņazu Romanovu un Rotšildu ģimeņu atvases. —

Skolotāja darbs klasē bija ārkārtīgi grūts. Lielākā daļa no skolēniem, sevišķi francūži, kā noprotams, bija sliņķi un palaidņi, kuŗi jau pāra reizes no skolām izmesti. Tikai vecāku spiesti viņi iestājās institūtā kā eksterņi vai pansionāri, lai iegūtu

tik nepieciešamo gatavības apliecību. Viņiem pašiem nebija ne mazākās gribas mācīties.

Ar velnišķu asprātību un apbrīnojamu neatlaidību viņi centās radīt skolotājiem nepatīkšanas vai uzjautrināt savus klases biedrus un šādā kārtā izcelties viņu vidū. Skolotājiem vajadzēja daudz atpūtas un takta, lai paralizētu nerātņu nodomus, uzturētu klasē savu autoritāti un disciplīnu un pie tam vēl spētu iekalt tiem kādas zināšanas. Bija skolēnu starpā pat tādi, kuri nebija spējīgi ne mīnūti klasē nosēdēt mierīgi un koncentrēt savu uzmanību, jo tie nekad savu garu nebija disciplinējuši. Cik reizes es pats nedomāju, ka X un Y istā vieta būtu ne klasē, bet mazgadīgo palaiņņu iestādē vai arī pie lāpstas un arkla balsta. Tas darbs viņu spiestu pie kārtības darbā un domās un tas darītu ražīgu darbu. Es nemaz nebrīnējos, ka kāds mans priekšgājējs Dr. Mosers no institūta no darba aizvests uz kādu nervu slimo sanātoriju...

Skolotājam bija jāapietas ar skolēniem kā ar cilvēkiem, kas nākuši skolā mācīties; tie bija jāuzrunā ar Monsieur un jāuzskata kā džentlmeņi, lai gan viņu istā vieta būtu bijusi, kā jau minēju, mazgadīgo noziedznieku labošanas iestādē. —

Nevarēja pielietot gandrīz nekādas sankcijas, ne arī citādi ietekmēt viņu gribu.

Pats institūta direktors Frilejs nepasniedza nekādas stundas un skolotāju profesionālās spējas visvairs novērtēja pēc disciplīnas klasē. Klusi, nevienam nemanot, viņš mēdza aiz klases durvīm noklausīties, vai klasē skolēni ir pietiekoši klusi un mierīgi. Ja klasē bija miers, tad tā bija liecība, ka

skolotājs spēj turēt skolēnus savās rokās un tiem mācības pasniegt. Ja klase nebija mierīga, bet trokšņaina, tad tā bija liecība, ka skolotājs nebija spējīgs skolēnus savaldīt — un tam skola bija jāatstāj. Skolotājus, kas viņa skolā prata strādāt, direktors augsti cienīja un labi atalgoja.

Savus institūta skolotājus direktors Frilejs atalgoja labi. Skolotājam, kas institūtā dabūja pilnu pansiju, 30 klases stundas mēnesī norēķināja par pansiju, bet par pārējām stundām maksāja 5 franki stundā. Toreiz tas bija labs atalgojums, ko reti varēja atrast.

Es kādreiz gribēju pieņemt vēl dažas stundas kādā citā privātā institūtā un apklausijos par algām. Dabūju zināt, ka par stundu maksājot tikai vienu franku un 25 santimus.

Manu gribu pieņemt stundas tanī institūtā izgaisināja kāds novērojums. Skolas kancelejā aizelsies iedrāzās kāds skolotājs, kas sūdzējās direktoram, ka viņš vairs klasē nav varējis izturēt, jo skolēni viņam sviežot ar grāmatām... No tā laika es vairs nekad stundas skolās nemeklēju, bet gan devu stundas atsevišķām personām. —

Ja kādu mēnesi kāda iemesla dēļ (brīvdienas, suņu dienas) klasē pasniegto stundu skaits nesaņiedza trīsdesmit, vai institūtā mācību pat nemaz nebija, tad institūta direkcija no skolotāja-pansionāra nekādu atmaksu par pansiju neprasīja, arī vēlāk netaisīja nekādus novilkumus.

Uzturs (galds) institūtā bija ļoti labs. No rīta pensionāri dabūja baltmaizi ar vārītu pienu, kuņģam garšas dēļ pēc patikšanas katrs pats pielēja

kafeju. Pusdienām katrs varēja apsūtīt pēc patikšanas bifšteku, karbonādi u. t. t. Bez tam uz pusdienas galda bija visādos veidos aukstas gaļas, šķiņķis, ievārijumi, siers, dažādi salāti eļļā, taukos cepti kartupeļi (pommes frites) u. t. t., arī sarkanais vīns, ko varēja dzert pēc patikšanas. Arī vakariņu galds bija bagātīgi klāts; visi ēdieni bija krietni sagatavoti un pilnīgi attaisnoja franču virtuves labo slavu.

Franči ēdienu izvēlē ciena vairāk pārtikas produktu labumu, nekā daudzumu. Frileja institūts bija pazīstams kā viens no labākiem arī šinī ziņā.

Sākumā es domāju, ka mēs, ziemeļnieki, esam lielāki ēdēji, nekā franči, bet tas tā nav. Francūzīs noēd ne mazāku daudzumu dažādu ēdienu, nekā mēs, ziemeļnieki. Bez tam viņi lieli maizes ēdēji, jo bez tās tie neiztiek nekad.

Tā kā Šveicē man bija jāpietiek ar ļoti nepretenciozu uzturu, tad Parīzē izmantoju izdevību labi un krietni paēsties. Bet pēc tādas saēšanās jutos noguris un slinks, miegains un nelabā omā. Bija jānāk pie atziņas, ka sātībai ēšanā ir savas labās puses. —

Institūta noteikumi priekš manis, kā emigranta, bija izdevīgi, un es tos labprāt pieņēmu. Tādus noteikumus bija pieņēmuši arī mani priekšgājēji un tādēļ par viņu grozišanu nevarēja domāt. Biju apgādāts ar pilnu un labu pansiju; darba skolā nebija daudz — tikai dažas stundas dienā, bet galvenais, man atlika daudz brīva laika.

Institūta iekšējā dzīvē valdīja laba kārtība un stingra disciplīna. Neviens nevarēja nepamanīts no

institūta iziet, ne tai ienākt, jo uz koridoru raudzījās institūta uzrauga modrīgā acs; tas pierakstīja stundu un minūti, kad kāds audzēknis no institūta izgājis vai pārnācis mājās. Ja audzēknis gribēja uz pāra stundām iziet pilsētā, tad bija jādabū speciāla atļauja no direktora. Par izlavīšanos no institūta pilsētā bez atļaujas nebija ko domāt. Par tādu mājas kārtības pārkāpšanu draudēja izslēgšana.

Vecāki, kas savus dēlus nodeva institūtā, deva direktoram norādījumus, kā viņu dēli institūtā turami, piem., cik tiem jādod kabatas naudas etc. Daži rakstīja, lai viņu dēlam par mēnesi dodot vienu, vai divas brīvdienas, t. i. lai to atlaistu kādu svētdienu no pulksten 8 rītā līdz pulksten 11 vakarā pilsētā.

Parīze ir lielpilsēta, kur daudz un dažādas izpriecas, kārdinājumi un vilinājumi, un šāda stingrība daudziem ir vajadzīga. Neskatot uz stingriem noteikumiem, tomēr bija gadījumi, kur dēli bija paspējuši nodzīvot tik lielas naudas sumas, ka vecāki tos no Parīzes atsauca. Nenobriedušiem jaunekļiem un vājiem raksturiem lielpilsēta dažreiz bīstama. — Pēc kāda pusgada Parīzē nodibinājās pirmā jauna tipa arodskola viesnīcu pārvaldītāju izglītošanai (école d'industrie hôtelière). Parīzieši bija novērojuši, ka gandrīz puse no lielajām viesnīcām Parīzē un dažās provinces pilsētās bija ārzemnieku: vāciešu un šveiciešu rokās. Vācieši citīgi mācās svešās valodas, un tādēļ tie spēj stāties tiešos sakaros ar viesiem un labāk izprast viņu vēlēšanās un vajadzības. Parīzes lielo viesnīcu sindikāts un Francijas tūristu klubs tādēļ bija nolēmuši nodibināt skolu

viesnīcnieku sagatavošanai. Šo nodomu pabalstīja arī Parīzes tirdzniecības kamera. Skolu nosauca par „viesnīcu rūpniecības skolu“ (école d'industrie hôtelière). Skolas organizēšanu un vadību uzticēja mūsu institūta direktoram Frilejam, kam bija labi sakari ar attiecīgām organizācijām un prakse skolas vadīšanā; jaunai skolai telpas izraudzīja Žan-Žaka Ruso ielā Nr. 14, netālu no Palais Royal, kas labu gabalu no institūta.

Skolā mācīja viesnīcu grāmatvedību, gastronomiju, venoloģiju (mācību par vīniem), ģeografiju, tūrisma zināšanas un jaunās valodas. Skolas kurss bija divgadīgs. Audzēkņus, starp citu, iepazīstināja ar lielāko un modernāko viesnīcu iekārtojumu, viesu apkalpošanas organizāciju etc. Pēc kursa beigšanas audzēkņiem bija pāra gadu jāstrādā praktiski kādā viesnīcā, un tikai pēc tam viņi varēja dabūt mācīta viesnīcnieka diplomu.

Direktors Frilejs, saprotams, mācību pasniegšanu viesnīcnieku skolā uzdeva sava institūta skolotājiem, ja nebija vajadzīgi speciālisti dažu mācību pasniegšanā. Tādā kārtā arī es dabūju vācu un angļu valodas stundas viesnīcnieku skolā.

Skolā bija ap 40 skolēnu — pa lielākai daļai jaunekļi no 15 līdz 20 gadu vecumā, viesnīcu īpašnieku dēli no visas Francijas un daži arī no ārzemēm. Mācību pasniegšana šī skolā bija daudz vieglāka, jo vairums skolēnu bija parastie vidusmēra skolēni, bet ne citu skolu atkritumi un pabiras.—

* * *

*

Reti kad kāda tauta nosauc otru tautu tai vārdā, kuŗā viņa pati sevi nosaucas. Tā francūzus vācieši nosauc par frankiem (ģermāņu cilti), franči vāciešus par allemāņu cilti un krievi vāciešus par mēmajiem (njemec), t. i. ar kuŗiem viņi nevar sarunāties. Visos šinīs gadījumos izšķiŗošo lomu spēlējis tikai viens kāds apstāklis, bet ne otras tautas īpašību pazīšana.

Mūsu laikos tautu savstarpējā pazišanās nav daudz ne paplašinājusies, ne padziļinājusies. Politiskās kaislibas un sacensība apmiglo skatītāju acis vai arī viņu skatu novērs nepareizā virzienā. Tas it sevišķi sakāms par tautu masām, kuŗas savas zināšanas smel netieši caur aviŗu ziņojumiem vai radiofonu.

Pēc nelaimīgā franču-vācu kaŗa (1871. g.) vācieši mēdza frančus uzskatīt par izlaidīgu, netiklu un izvirtušu tautu, kas vairs neesot spējīga pat sev pēcnācējus radīt, kā to pierādot dzimstību skaita mazināšanās. Zaudējumu kaŗalaukā morālisti vienmēr uzskata kā Dieva sodu un no tā taisa secinājumus. Tā franču tauta vācu tautas acīs bija kritusi kaunā un negodā, jo Dievs varēja palīdzēt tikai tiklajiem, krietnajiem vāciešiem... Tādas melu ziņas un uzskatus par franču tautu melsa gadu desmitiem izslavētās „dzejnieku un domātāju“ tautas prese un literātūra. To viņa dara arī vēl šodien; zināms, ka visas ziņas sagatavotas ar attiecīgu mērci (esot par daudz sajaukušies ar nēģeriem un semītiem). —

Vācu tautas nelabvēlibai pret frančiem ir dziļāks vēsturisks pamats, un tas ir skaudība. Vācu inteliģence nevar neatzīt to faktu, ka franču

kultūra un sevišķi viņu valoda jau uz pāra lāgiem bijusi valdniece Eiropas valstu galmos un izglītotās aprindās. Vēl šodien Eiropas okcidentālās kultūras gaišākais paraugs ir Francija un viņas kultūra. Tur ir radušās arī tās idejas, no kurām šimbrīžam dzīvo un konsomē lielo autoritāro valstu vadītāji. Augsti kultivētā franču tautas psīchē gan vairs šās idejas nevarēja ieperināties, bet par to vēlāk.

Dzīvojot gadiem franču starpā, man bija izdevība novērot dažas franču tautas rakstura īpatnības, ko te atstāstu. Francūzis ir *taupīgs*; viņš katrā gadījumā un visos apstākļos labi aprēķina katru soli, kas saistīts ar izdevumiem. „Es gan jums, Seska kgs, vairs nepagādāšu privātstundas; jūs nemaz ne *taupāt* naudas: jūs vienmēr *pērkat* dažādas avīzes, žurnālus un grāmatas; jūs vieglprātīgi izšķiežat naudu“, mēdza man pārnest mans šefs vicedirektors Mahé kgs...

Tanī laikā Bulgārijas karalis (cars) Ferdinands viesojās Parīzē. Sarunājoties par šo tematu ar kolēģiem, dabūju dzirdēt, ka Francijas prezidents aizņēmis no kāda poļu magnāta Parīzē zirgus, lai karali vestu lepņā pajūgā, jo tais laikos automobiļi tehniski vēl nebija tik pilnīgi kā tagad un lepns skaista dzīvā spēka vilkts pajūgs bija iespaidīgāks, nekā nedrošais automobilis. Kad es iebildu: „Vai Francijas prezidentam pašam nav pietiekoši zirgu un pajūgu; vai viņam tie jāaizņemas?“

„Katrs īsts francūzis ir *taupīgs*, un arī mūsu prezidenta kungs pa savas prezidijas 7 gadiem,

droši vien, būs sev uzkrājis mazu kapitāliņu," atbildēja man kāds franču kolēģis.

Franču ierēdnis un strādnieks sīki apsveķ un ap-
rēķina, cik viņš mēnesī no savas algas var izdot un
cik atlicināt. Ja apstākļi negrozās, tad par gadu var
iekrāt zināmu sumiņu un par 20 vai 30 gadiem jau
būs zināms kapitāls. Franču bankas naudas noguldī-
tājam piedāvā vērtspapirus, kas ir droši un ienes
zināmus procentus. Crédit Lyonnais 800 nodaļās ir
tik laipni kungi, ka tie katrā laikā tev pasacīs, cik
teu bankā iekrājies naudas ar procentēm un kuņi
vērtspapīri tie visdrošākie; visas operācijas tie kun-
gi izdara jūsu vietā par velti.

Pateicoties franču tautas taupībai Francija
priekš pasaules kara bija bagātākais naudas
tirgus Eiropā un franču tauta pasaules rantjē,
cilvēks, kas dzīvo no sava kapitāla procentiem.

Arī divbērnu sistēma dibināta uz rant-
jerisma principiem. Ja katrai ģimenei ir tikai divi
bērni, tad caur precēšanos gan notiek mantas, resp.
mantojuma sadalīšana, bet ne samazināšanās, jo arī
otra ģimene savam dēlam vai meitai dod pusi no
savas mantas.

To starpā, kas izprieceas vietās palaiž simtus vai
tūkstošus, vai dzīvi nobeidz ar revolveri rokā, atra-
disim maz franču tautas piederīgo...

Taupība un apdomība ir īpašības, kas iemīt tikai
vecākās kultūras tautās. Krievu tautas
agrāk slavenā „plašā daba“ un izšķērdība bija jau-
nas primitīvas kultūras pazīme. —

Vēl mazāk pamatoti aizspriedumi par franču
nācijas morālisko izlaidību. Dzīvoju ga-

diem ilgi pasaules „Bābelē“ Parīzē un biju pats ta-
nīs gados, kad intereses dzīts cilvēks cenšas iepazī-
ties ar dzīvi visā pilnībā. Esmu stundām ilgi gan
dienu, gan nakti klejojis pa pasaules pilsētas bulvā-
riem un šķērsielām, alejām un parkiem, bet nekad
neesmu uzdūries uz piedauzīgiem skatiem vai dzir-
dējis rupjības.

Kā visās lielpilsētās, tā arī Parīzē ir dzīves pa-
bērni, nelaimīgas sievietes, kas atdodas par dažiem
frankiem. Bet viņu izturēšanās nav piedauzīga un
tās nav uzbāzīgas. Viņām ir smalka nojauta, kas pa-
reizi apsver katru, ko viņas sastop.

Lielo terminus staciju tuvumā vienmēr uzturas
aizdomas radoši tipi nonēsātā uzvalkā; no atklāti-
bas vairīdamies slepeni viņš parādīs no piedurknes
pornografisku fotografiju krājumu un piedāvāsies
par vadoni visslepenākos netiklības perēkļos.

Šo agentu klienti pa lielākai daļai ir ģērbu-
cēji ārzemnieki un visbiežāki tie, kas nāk
no tām tautām un zemēm, kas pazīstamas ar saviem
stingriem tikumiem un reliģiozitāti. Izpriecešas iestā-
žu mīlas priesterienes salasās no dažādu tautu pie-
derīgiem. Kādreiz starp kādu franču un vācu bulvā-
ra avīzi izcēlās strīdus par to, vai visskaistākās mīlas
priesterienes Parīzē esot francūzietes, vai vācietes.
Zināms, arī šinī speciālajā strīdū, kā visur, likās, ka
vācieši dabūja virsroku, jo „Deutschland über Alles“.
Seksuālo dziņu izvirtība homoseksuālismā Francijā
daudz retāki sastopama nekā dažā labā morāles spre-
dīkotāju zemē. Francijā to sauc par „vācu netiku-
mu“ (vice allemand), tāpat kā vācieši „lues“ sauc
par „franču slimību“.

Tas pats jāsaka par tā saukto sabiedrisko morāli. Še es pievedīšu pāra piemērus no pagājušiem laikiem.

Cara laikos Krievijā par tautas izglītības ministru bija kāds prof. K., kuŗa privātā dzīve nevarēja būt par paraugu atklātībai. Kāds netiklības gadījums ministra privātā dzīvē izsauca lielu skandalu krievu presē un neapmierinātību sabiedrībā, bet K. nebūt nedomāja atkāpties no sava amata un neatkāpās. „Es K. pazīstu tikai kā izglītības ministru, un viņa privātā dzīve mani neinteresē,“ esot atbildējis cars tiem, kas prasījuši K. atkāpšanos no ministra posteņa.

Ap šo pašu laiku Parīzes prese sniedza sensāciju: franču finanču ministra Kaijo sieva nošāva kāda konservatīva franču laikraksta (Figaro, Calmette) redaktoru, jo viņš savā avīzē bija klajā laidis ziņas par Kaijo privāto (ģimenes) dzīvi. Finanču ministrs Kaijo tūlī atkāpās no sava amata, jo viņa sievai jāstājoties tiesas priekšā un tādēļ viņš pats nevarot turpināt valdības (kabineta) locekļa pienākumus..

Brīvajā Francijā reti kādas blēdības un tumšas „padarīšanas“ paliek neatklātas; sensāciju kārā prese viņu nozīmi nereti pārspilē, un ārzemju prese to labprāt izmanto, lai pasvitrotu savus tikumus.

Nedemokratiskās zemēs reti kad tādas „tumšas padarīšanas“ top atklātas un sabiedrībai zināmas. Ja arī kāda lieta uzpeld atklātībā, tad viņu „grēcinus“ aizsedz viņu augstie protektori sabiedriskā miera un „valsts interešu“ labā. Bieži vien paaugstina un ieliek citā vietā.

Franču tautā dzimstību skaits samazinājies jau priekš dažiem gadu desmitiem un franču literatūra un pētījumi par šās paradības cēloņiem ir ļoti plaša un bagāta. Skaidrs, ka viņas cēlonis nav ne fiziskā deģenerācija, ne tautas nelabvēlīgs saimnieciskais stāvoklis, ne morāliskā izlaidība, bet tautas sabiedrības uzskati par dzīvi, pienākumiem pret bērniem un sabiedrību.

Neapšaubāms paliek fakts, ka tiklīdz kāda tauta sasniedz ievērojamāku garīgās attīstības pakāpi, tad līdz ar to tautā sākas dzimstību skaita ierobežošana. Var gandrīz apgalvot, ka tautas garīgās kultūras līmeni var noteikt pēc dzimstību skaita tautā. Vienīgais izņēmums gan laikam ir Holande, kur šī atziņa nav piemērojama, bet še nav vietas šā temata tuvākai iztirzāšanai.

No aizspriedumiem pret vāciešiem nav brīvi arī viņu kaimiņi francūži. Par vāciešiem mani skolēni izteicās ar nicināšanu un nievām; viņi tos nosauca par *barbariem*. Tā kā man skolā bija jāpasniedz vācu valoda jau gandrīz pieaugušām personām, tad nevarējām atturēties no vispārēja rakstura debatēm. Man nereti bija jāuzstājas kā vāciešu aizstāvim. Es aizrādīju uz vācu tautas ģenija īpatībām: kārtības mīlestību (disciplīnu), darbīgumu un stīpro nacionālo apziņu; viņu lielajiem sasniegumiem zinātnes, mākslas un saimnieciskās dzīves nozarēs. Tiesa gan, disciplīnas mīlestība, darbīgums un nacionālā pašapziņa ir tikai *sekundāri tikumi*, kuŗu vērtība atkarīga no tiem *mērķiem*, kuŗu sasniegšanai tos pielieto (disciplinēts un aktīvs zaglis un laupītājs ir daudz kaitīgāks līdzilvēkiem, nekā nedisciplinēts

un pasīvs). — Vajadzīgs tikai pastaigāties pa vācu pilsētām un ciemiem vai laukiem, lai novērotu ar cītību un prasmi labi apkoptos laukus, tīrību un kārtību. Tomēr, ne visur tas tā ir.

Lai iepazītos ar franču uzskatiem par vāciešiem, tad kādreiz uzdevu attiecīgu domrakstu par vāciešiem, kurā uzaicināju izteikties visā pilnībā bez kautrēšanās, ko francūži viņiem par pārmest.

Galvenais pārmetums bija tas, ka vācieši 1870./71. gados iebrukdami Francijā, esot izturējušies pret mierīgajiem iedzīvotājiem kā *b a r b a r i*, un to viņi, francūži, nekad neaizmirsīšot. Vācu tauta savos sirdsdziļumos esot palikusi mežonīga, nekultūrāla, un tā nepiederot pie okcidentālās kultūras tautām. Liekas, ka pasaules kara un mūsu dienu notikumi vēl reiz apstiprina šos francūžu uzskatus.

Vai franči gribēja uzsākt pret Vāciju *r e v a n š a s k a r u* Elzasas-Lotringas dēļ? Tāds jautājums uzpeld un prasa atbildes. Man uz viņu jāatbild ar noteiktu „nē”. Lai gan franču jaunatnē perinājas aizdomas un gruzd naidis pret vācu tautu, tad tomēr franči nekad nebūtu pieteikuši Vācijai karu Elzasas-Lotringas dēļ. Franču tauta ir veca kultūras tauta, kas psihiski un saimnieciski atradusi līdzsvaru. Viņa pārdzīvojusi lielo revolūciju (1789. g.), viņas dēli pārstaigājuši visu Eiropu slavenu uzvarētāju vadībā; viņas pārziņā vēl šodien plaši zemes gabali Āzijā un Afrikā, kur var pielietot enerģiju tie, kam dzimtenē viņas par daudz.

Ne pūlis, kas skrien pakaļ un uzgavilē katram, bet stipra, īpatnēja, patstāvīga *p e r s o n i b a* ir viņas ideāls. Franču tauta grib mieru, lai ra-

žīgi strādātu kultūras laukā un baudītu dzīvi. Man šķiet, ka franču tauta savu dzīvi prot labāk iekārtot un tādēļ labāk un pilnīgāki izbaudīt, nekā to prot citas tautas.

Franču tauta ir kareiviska, bet ne militāra. Par to liecinot zaldātu izturēšanās karadienestā. Pirmā dienesta gadā jaunkareivis esot disciplinēts, uzcītīgs un uzvedīgs. Bet otrā gadā, kad vajadzīgās zināšanas iegūtas un tehnika jau piesavināta un kad rodas brīvs laiks, tad sākoties disciplīnas pārkāpumi, nekārtības un nolaidības, no kuņģiem redzams, ka kareivis garlaikojas un dienests viņam tapis par nastu. Dienesta laiku pagarinot kareivis netopot krietnāks, bet drīzāk sliktāks.

Glūži citāds raksturs esot vāciešiem, kas esot militāra tauta. Viņi mīl disciplīnu, labprāt pakļaujas priekšniecībai un kazarmju kārtībai, kas top par viņu otro dabu. Tauta pēc sava rakstura ir disciplinēta, tas ir militāra. Jo ilgāks dienesta laiks, jo vērtīgāks topot pats kareivis: karaspēks top par labi noorganizētu, nekļūdīgu cīņas mehānismu... Tā kāds franču ģenerālis (Percin) raksturoja franču un vācu zaldātus. Pasaules karš un mūsu dienu notikumi šos uzskatus pilnīgi apstiprina. Jau 1913. gadā nojauta, ka karš neizbēgams. Par to liecina, ka par valsts prezidentu izvēlēja nevis kādu „lāga viru“, bet enerģisko lotaringieti Puankarē. Tuvojoties nopietni laiki un tādēļ esot vajadzīgs valsts prezidents ar stingru raksturu, mēdza teikt franči. —

Lielās kultūrtautas, angļi un franči, ne labprāt mācās svešas valodas. Angļu skolēni vidusskolās studē latīņu vai grieķu valodu, bet franču, vācu un itaļu valodas tos sevišķi neinteresē. Bieži vien sastopam izglītotu angli vai francūzi, kas prot latīniski, bet neprot nevienas citas jaunas valodas, kā tikai savu mātes valodu. Angļi ne bez pamata aizbildinājas, ka visā pasaulē runājot angļiski un tādēļ angļiem citu valodu mācīšanās esot lieka...

Lielo kultūras tautu kūtrību pie citu valodu mācīšanās var labi saprast. Viņu pašu kultūras dzīve ir tik vispusīga, plaša un dziļa, viņu tēvija liela, ka viņi nesajūt nekādu vajadzību iedziļināties citu tautu garadzīvē. Parīzē, piemēram, var nodzīvot gadiem ilgi un nekas tev neatgādinās, ka uz zemes lodes ir arī vācu kultūras pasaule. Vienīgais izņēmums ir vācu mūzika, kuŗa, kā zināms, vismazāk saistīta ar tautas īpatnējo valodu un tādēļ nereti parādās visās koncertu programās. Nevar sacīt, ka maniem skolēniem būtu bijusi liela patikšana mācīties vācu valodu. Labi saprotams, ka simpatijas vai antipatija pret kādu tautu stipri ietekmē grību iemācīties viņas valodu. Bez tam vācu valodas izruna rada frančiem dažas grūtības. Franču valodā, tāpat kā latviešu valodā, nav h un ch skaņas. Tādēļ frančiem grūti izšķirt Kirche (baznīca) no Kirsche (oga). —

Vislielākās grūtības frančiem rada vārdu kārtība teikumā. Viņiem ir grūti ielāgot vārdu kārtību apvērstā (inversion) teikuma uzbūvē. „Monsieur,“ mēdza skolēni protestēt, „vācu tauta domā nelogiski un tādēļ runā nesaprotamu valodu.

Franči teikuma pirmā vietā liek subjektu, tad darīšanas vārdu (predikātu) (verbe), kam seko tiešais un tad netiešais papildinājums (régime) u. t. t. Tas ir loģiski un tādēļ arī franču teikums visiem labi saprotams, jo katrs vārds teikumā ieņem to vietu, ko tam loģiski ierāda viņa svars un nozīme teikumā. Bet vācieši noliek verbu (participu) teikuma galā! Darīšanas vārds tak ir teikuma karalis!“

Vācu valodas gars tiecas uz sintezēm, vārdu sakopojumiem, kamēr franči tiecas uz analīzi, noteiktiem jēdzieniem un visādā ziņā — uz skaidrību. „Kas nav skaidrs, tas nav francisks,“ mēdz ne bez iemesla sacīt. Franču vidusskolās, saskaņā ar tautas domāšanas veidu, pirmā vietā matēmatika, kurai jāattīsta un jāizveido skolēna intelekts. Katrā francūzī iemīt kaut kas no viņu filozofa Dekarta, tas ir karteziētijs.

Neskatot uz skolēnu raibo nacionālo sastāvu, viņu savstarpējās attiecības bija labas, pat draudzīgas. Turku un Balkānu valstu karalaikā (1912. g.) bija gan dažreiz skaļāki strīdi starp turkiem, grieķiem un armeniem, bet viņi nekad neizvērtās lietiskās sadursmēs.

Arī franču politiskās idejas atspoguļojas skolēnu dzīvē. Mūsu skolā bija daži rojālisti (camelots du Roy). Kāds no tiem, reiz sociālistu jaunās gardes (jeune Garde) sanāksmē bija lieliski sadauzīts un pēc tam vairāk dienas nerādījās klasē.

Skolēnu starpā bija arī tādi, kas bija uzauguši a reliģiozās ģimenēs un pazina tikai morāles mācību. Daži no tiem baznīcas bija redzējuši tikai no ārpusēs. Nevarēju novērot viņu dzīves veidā

uz uzvedībā neko tādu, ar ko tie atšķirtos no citiem, kuŗi bija auguši stingri katoliskās ģimenēs.

Latīņu tautām laikam nav vidusskolu, kur zēnus un meitenes audzina kopā. Strādādams ar franču zēniem, novēroju, ka tāda kopaudzināšana franču vidusskolās gan laikam nebūtu iespējama. Ja piemēram, lasāmā gabalā, garāmejot, bija minēts sievietes vai jaunavas vārds, vai arī ja tur bija minēts sievietes kristīts vārds, tad tas zēnu fantazijā izsauca tēlus un domas, kas toš stipri novirzīja no lietas un traucēja mācības gaitu. Var iedomāties, kāds stāvoklis būtu klasē, kur kopā mācitos zēni un meitenes.

Kāds franču sociālistu līderis (ja nemaldos, Pols Fors (Faure) reiz mēģinājis pierādīt, ka arī frančiem ir iespējama abu dzimumu kopaudzināšana. Ne-tāļu no Parīzes (Rambocullet) viņš nodibinājis un vadījis kādu jauktu skolu, bet bez pozitīviem panākumiem. Tauta šo skolu saukājusi nedelikātiem vārdiem, un šimbrīžam tādus mēģinājumus Francijā neatkārtoto.

Audzinašana un skolas iekārta jāpielaiko tautas īpatnībām. Angļu vidusskolas, sevišķi vecās slavenās koledžas (Etonas, Kembridžas, Oksfordas etc) uz-būvētas uz īpatnējiem principiem, sevišķi skolēnu dzīve skolā, kas pielaikota nacijas garam. Kāds franču sabiedrīks darbinieks Kamils Demulēns uzrakstījis interesantu grāmatu: „Iekš kā pastāv angļu-sakšu tautas pārākums“ (A quoi tient la supériorité anglo-saxonne). Viņš dzīvi tēlo angļu skolu iekšējo pašvaldību (selfgouvernement), skolēnu pašdarbību, dzīves veidu, sporta kultu un tā tājāk, t. i. visu to,

ar ko angļu vidusskolas atšķiras no līdzīgām skolām uz Eiropas cietzemes.

Sajūsminājies par angļu skolām, Kamils Demulēns ierīkoja arī pats Francijā kādu skolu pēc angļu parauga. Panākumu nebija nekādu: skolā valdījusi nekārtība un ar sekmēm nav bijuši apmierināti ne skolēni, ne viņu vecāki. *Suum cuique.* —

Tiem, kas mācījušies franču literatūras vēsturi, zināms, kādu lomu jau 17. gadusimteni spēlēja franču sabiedriskā dzīvē saloni. Izglītotā, augstākā franču sabiedrībā nama māte jutās pagodināta, ja pie viņas viesojās pazīstami rakstnieki, mākslinieki un valstsvīri. Salonos izveidojās franču sabiedrības smalkās sadzīves formas, parašas un paņēmieni; salonos viesi mācījās būt iecietīgiem pret citu uzskatiem un savus uzskatus noteikti formulēt pareizā skaistā valodā. Arī vēl mūsu laikos augstākā franču sabiedrībā kultivē salonu viesmīlību, kam vēl liela nozīme sabiedriskā dzīvē.

Tagadējā franču mazpilsonība, vismaz lielās pilsētās, tādu viesmīlību nepazīst. Nodzīvoju vairāk kā trīs gadus labā saskaņā ar saviem darba biedriem-skolotājiem, no kuriem dažiem bija ģimenes, bet tikai viens no viņiem vienreiz mani uzaicināja pie sevis viesos. Parasti viens otru uzaicina ierasties kādā kafejnīcā, kur pie tases kafejas pamatīgi izrunājas.— „Mūsu ģimenes dzīve ir intīma, un tādēļ mēs nelabprāt savā ģimenē ievedam personu, kuŗa pie viņas nepieder,“ paskaidroja man kāds parizietis.

Savas emigranta gaitas ārzemēs uzsāku mazā „kolektīvā“. Stokholmā mēs bijām kādi simti, Ber-

nē kāds desmits, bet Bāzelē savus likteņa biedrus varēju saskaitīt pie vienas rokas pirkstiem.

Parīzē es dzīvoju un strādāju viens pats atsevišķi no citiem emigrantiem. Pēdējie pa lielākai daļai mitinājās uz Sēnas upes kreisā krasta, Latīņu kvar-tālā vai viņa tuvumā, bet es dzīvoju pilsētas ziemeļu-rietumu daļā (Paris 17me), uz kuriem reti kāds latviešu emigrants atklīda. Dzīve latviešu emigrācijā ir cieši saistīta ar mācīšanos skolā, vai arodā. Latviešu emigrantu kopskaits Parīzē sniedzās uz pāra desmitiem. Daļa no viņiem klausījās priekšlasīju-mus augstskolās, bet daži bija amatnieki. Latviešu emigrantiem bija sava lasītava, resp. bibliotēka (rue de Bièvvres Nr. 1), netālu no Sorbonnas. Tur pienāca gandrīz visi latviešu laikraksti, un lasītava bija latviešu galvenā satikšanās vieta. Lasītava pastāv vēl tagad. Studijas un darbs mani pamazām attālināja no politikas, emigrācijas pirmcēloņa. Izbeidzās para-stās sanāksmes ar referātiem un diskusijām, izbei-dzās spriedelēšanas un prātošanas par gaidāmiem notikumiem politikā. Katrs pieķērās kādam pozitī-vam garīgam vai fiziskam darbam. Daži pēc kāda laika atgriezās atpakaļ uz Krieviju, kur uzņēmīgam latvietim bija labākas izredzes tikt pie darba un maizes, vai arī turpināt savu izglītību. Daži atgrie-zās uz Latviju, kur viņus sagaidīja daudz vieglāks sods, nekā tas, kādus ar devīgu roku sēja soda ekspe-dīcijas.

Ar dažu pazīstamu un draugu palīdzību dzimte-nē man izdevās izzināt, ka policijā mani apvainojot tādā noziegumā, par ko draudot astoņi gadi spaidu darbu. Tādēļ es pagaidām par atgriešanos uz Krie-

viju nedomāju. Nogaidīšu, vai nebūs amnestija uz Romanovu dinastijas 300 gadu jubileju 1913. gadā.

* *

*

Institūtā es biju nodrošināts ar visnepieciešamāko dzīvī: pajumti un pārtiku. Darbs gan institūtā bija grūts, bet tomēr tā nebija daudz un tādēļ tas bija paciešams. Kā emigrants svešā zemē es daudz neko labāku nevarēju vēlēt.

Totiesu man bija daudz brīva laika. Es savu brīvo laiku apsveicu kā dārgu balvu. Es sapratu, ka tas ir kapitāls, kas man jāizmanto.

Daži angļu pedagogi apgalvo, ka viena no angļu lielo veco koledžu priekšrocībām esot tā, ka viņās audzēkņiem atliekot arī brīvs laiks, ko tie varot izlietot pēc savas sirdspatikšanas.

Zēna un jaunības laiku biju pavadījis stingrā fiziskā darbā; tagad bija pienācis laiks pacelt galvu un apskatīties. Bija sakrājies daudz smeldošu, būtisku jautājumu jau no tām dienām, kad vēl dzīvoju tēva mājā, staigāju arklam pakal un grāmatas lasīju „aizgūtnēm“. Es nevarēju apmierināties ar tiem atrisinājumiem, ko uz būtiskiem jautājumiem deva Hekeļa „Welträtsel“ un „Lebenswunder“, vai mūsu sociāldemokratu populārzinātniskās brošūriņas. Tur gan pēc dialektiskās metodes paņēmieniem visas problēmas izskaidroja, bet atrisinājums lasītāju nepārliecināja un neapmierināja.

Vēl mazāk mani apmierināja mūsu māmuļnieku skaļais nacionālisms un politiskais lojālisms, aiz kuriem tiksmīnājās filistrisks kūtrums, nožēlojama paš-

pieticība un karjērisms. Pēc 1905. gada negaisa brāzieniem visi „prātiegie pilsoņi“ varēja dzīvot netraucēti un krāt mantas, ko maitā rūsa un kodes. „Enrichissez-vous“ bija nacionālistu sauka, un krievu valdība latviešu saimniecisko darbību neapgrūtināja tā, kā idejiskās kustības un strāvas. Jaunstrāvniekos vismaz iemita *nemiera dēmons*, kas meklēja ko augstāku un labāku sabiedriskā un politiskā dzīvē. Viņiem bija gatavība cīnīties un riskēt ar savu dzīvi un dzīvību. Vajadzēja arī pašu dzīvē atrast jaunas atziņas un kritērijus.

Tā kā es dzīvoju franču tautā, viņas kultūras dzīves augstajā pilī, tad mans pienākums bija ar šo kultūru pamatīgāk iepazīties, izprast tās idejas, uz kuŗām viņa dibināta, un iepazīties ar tiem mērķiem, ko viņa sev spraudusi.

Bez tam labi nopratu, ka manā vispārējā izglītībā bija lieli robi, ko vajadzēja aizpildīt. Iegādājos matēmatikas un latīņu valodas mācības grāmatas un ķēros pie darba.

Sekmes bija, man likās, pietiekošas, bet viņas mani ne visai apmierināja. Es nācu pie atziņas, ka isā laikā var diezgan daudz iemācīties, iekalt un sāprast, bet tas arī bija viss. Tādai pašmācībai nebija *audzinošas* nozīmes; tai nebija pārveidojoša spēka un svētības; tā nav „*erziehender Unterricht*“, kur zināšanas un atziņas savijas ar individa garīgo attīstību un rada zināmu garīgu augumu un briedumu. Tā mācības pāriet miesās un asinīs, top par gara īpašumu un noteicēju. Tur vajadzīgs garāks laika spridis.

Kā es nožēloju, ka neesmu no bērna dienām mā-

cijies kādā klasiskā mācības iestādē! Tiesa gan, daudz no tā, ko audzēknis skolā mācījies, viņš vēlāk aizmirst, bet paliek mācību izveidotais, disciplinētais un asinātais intelekts. Latīņu valodas pratējs jau pa pusei prot franču, angļu un itaļu valodas.

Esmu daudz pateicības parādā manam darba biedram Mārtiņam Otavi. Otavi bija korsikānietis, tautskolotāja dēls, kas studēja Sorbonnā jurisprudenci. Otavi mūsu institūtā izpildīja uzrauga (pion) un palīgskolotāja vietu. Viņš jurisprudenci studēja galvenā kārtā pēc grāmatām, kā to dara lielākā daļa juristu.

Otavi bija stingri pārliecināts kreisais sociāldemokrāts, kas nekad nekautrējās savu pārliecību izteikt un sirdīgi aizstāvēt. Viņam bija personīgi sakari ar dažiem parlamenta deputātiem un žurnālistiem; tādēļ viņš vienmēr bija labi informēts par politiskiem dienas jautājumiem.

Es ar Otavi drīz vien iedraudzējos, lai gan mums dažreiz bija lielas domustarpības. Otavi labprāt man sniedza vērtīgus norādījumus par franču jaunatnes pasaules uzskatiem, literāro gaumi un politiskiem centieniem. Viņa norādījumi man lielā mērā palīdzēja saprast un iedzīvoties jaunajā ideju pasaulē.

Pateicoties manam draugam Otavi, man bija dažas reizes izdevība noklausīties slavenā sociālistu līdera Žana Žoresa runās. Jāatzīstas, ka Žoresa uzstāšanās neatstāja visai labu iespaidu. Žoress pēc ārējā izskata atstāja aptūkuša krogus papas iespaidu. Runādams viņš rokām un visu stāvu žestikulēja, domu pavediens risinājās spīdoši un ap to vijās skai-

stas alegorijas, metaforas, un visu apgaroja dziļš morālisks patoss.

Uz klausītājiem viņš arvien atstāja lielu iespaidu. Sindikālists Žoržs Sorels turpretim par viņu saka: „Viņa daiļrunība ir dārdoša, es uzsveru daiļrunību, jo viņa runas nevar lasīt; viņš nostājies sociālistu pirmajās vietās.“ „Viņa slienas to padarījušas par vadoni.“

Glūži citāda bija nesen mirušā beļģu sociāldemokrata E. Vanderveldes daiļrunība un sevišķi uzstāšanās. Viņš runāja mierīgi, nosvērti, bez kādas žestikulācijas un aizraušanās.

Vispopulārākais runātājs toreiz bija Marsels Sembā. Viņš runāja brīvi, bez afektēšanas, bet katrās piecās minūtēs runā paspīdēja kāda asprātība, humors, atjautība, aforisms vai paradokss, kas klausītājus elektrizēja. —

* * *

Francijā jau pagājušā padusimtenā otrā pusē norisinājās sīvas ideoloģiskas cīņas. Lielā franču revolūcija bija sagrāvusi daudz veco ideālu, uz kuriem pamatojas modernā kultūra. Cilvēks bija atsvabinājies no katras augstākas aizbildniecības; reliģijas vietā bija nostādīta zinātne, no kuŗas sagaidīja atbildi uz daudz smeldzošiem jautājumiem, kuŗus līdz tam pārzināja baznīca. Morāle bija atsvabinājusies no reliģijas aizbildniecības un tapusi autonoma. Bet demokratiskais ideāls negribēja reālizēties un ticība cilvēka krietnībai stipri pievila. Es

te atgādināšu tikai Ipolita Tēna, Brunetjera un Ernsta Renana vārdus, kuŗu idejas tā laika izglītotai sabiedrībai uzspiedušas savu zīmogu.

Ap pēdējo gadusimteņu miju slavenā Dreifusa prāva dziļi satrauca visu franču tautu, sevišķi viņas taisnības un tiesību apziņu. Kas ir augstāks un svarīgāks: valsts armijas vadības autoritāte, vai kāda virsnieka, žīda liktenis? Pat tie, kas juridiski Dreifusa prāvas revīziju atzina, politiski to nosodīja. Nodibinājās daudz un dažādas organizācijas, kas par mērķi uzstādīja sabiedriskās un politiskās morāles tīrīšanu un atjaunošanu.

Tas bija idejisku meklējumu laikmets. Viņā radās un izveidojās, starp citu, arī tās idejas, kuŗas praktiskā dzīvē izvērtās par komunismu, fašismu un nacionālsociālismu. Musolini atsaucas uz Soreļa „Pārdomām par vardarbību („Réflexions sur la Violence“), kā savu rokas grāmatu.

Izglītības laukā toreiz vēl cīnījās humanitāro zinātņu, t. i. klasisko ģimnaziju pārstāvji pret reālistiem, moderno dabaszinātņu un matemātiskās izglītības pārstāvjiem. Pēdējo tiesības vienmēr tapa paplašinātas. Sorbonnā un citās augstskolās iespiedās „vācu“ pētišanas metodes (méthode de fiches). Šaurie speciālisti dzīvas problēmas secējot, sadalot daļās, nogrimstot sīkumos, vācot un klasējot attiecīgas zīmītes. Beidzot meklējot ideju, kas lai apvienotu sīkumus vienībā. Vivīsecēto problēmu tad atkal mēģinot atdzīvināt, bet gars, kas darot dzīvu, esot miris. Asu cīņu pret augstskolām veda starp citu Šarls Pegijs ar savām „Cahiers de la Quinzaine“.

Pedagoģijā valdīja racionālisms un intelektuālisms visā pilnībā. Vissirdīgākie reliģijas un tradicionālisma apkarotāji bija tautskolotāji un citi „esprits primaires“ (pusizglītotie). Skolotāju kongresos uzstādīja principu: „nemācīt skolēniem neko tādu, ko nevar noteikti pierādīt par pareizu un patiesu, kā 2 reiz 2 ir četri“. Morāles skolotāji meklēja jaunu zinātnisku morāli (A. Bayet). Tas bija laikmets, kur tautas varone Žanna d'Ark neatrada nekādu izpratni un zēlāstību progresa ķesteņu acīs. To nosauca par nožēlojamu histeriķi, par kuŗu zināja tikai zoboties. Tautskola bija pasaulīga un teorētiski ticības lietās neitrāla, bet patiesībā skola nežēlīgi apkaŗoja baznīcu un zobojās par kristīgo ticību. Skola „bez Dieva“ izvērtās par skolu „pret Dievu“. —

* * *

Pa ielām klejodams, es sapirkos pa eksemplāram dažādu dienas avīžu, nedēļas un mēnešu žurnālu; pilnām rokām un piebriedušām kabatām es atgriezos savā kambarītī. Cītīgi un uzmanīgi lasīdams mēģināju no katra preses organa izlobīt viņa kodolu, uzvert viņa pamatidejas un virzienu. Nebija grūti noprast, ka „Matin“ tiecās pēc populāritātes, lai tad dzītu politisku šantāžu; „Le Journal“ bija pazīstams ar saviem gaŗajiem spraigajiem feļetoniem, kuŗus jaunatne lasīja pat ielās uz darbu iedama. Nosvērtais „Le Temps“ un „Le Journal de Débats“ vienkāršo publiku neinteresē. Man labi patika at-

jautīgais „Paris-Journal“ un no mēnešrakstiem „La Grande Revue“, kurus ilgāku laiku abonēju. — Lielākā daļa no šiem žurnāliem pastāv vēl tagad, bet bija daudz arī tādu lapeļu un žurnāliņu, kuriem bija dažu sezonu mūžs.

Atzīstams, ka franču dienas prese izturējās godprātīgāki pret saviem lasītājiem, nekā mūsu prese tais laikos. Viņa savus konkurentus neapkaŗoja tieši savas lapas slejās, bet polemiku iespieda atsevišķās lapelēs, ko pārdeva atsevišķi vai izdalīja par velti. Savu ideju propagandēšanai dažs politiķis pāpriekš izdeva nedēļas žurnāliņu, kas publikā iegājās un tad pārvērtās par dienas avīzi (Oeuvre).

Man vienmēr labāk patīcis lasīt, uzzināt kādu jaunu domu vai atziņu, nekā atstāstīt to, ko jau esmu lasījis vai izzinājis. Tiesa gan, dziļi atmiņā un apziņā iespiežas tikai tas, kas reproducēts, no jauna pārdzīvots, pārdomāts, izjūsts — un tad atkal izteikts teikumos, vārdos un burtos, tas ir uzrakstīts. Un kādēļ gan ķerties pie spalvas? Tas prasa lieku piespiešanos un uzrakstītais jānovieto presē. Un kam gan tas vajadzīgs? Dzīve ir utilitāra, un ideoloģija interesē tikai retus cilvēkus. Ēstgriba ir visiem, bet cikiem gan vajadzīgs ideju?!

Nodošanās žurnālu un avīžu lasīšanai pamodināja arī mani vēlēšanos no jauna rakstīt avīzēs. No kā sirds pilna, tas no mutes pārplūst. Tanī laikā „Dzimtenes Vēstnesī“ parādījās sērija manu rakstu „Vēstules no Parīzes“, apcerējumi no modernās franču dzīves, kā arī citi raksti, parakstīti J. S.

* * *

Tautas masu garīgā dzīvē savos pamatos cieši saistīta ar kristīgo ticību. Kāda loma gan baznīcai franču tautā, kur baznīca no valsts šķirta un iet brīva savu ceļu? Parasti protestantismu mēdz uzskatīt par tādu reliģiju, kuŗas dogmas un kulsts labāk atbilst attīstītai tautai, nekā katolicisms vai grieķu ortodoksija. Vismaz tādu iespaidu un ieskatu es biju guvis no mūsu skolām un sabiedrības. Jau angļu vēsturnieks Karleils priekš simts gadiem rakstīdams par Šveici, atzīmē, ka protestantisko Šveici varot atšķirt no katoliskās jau no ārienes. Pirmajā esot staltas gaismas pilis — skolas, bet otrā tikai staltas baznīcas.

Tādas atsauksmes tiksmīna protestantus un glaimo viņu patmīlībai. Vai prāta gaismai izplato ties, katolicismam jāpazūd un viņa vietā jāstājas protestantismam?

Kā rāda vēsture?

Metot skatu pagājušā gadusimtenī Vācijā, novērojam pretēju parādību. Neskatoties uz Bismarka kultūrkampfu un vājašanām, katoļu baznīca Vācijā demokratizējās un nostiprinājās organizācijās, kā bij. katoļu centrs, kas ieņēma valsts dzīvē ļoti svarīgu stāvokli. Arī tagadējā nacionāl-sociālisma cīņā pret katolicismu pēdējais netiks uzvarēts. Liberālā teoloģija cenšas pētīt svētos rakstu avotus un mēģina pielaiķot dogmas modernai kultūrai un zinātniskām atziņām. Ar savu pusracionālismu viņa cenšas tuvināt un samierināt divus pretstatus: reliģijas dogmu, kas ir konservātīva, un zinātni, kas ir progresīva. Veltīgs darbs! Kritikas ugunī sa-

drūp viena dogma pēc otras, un beidzot paliek reliģija bez dogmas, grandiozais dievnams bez stingra pamata. Teologu pusracionālie sprediķi nespēj ne inteligenci pārlicināt, ne tautas masas aizkustināt un aizraut...

Bosiē saka: „Protestantisms attīstās, un tādēļ viņš, kā viss, kas attīstās, aug un nobriest, reiz izniks; bet katolicisms neattīstās, nepārveidojas un tādēļ pastāvēs mūžīgi.“

Es jau dažus gadus biju dzīvojis starp katoļiem, no kuriem daži bija ticīgi; man nebija ne mazākā pamata domāt, ka viņi savā garīgā attīstībā vai uzskatos uzrādītu kādu inferioritātes pazīmi, salīdzinot ar protestantiem. Vai reliģija ir tikai garā nabago un tautas piederums un vajadzība? Lielais franču zinātnieks Luijs P a s t e r s teicis, ka viņam esot tāda pat ticība kā ogļračam. Žaks M a r i t e n s, mūslietu katoļu baznīcas izcilais filozofs, dzimis un audzināts liberālo protestantu ģimenē, bērnību pavadījis Ogista Konta pozitīvistu filozofijas atmosferā, studiju laikā tiksmīnājies un gozējies Danteņa apdvēstā a t e i s m ā, bet beidzot tomēr atrod ceļu atpakaļ uz katoļu baznīcu, pie kuŗas portāla stāv skeptiskais Renans un ar žēlu smaidu pavada savus ticības brāļus baznīcā...

Šo paradoksu atminējumu mēs gan laikam nevarēsīm atrast ne pašā kristianisma būtībā, ne viņas dogmās, bet pašā cilvēkā, viņa dvēseles neapzinātos dziļumos.

Ārējā konkrētā pasaule iespaido mūsu orgānus, bet sajūtas, ko mēs uztveram mūsu apziņā, vēl nav atziņas; katra atziņa, katrs koncepts ir mūsu

gara darbības rezultāts; tikai aktīvais apzinīgais gars, kas cenšas visu loģiski izskaidrot, apvieno citādi chaotiskos priekšstatus un jēdzienus un no viņiem darina pasauli. „Pasaule ir mans priekšstatījums,“ saka filozofs Šopenhauers.

Kamēr eksakto zinātņu atziņas ir neitrālas un objektīvas, filozofiskās teorijas un no tām rezultējošie pasaules uzskati izceļas ar savu subjektivitāti, jo tais izpaužas paša domātāja personība, viņa gara un dvēseles struktūras un reaktīvās īpatības. Pie tādas atziņas, liekas, nācis arī vācu profesors Georgs Zimmels.

„Kas mūsu dienās gan prasa, vai Platona mācība par idejām, vai stoīķu un Spinozas panteisms ir pareizi, vai Kuzanas Nikolaja jēdziens par Dievu kā visu pretešķību saskaņu, vai Fichtes pasauli radošais „es“ atbilst realitātei, vai Šellinga mācība par dabas un gara identitāti, vai Šopenhauera gribas metafizika ir atbilstošas tiešamībai. Viss tas jau daudzreiz un bieži noteikti „apgāzts“; tomēr attiecīgais cilvēka tips šinīs „maldos“ atradis savu atbildi (reakciju) uz esošo (Dasein), pārdzīvojis visus apgāzumus un tām atziņām savā personīgā mērogā piešķīris nemirstīgu nozīmi, kas savu patiesības kritēriju neiegūst no tā uztveres punkta, uz kuŗu lieliskais apgalvojums ziņmējas, bet gan no tā, no kā viņš nāk.“ —

Franču tauta arī reliģijas jautājumā bija atradusi vienīgo pareizo atrisinājumu: viņa bija atdalījusi baznīcu no valsts. Valsts vara ciēna pilsoņu sirdsapziņu, un valsts autoritāte necenšas iespaidot

pilsoņu sirdsapziņu, ne iespīesties viņa attiecībās ar Dievu.

Vai franču tautai draud morāliska pagrimšana, kā to pareģoja mans skolotājs prof. Heimanis, kas atzina reliģiju par vienīgo īsto tikumības avotu?

Franču tautskola jau 70 gadu ir pasaulīga, t. i. ticības mācības viņā netiek pasniegtas, bet gan morāles mācība. 70 gadi ir laika sprīdis, pa kuŗu var sakrāt daudz pieredzējumu un novērojumu, bet galīgū slēdzienu nevar taisīt. Jāievēro, ka starp pasaulīgo franču tautskolu un katoļu baznīcu visu laiku norisinājas asi cīņa, bet cīņas laika sadzīvē nekas ilgstošs, pastāvīgs nav radāms. Atbildi dos vēlāk pate dzīve, kad būs darbojusies jauno skolu izveidotā paaudze. Līdz šim franču tauta kritiskā vēstures stundā pierādījusi, ka viņas sirdi kvēlo tēvijas un tuvāku mīlestības uguns un dziļa pienākuma apziņa. Pat vairāk, viņa tic labajam cilvēkā.

Pagājušā gadusimteņa beigās iznāca franču filozofa Anri Bergsona pirmais darbs „Les Données immédiates de la Conscience“, kas iezvanīja itkā jaunu laikmetu filozofijas vēsturē. Lai gan Bergsons nepieder pie tiem, kas meklē lēto populāritāti, tad tomēr viņa vārdu daudzinaja zinātnieku un arī izglītotās sabiedrības aprindās. Pēc Ipolita Tēna intelektuālisma, Ogista Konta pozitīvisma un Ernsta Renana skepticisma cilvēka dzīvē dvēsele alka pēc jauna evaņģēlija, kas veldzētu viņas slāpes pēc mūžības un nemirstības.

Bergsons savus priekšlasījumus noturēja Collège de France. Tā ir Parīzes augstākā mācības iestāde, kur uzaicina darboties tikai atzītos un visievērojamākos zinātniekus; tie tur savus priekšlasījumus notura brīvi, neiekļaudami savus priekšlasījumus nekādā noteiktā studiju programā.

Lai gan es auditorijā parasti ierados jau laikus, tad tomēr tā jau bija pārpildīta. Pie durvīm otrā auditorijā drūzmējās tie, kas gribēja uzķert filozofijas lielmeistara vārdus caur durvīm. Kad tuvojās noteiktā stunda, tad novēroju, ka viens otrs sēdētājs auditorijā piecēlās un savu vietu atdeva elegantam ienācējam vai ienācējai. Izrādījās, ka daži augstākās sabiedrības kungi un dāmas jau pie laika bija aizsūtījuši uz koležu savus sulaiņus, lai tie jau dažas stundas iepriekš aizņemtu priekš saviem kungiem vietas.

Tanī pašā auditorijā pirms Bergsona sirmais profesors Pols Lerua-Boljē lasīja lekcijas par tautsaimniecību. Viņš dažu labu reizi bijis pārsteigts par savādo klausītāju sastāvu.

Bergsonam tomēr tāda klausītāju uzbāzība nav patikusi un tādēļ viņš vēlāk savus priekšlasījumus pārcēla uz priekšpusdienu, kad smalkā sabiedrība vēl gozējas gultās. —

Klusi auditorijā ieslīdēja pavecs, vidēja auguma pakalsens vīrs un ieņēma savu vietu katedrī; auditorijā valdīja absolūts klusums; mierīgā, nosvērtā balsī Bergsons uzsāka savu runu; runātājs iesila; viņa balss tapa arvien dzīvāka; vecā filozofa acīs iegailējās kāda dievišķa dzirkste. Bergsons aizrāva savus klausītājus un tos iecēla ideju pasaulē. Uzma-

nīgi auditorija sekoja runātāja domu gājienam un argumentiem. Klausītāji nemaz nemanīja, kad stunda jau bija beigusies.

Kādreiz prasīju kādam klausītājam, kas gan pievelk arī tās sabiedrības dāmas, kas parasti dzīvo izpriecām un baudām?

„Mēs gribam ko dzirdēt par dvēseles nemirstību,“ esot bijusi dāmas atbilde.

Gribēju iepazīties tuvāk ar Bergsona filozofiju. Iegādājos jau iznākušos Bergsona rakstus: „Les Données immédiates de la Conscience“, „Matière et Mémoire“ un „Evolution Créatrice“. —

Studēju citīgi un pārdomāju ikkatru teikumu pamatīgi. Lai izsargātos no nepareizībām un pārpratumiem, tad kontrolei iegādājos prof. E. Ruā grāmatu „Une philosophie nouvelle“ un Žiljena Benda „Bergsonisme ou une philosophie de mobilité“. Pirmais ir jūsmīgs Bergsona filozofijas tulkotājs, bet Benda ir ļoti kritisks. Savai brošūrai pēdējais par moto ņēmis Juliana Apostata vārdus kristīgiem: „Apmierinaties ar ticēšanu, nepūlaties izprast“. Acīmredzot Benda šos vārdus mērķē uz intuicionismu.

Mans apcerējums ar virsrakstu „Anri Bergsona idejas“ parādījās 1913. gadā „Druvā“. Tas laikam ir pirmais raksts par intuicionismu mūsu literātūrā.

Kāda tautieša pamudināts, gribēju par intuicionismu ieinteresēt arī mūsu dzejnieku Raini un nosūtīju viņam „Les Données immédiates de la Conscience“. Bet Raina pasaules uzskats jau bija tā nostiprinājies un nocietinājies, ka viņš vairs nebija pieejams svešām idejām.

Ja es tagad savu darbu par intuicionismu apskatu un novērtēju sub speciae aeternitatis, tad tas man sevišķa morāliska gandarījuma nedod. Tas nav veicinājis ne mūžīgo problēmu un vērtību izpratni, ne tas sekmējis viņu ietekmi uz reālo dzīvi un dzīves izpratni.

Vai pragmatisms, intuicionisms un psihanalītisms ar iracionālo, telurisko spēku glorifikāciju nav ceļš uz idejisko dekadenci? Vai tā nav mūžīgo vērtību, to vērtību noliegšana, kuras jau trīstūkstošus gadus vadījušas mūsu kultūru? Man tādēļ liekas, ka bergsonisms ir viena pakāpe uz leju tanī mūžīgo vērtību degradācijā un viņu profanācijā, kas tagad daudzkreiz valda tais aprindās, ko uzskata par zemes sāli. Tās tapušas, ar maz izņēmumiem, tik pasaulīgas, resp. reālistiskas, kautrējos teikt materiālistiskas, ka tām, maz daļas ar to šķiru, kas sacīja, ka viņu „valstība neesot no šīs pasaules“. —

* * *

Kādu dienu mani apciemoja kāda dāma no Rīgas un stādījās priekšā kā Dr. Lukina kundze, resp. Ivande Kaija. Mans brālis Dāvids bija apprecējis viņas māsu, un tādā kārtā bijām tapuši atāļi radnieki.

Ivande Kaija mani informēja par dzīvi un stāvokli Rīgā. Es centos viņu no savas puses iepazīstināt ar modernās Francijas ideoloģiju un drīz tapām labi draugi. Lukina kundze mani centās pierunāt, lai es katrā ziņā atgriežoties atpakaļ uz Latviju.

Man esot daudz jautājumos citādi uzskati nekā mūsu intelīģences lielajam vairumam, un tādēļ tādi cilvēki Latvijā esot vajadzīgi. —

Reti kad esmu sastapis sievieti, kas tā alka pēc jaunām idejām un atziņām kā Ivande Kaija. Es guvu iespaidu, ka viņas sabiedriskās darbības galvenais stimulš bija cīņa par sieviešu tiesībām, pēc jaunas un labākas sabiedriskās ideoloģijas. Tīrā mākslinieciskā radīšana viņu toreiz interesēja mazāk.

No tā laika sākās mūsu sarakstīšanās. Ivande Kaija man piekodināja, lai es viņai rakstot par visu to, kas jauns, krietns un ievērojams parādoties franču literatūrā, sabiedriskās zinātnēs un filozofijā; lai es viņai pesūtot vērtīgākās grāmatas.

Ivande Kaija it sevišķi interesējās par feminisma kustību Francijā. Viņa mani lūdza sekot šai kustībai un tai piesūtīt attiecīgo literatūru.

Šīni nolūkā es vairāk reizes biju pie Pelletana kundzes, kas toreiz bija feminisma kustības vadone Francijā. Iespaīdi, ko guvu no šās kustības un viņas literatūras, nebija patīkami. Man likās, ka Pelletana kundze bija visnesievišķākā francūziete, āriģi un iekšķīgi, kādu esmu redzējis. Savai meitiņai jau no mazotnes viņa rotaļu vietā devusi revolveri, kas izlietojams pret saviem preteniekiem. Feministes Parīzē gribēja izvest sieviešu apģērba reformu. Kādu dienu sievietes reformētos tērpos, lielā barā parādījās ielās. Franču sabiedrībā tāda uzstāšanās sacēla jautrību un zobošanos; tā feministu rīcību atzina par tādu, kas sievietei nepiestāvot. Parīzē feministu kustībai nekad nav bijis daudz sekmju; femi-

nistes nogrima aizmirstībā, un politiskā attīstība daudz zemēs aizsteidzās feminisma prasībām priekšā.

Valoda ir tautas ipatā iezīme un viņas garīgās dzīves ierocis, ko katra tauta uzskata par augstāko ideālo mantu. Katrs vārds, katrs jēdziens liecina par to, kā tauta reaģējusi uz materiālām un garīgām ietekmēm. Teikumā izpaužas tautas domāšanas veids un loģika. Ja Hegelis uzskata latīņu valodu un gramatiku kā elementāro filozofiju, tad to pašu var sacīt par katru valodu.

Franču valodā ar viņas stingri noteiktiem jēdzieniem un loģisko teikumu uzbūvi ir kas vispārcilvēcisks un universāls, kas šo valodu padara katram tuvu un saprotamu. Atceros kāda ķīniešu mandarīna priekšlasījumu Parīzē par ķīniešu revolūciju. Arī viņi, ķīnieši, neesot atraduši tiesību ziņā neko labāku, kā beidzot tautai pasludināt franču lielās revolūcijas pilsoņu tiesību deklarāciju. —

Tautas garīgā dzīvē izpaužas viņas centieni un ideāli. Franču vēsturē izpaužas viņas centieni pēc cilvēces augstākām gara mantām: brīvības, patiesības, taisnības un daiļuma. Tās visas ir pašvērtības, bet ne līdzekļi citu vērtību sasniegšanai, kā disciplina, darbīgums u. t. t.

Ar šiem centieniem franču tauta iezīmējas kā kultūrālā helenisma pārstāve. Helenisms tiecas pēc pareizas atziņas un lietu būtiskas izpratnes. Sokrats saka: „Pazīsti pats sevi“, un franču morālists saka: „C'est le bonheur des hommes quand ils pensent juste“, cilvēks ir laimīgs, kad viņš pareizi domā (tam ir īsta, pareiza atziņa). Hebraisms

(bībelē) saka: „Laimīgs ir tas, kas dara tā Kunga prātu un kam labs prāts pie viņa baušļiem“.

Pareizas atziņas meklēšana un priekšrakstu izpildīšana ir tie divi poli, ap kuriem grozās visa kultūras dzīve. Cīņa par atziņām iespējama tikai tur, kur ir brīvība. Uz šo ideālo mērķi tiecas franču kultūrālā dzīve. „Kas ir franču kultūra? — franču kultūra ir brīve; dzīvojot brīvi, domāt brīvi, nebūt padotam apcietināšanām, ieslodzīšanai, vai karātavām, tas ir franču tradīciju pamats. Tas ir, ko jau no senām dienām sauc par franču idejām“ (A. Tardieu).

Šī tradīcija ir veca, jo viņa apvieno visas domājošās cilvēces attīstības gājumu. Viņas šūpulis stāv Atēnās; viņas morāliskais pamats ir grieķu civilizācijas pamatprincipi.

Cilvēks ir visu vērtību mērogs; šī kultūra cilvēka progresu novērtē vairāk pēc viņa iekšējās, morāliskās krietnības, progresa un brieduma, nekā pēc viņa ārējiem materiāliem sasniegumiem. Viņa uzskata tautas morālisko pacelšanu un stiprināšanu par valsts varas augstāko uzdevumu. Tautas gara attīstības pirmnoteikums ir brīve. Etjēns Boētie saka: „Visas mantas un pat tikums nav neko vērts, ja nav brīvības.“

Evaņģēlijs māca: mili savu tuvāko kā sevi pašu, un šai mīlestībai, resp. cilvēka personas cienīšanai jābūt sadzīves un valsts likumu pamatos. Visus lielos darbus zinātnē un mākslā veikuši indivīdi, personas, bet ne valsts. Valsts vēl nekad nav atradusi nevienu ideju. Ne bez iemesla sirmmais angļu valstsvīrs B a l d v ī n s, atstādams politisko darbību,

kādā jaunatnes sapulcē izteicies: „Nekad neviena šis zemes valsts nav bijusi brīva pilsoņa pielūgšanas cienīga.“ —

Francijā valsts nekad nav izvērtusies par Molochu, elku, kam jāupurē pilsoņu brīvība un sirdsapziņa. Pat „Sauls karaļa“ Ludviķa XIV laikā neviens nevarēja piespiest garīdznieku, lai tas slavīnātu augstdzimušo netikli, lai gan tas jau gulēja mūža mājā un bija ceļā uz pēdējo dusas vietu. Franču brīvības mīlestību labi izbaudījām arī mēs, emigranti. Pulciņš emigrantu toreiz Parīzē laida klajā mazu žurnāliņu „Les annales des nationalités“, kurā atskanēja Krievijā, Vācijā un Austro-Ungārijas imperijās apspiesto minoritātu balsis. Franču iestādes nelika nekādu šķēršļu šā žurnāliņa iespiešanai un izplatīšanai, lai gan Francijai ar minētām valstīm bija labas attiecības. Vēl vairāk: daži franču augstskolu profesori emigrantus šinī darbā morāliski pabalstīja: tie uzrakstīja artiķeļus apspiesto tautu labā. Tā bija sēkla, kas pasaules kaŗā nesa bagātīgus augļus.

Kurā citā valstī gan tāds žurnāls varētu iznākt? Zināms, nekad gan Vācijā, kur visu gara dzīvi dominēja politisms, kur drikstēja iespiest tikai „kroņa patiesības.“

Bet Vācijā dzīvoja cilvēki, kā Hoelderlins un Ničse, kuri sāpīgi izjuta kazarmju kultūras un policijas gara smagumu. Un tādu tur bija daudz.

„Nedomājiet, ka mēs esam neinteligenti un rupji. Mēs esam lasījuši Ģēti, mācījušies grieķu un latīņu valodas jaunībā; kad rāmos vakaros sēdējām Heidelbergas vai Bonnas vīna dārzos, tad mēs izjutām ziemeļnieku briesmīgo tiekšanos uz dienvidiem,

par ko Nicše stāsta. Mēs, germāņi, nebūt neesam tik nejutīgi pret smalkākas civilizācijas burvigumu. Pat frivolas sievietes smaids savilpno mūsu asinis, un paši savā starpā mēs nereti apskaužam to, ar kādu grāciju franči prot savu dzīvi ierīkot, saskaņot — tas ir jūsu civilizācijas noslēpums... Atzistos, kultūrāls vācietis sajūt savu pusbarbara stāvokli un tas franču kultūru ne nicina, bet gan to apbrīno, pielūdz un sapņo, ka tā reiz būs arī viņa īpašums.“ —

Pagājis vairāk kā divdesmit gadu, un kas viss gan noticis šīnī laika sprīdī! Demokrātiskās taisnības un tiesību idejas uzvarējušas. Pēc ilgas cīņas un reibinošiem asiņu plūdiem daudz tautu atguvušas savas tiesības. Eiropas karte tapusi gandrīz nepazīstama. Tur redzam jaunas valstis un nacijas, kuŗu vārdus šā gadusimteņa sākumā kultūras pasaule vēl nepazina.

Radušās jaunas un vēl grūtākas problēmas tautu iekšējā dzīvē un valstu politikā.

Valstsvara vienmēr vairāk iespiežas tautas saimnieciskā dzīvē un uzņemas valsts saimnieciskās dzīves vadīšanu. Privātās iniciatīvas darba lauks ikdienas sašaurinās. Izklusās kā parodokss vai pasa-cīņa angļu izteiciens, ka vislabākā esot tā valdība, kuŗa visretāki pilsoniem sevi atgādīnot. —

Katram režīmam ir sava iekšējā neatvairāmā loģika. „Kā maizi ēd, tā dziesmu dzied!“ Organizētāja valsts vara un darba devējs interesējas ne tik

par to, ko pilsonis-darbinieks dara, bet arī par to, ko viņš grib un domā. Darbu dabūs tikai tas, kas pārņem priekšniecības, valdības ideoloģiju un iedzīvojas viņas centienos. Kā uzturēt personas garīgo neatkarību un sirdsapziņas brīvību, ja viņš materiāli ir atkarīgs? Tas ir mūsu dienu smeldzošais jautājums.

Vēl vairāk! garīgās vērtības un ideāli, kas jau trīs gadu tūkstošus apspīdējušas un vadījušas okcidentālās kultūrās dzīvi, top degradētas un atmestas. Sākot ar rokpelni un beidzot ar tīrās gara dzīves kultivētājiem, visi top reālisti, lai neteiktu materiālisti. Es te pievedišu kādas lielas kultūrtautas justicministra izteicienu, ko viņš pasludināja urbi et orbi: „Tiesisks ir tas, kas noderīgs manai tēvijai.“ Un vēl dažus desmitus gadus atpakaļ šās zemes juristus atzina par objektīvo tiesisko atziņu spīdošajiem pārstāvjiem...

Vistumsākās reakcijas laikos valsts augstskolas palika brīvas un neatkarīgas no pārējošām laikmetiskām idejām, tās nebija pakļautas dienas vareņajiem. Domājams, ka paši reakcionāri un tumšākie gari savos sirds dziļumos atzina, ka nācijas garīgai dzīvei vajadzīgs autonomas, neatkarīgs gaismas un brīvības altārs, kas ar saviem centieniem paceļas augsti pāri ikdienas prasībām... Tagad nacionālais egoisms nostādīts par doktrīnu; radušās nacionālas tiesības un atziņas, aiz kuņām galu galā slēpjas tas princips, ko latvieši tik skaidri izteic pāra vārdos, „kam spēks, tam tiesa“.

Spāņu filozofs Ortega y Gassets baidās par Eiropas kultūras nākotni, jo „sabiedrisko vadību sa-

grābis tāds cilvēces tips, „kuŗus civilizācijas principi neinteresē“.

Dzīve ir ideju cīņa ar materiālo pasauli. Valstsvīrs un politiķis ir reālisti; jau Makiavelli mācīja, ka politikai nav nekādas daļas ar morāli. Baznīca, filozofi un morālisti jau gadu simteņiem sludinājuši patiesības, tiesas, taisnības un morāles idejas; viņu sludināšana nav aizkavējusi valdniekus pieteikt karus, izcīnīt cīņas un pakļaut zemes un tautas, ja tas bijis vajadzīgs vai nepieciešams. Tomēr valdnieki nekad šo savu darbu nav ideālizējuši; viņi darījuši ļaunu, bet cildinājuši labu. Saules karalis Ludviķis XIV veda karus un iekaroja zemes, bet viņam nekad nenāca prātā sludināt, ka šis darbs bija morālisks darbs vai dievināms žests; morāle palika tur, kur to bija nolīcis evaņģēlijs, un viņš morāli nemēģināja nostādīt citā plāksnē tikai tādēļ, ka viņš pats to nepielietoja; tādēļ, neskatot uz patvaļību un patvarību, šie akti nav satraukuši un satricinājuši civilizāciju. Bet ja mūsu dienās kāds neierobežots patvaldnieks pasludina, ka viņa varaspolitika ir morāla un imorāls viss tas, kas tai pretojas, tad šā uzskata sludinātājs ir jaunas mācības apustulis, kas vērsas pret tiem mūsu kultūras pamatiem, kas darija tautu un valstu sadzīvi iespējamu. „Šis kontrasts starp teoriju un praksi, uzstādīto ideālu un iespējamo praktiskā dzīvē, bija cilvēces gods un radīja to plaismu, pa kuŗu dzīvē iesūcās civilizācija.“

„Civilizācija, es atkārtuju, ir iespējama tikai tad, ja cilvēce ietura funkciju dalīšanu; ja blakus tiem,

kas kalpo pasaulīgām, laicīgām kaislībām un veicina zemiskās tieksmes, ir vēl cilvēku šķira, kas šās kaislības vājina, pazudina un cildina pārlaicīgos, mūžīgos ideālus.“ (J. Benda*.)

Arī mūsu domājošās inteligences uzskati par kāpināta garīga darba iespējamību saistījušies ar ārējiem materiāliem apstākļiem, resp. viņu izdevīgumu. Tā Zenta Mauriņa citē E. Dārziņa vārdus: „Verdzību, mēs, paldies Dievam, jau esam pārdzīvojuši, un mums nekur nevar klāties labāki, kā zem bicantiešu divgalvenā ērgļa apsardzības“. Tādi izteicieni nav nejaušība, tie labi raksturo cilvēkus, kas dzīvo kāpinātu iekšējo dzīvi: ārigās lietās tie spriež un rikojas kā bērni**).

Nē, garīga kāpināta dzīve un darbība nav atkarīga no ārējās reālās pasaules. Vācu tautas dziļākie dēli, uz kuriem cilvēce lepna, dīzus augstvērtīgus šedevrus radījuši tanī laikā, kad vācu tautai nebija ārējās vienības. Bet vēl jautājums, vai vācu tauta būs ko raženu radījusi tanī laikā, kad viņas vadītāji apgalvoja, ka visa pasaule drebot viņas varas priekšā. Man nāk prātā kāds atgadījums no tiešās dzīves. Kāds mūsu inteligents izteicās uz kaimiņu tautas inteligentu: „Jā, kādi muļķīši gan mēs bijām krievu laikos! bet tagad es esmu direktors un jūs augsts administrātors!“ Arī šis inteligents ir pārliecināts, ka tagad viņš ar augsto titulu daudz vērtīgāks un gudrāks, nekā tas bija tad, kad tam tāda titula nebija. — Sakāms vārds gan saka, ka, kam Dievs dodot amatu

---

*) J. Benda, *La Trahison des Clercs*, 55. un 174. lpp.

***) Z. Mauriņa, *Pārdomas un ieceres*, 188. lpp.

(uzdevumu), tam viņš dodot arī prātu. Šā sakāmā vārda pareizību es uzdrošinos apšaubīt. Neapšaubāms, ka ar titulu aug iedomība, uzpūtība un pretenzijas. Atziņas vērtība ir pašvērtība: tā neatkarās no tā, kas viņu saka. —

Neuzticība ideāliem un pakļaušanās reāliem spēkiem mazina nācijas garīgos un materiālos spēkus. Jau dažas patstāvīgas nācijas nesēn pakļāvušās svešām teluriskām varām, un šo politisko varu ēna jau krit arī uz citām nacijām. Politiskai atkarībai priekšu iet garīgā atkarība. Vai tautu brīvības sapnis jau izsapnots?... Vai nākotnē atkal mums draud vērdzība?*)

Nebūt nē, ja mēs paši arī kā indivīdi esam gatavi cīnīties un mirt par mūsu ideāliem. Tās svešās varas, kas tiecas pēc virskundzības, nav ilgstošas. Viņas aizmirsušas pašu cilvēku; viņas nav ienesušas nevienu jaunu vērtīgu atziņu cilvēces garīgo mantu apcirknī.

Viņu ideoloģija ir konglomerāts (savārstījums) no vēsturiskām reminiscencēm, vai salašņas, kas ņemtas no marksisma arsenāla un tad atšķaidītas ar šauru nacionālisma salkaniem ūdeņiem.

Nekas nav augstāks par cilvēku, un nekas nav svētāks par cilvēci. Pašam Dievam reiz iegribējies tapt par cilvēku un dzīvot viņu vidū. (A. Suarès.)

Ticība cilvēkam loģiski noved atpakaļ pie mūžīgiem demokrātijas principiem, kurus daudz

---

*) Sal. Chr. Stednig, Das Reich und die Krankheit der europäischen Kultur, 636. lpp.

nācijas pārpratušas. Bet nu es atkal esmu nonācis pie — politikas, pie pilsoniskās dzīves smaguma punkta. Neko darīt: „Visi ceļi ved uz Romu.“

* * *

Jo ilgāk Parīzē dzīvoju, jo pilnīgāki iejutos okcidentālajā kultūrā; nemanot biju pārcēlies un iedzīvojis citā ideju pasaulē. Manas krievu kultūras iespārdi vienmēr vairāk nobāleja un izzuda. Mana agrākā cienība un interese par krievu politisko un socioloģisko literātūru izzuda. Tā bija nepiedzīvojušu intelligentu akadēmiska prātošana un spriedelēšana par svarīgiem būtiskiem jautājumiem. Še Francijā dzīvoja un savu vēsturi darināja liela tauta, kas pārdzīvojusi viduslaikus, renesansi, politisko absolūtismu un lielo revolūciju. Šai tautai un kultūrai bija liels psihisks kapitāls, kas iedarbojās tautas zemapziņā un vadīja tās soļus. Es piekēros šai okcidentālai kultūrai, jo es tanī atradu atbildes uz daudz jautājumiem un dzīves jēgu. Esmu centies vienmēr uzturēt sakarus ar franču kultūras idejiskām kustībām, literātūru un filozofiju, tas ir sekot franču gara dzīvei. Ar lielu uzmanību es sekoju izdevumiem, kas parādās Parīzē Alcana, Flammariona un citos apgādos, kas grezno grāmatu tirgotavu logus un intelligentu darba istabas visā kultūrālā pasaulē. Ar viņām var lietderīgi pavadīt laiku arī tad, kad laikmetisko ideju kliedziņi un saukas no ielas spiežas pa logu dzīvokļa attālākajā kaktiņā. Bet no ideju pasaules mūs neviens nevar padzīt, jo tās seko mums. —

ATPAKAĻ, UZ DZIMTENI

Pienāca 1913. gads un Romanovu dinastijas 300 gadu valdīšanas jubileja. Krievijā svinīgi nosvinēja valsts svētkus, bet arī šoreiz amnestijas nebija. Pēdējais cerības stariņš izdzisa: tagad vairs nebija nekādu cerību uz apžēlošanu. Vajadzēja izšķirties par turpmāko dzīvi: atgriezties atpakaļ uz Krieviju, vai palikt uz visiem laikiem ārzemēs. —

Parizē man klājās diezgan labi. Par pajumti un uzturu bija gādāts; laika diezgan un ar žurnālismu varēja piepelnīt kādu kapeiku naudas. Ja cilvēks paliktu mūžam jauns un tam nebūtu jādomā par mūža otru pusi, tad Parizē varētu palikt uz visiem laikiem. Bet ar skolotāja arodu Francijā tālu netiksi, jo tur nav inteligentu trūkums un viņu garīgā bagāža ir vēl smagāka, nekā dod mūsu skolas.

Atgriezties uz Šveici un tur naturalizēties? Biju pārliecināts, ka mani draugi tur man būs izpalīdzīgi un tādēļ maizes kumoss būtu nodrošināts. Lai arī cilvēks nezin cik labi iedzīvotos svešumā un iejustos viņu pasaulē, tad tomēr viņam paliek kāda sajūta, ko nevar aplusināt; tu tomēr savos sirdsdzīlumos viņiem esi svešs. Jau darbā varu nojaust, ka vislabāk un vissekmīgāki varētu strādāt un darboties savā tēvijā starp saviem tautas brāļiem. Ja es visā savā trimdas laikā ko esmu mācījies, un ja man ir kāda jauna doma vai uzskats, to es varētu un man to vajadzētu sacīt saviem tautas brāļiem dzimtenē.

Biju diplomēts jauno valodu skolotājs un tādēļ varētu darboties kā skolotājs vai žurnālists. Atce-

rējos Ivandes Kaijas aicinājumu atgriezties Latvijā. „Taisni tādēļ, ka tev cita kultūra un citādi uzskati nekā mūsu inteligences vairumam, tev jāatgriežas Latvijā,“ mēdza viņa teikt.

Radās smeldoša vēlēšanās atkal redzēt dzimtenes zemi, atstāt pilsētas, kur jau bija nodzīvots vairāk kā septiņi gadi, staigāt gan pa ziedošām pļavām un gar kuplajām druvām dzimtenē. Man gribējās apraudzīt tos augļu kociņus, krūmus un ozolus, ko biju stādījis sava tēva mājas ārēs, kad vēl biju zēns...

Sirds bija pilna: gribējās izklāstīt arī citiem savus uzskatus, savas domas un to, ko esmu mācījies un ko atradu interesantu. Vēlējos darboties mūsu pašu sabiedrībā. Man likās, ka man tik daudz sakāms mūsu sabiedrībai un atklātībai...

Lai kādam nostāstam dotu intriģējošu, saistošu pavedienu, tad tur iepin mazliet romantisma, kādu mīlestības stāstu. Gluži brīvs no tā nebiju arī es. Dzimtenē bija kāda braša tautu meita, kas mani savām vēstulēm informēja sīkāk par dzīvi un sadzīvi dzimtenē. Nav brīnums, savstarpējā simpatija un draudzība izvērtās mīlestībā. Tā tad vēl viens iemesls, lai atgrieztos dzimtenē.

Bija izredzes dabūt skolotāja vietu Latvijā. Ja tas neizdotos, tad varētu izceļot uz Iekškrieviju, kur ne mazums politisko bēgļu bija uzsākuši jaunu dzīvi. —

Vispirms jānokļūst netraucētam Krievijā. Es visvairāk bažījos par to, lai uz robežas netiktu apcietināts, kam sekotu sīka kratīšana. Savā piezīmju grāmatā iznīcināju katru atzīmi latviešu un krievu valodās. No savām grāmatām rūpīgi izkasīju sava

vārda ierakstus un tad, kā jau norunāts, tās aizsūtīju lielā kastē grāmattirgotājam Volckmaram Leip-
cigā ar lūgumu viņas nosūtīt Ivandei Kaijai Rīgā. —

Uzteicu direktoram savu vietu un izņēmumu aplie-
cības par strādāšanu institūtā; apliecības pa pastu
nosūtīju Lukina kundzei uz Rīgu.

Mans draugs un kolēģis Otavi man aizdeva sa-
vu ārzemes pasi. Tagad es saucos Mārtiņš Mišels
Martinengi - Otavi, biju Francijas pilsonis,
korsikānietis.

Pase gan mani padarīja par dažiem gadiem jau-
nāku, bet pasē fotografijas nebija un tādēļ manu
personību nevarēja apšaubīt.

1913. gada augustā kādu dienu atvadījos no dar-
ba biedriem un ar mazu ceļa somiņu devos ceļā. —

Savādas, žēlas, skumjas jūtas mani pārņēma šķi-
roties no institūta un Parīzes. Trīs ar pus gadu biju
strādājis un mītinājies institūtā; piedzīvojis grūtus
un arī dažus patīkamus brīžus. Biju daudz lasījis un
mācījies, centies izprast franču tautas garu un ielus-
ties viņu ideju pasaulē. Es šo pasauli iemīlēju un no
tā laika esmu centies uzturēt garīgos sakarus ar šo
gaišo augstdzimušo tautu un viņas universālo kul-
tūru.

Man tagad liekas, ka šis svešniecības laiks Pari-
zē ir bijis vislaimīgākais manā mūžā,
jo es varēju dzīvot pilnīgi tikai savaam garam.

Kas gan mani sagaida Krievijā? Vai nebūtu prā-
tīgāki atgriezties pie maniem draugiem Šveicē? Tā-
di lieki jautājumi vēl arvien uzmācās, lai gan bija
nolemts doties atpakaļ uz dzimteni. Miļa un dārga

man bija šī lielā pilsēta, kur mūžam kvēlo cilvēces
augstākās idejas. —

Uz vienu dienu apstājos Berlīnē, kur nejausi sa-
stapu vecu paziņu straupieti Dr. Š. Bija tik patika-
mi pārrunāt pārdzīvojumus un piedzīvojumus. Saru-
nā aizraudamies izstāstīju Dr. Š. savus nākotnes no-
domus darboties arī ideoloģijas laukā etc.

— Nu, par idejām labāk nerunājiet; mūsu pilso-
nības sauka „topiet bagāti“, „ieraujiet“; tiem nekā-
das citas ideoloģijas nevajaga.“ — iebilda mans pa-
ziņa. —

Jau no ārienes uzkrita lielā starpība starp Parī-
zes un Berlīnes publiku. Berlīnē bija ne mazāk grez-
ni ģērbtu kungu un dāmu, bet sevišķi pēdējām trūkst
tās elegances un gaumes, ar ko izceļas parīzietes. —

Uz robežas man izgāja gluži labi; neviens lai-
kam neapšaubīja ne manu franču pasi, ne manu per-
sonu.

Lēni vilciens vilkās liku-ločiem pa Lietuvas
dzelzceļiem. Nepacietīgi un stipri pukstošu sirdi rau-
dzijos pa vagona logu uz dzimtenes ārēm. Cik te viss
bija tuvs un miļš; gribējās izlekt no vagona un karsti
skūpstīt šo tēvu tēvu zemi.

Saulīte vairs nebija augstu, kad vilciens augusta
dienas pievakarē ieripoja Rīgas stacijā. —

ATKAL DZIMTENE

Rīgā mana pirmā gaita bija pie manas draudzenes Ivandes Kaijas. Dr. F. Lukins toreiz dzīvoja Meža parkā kādā vasarnīcā.

Bija prēcīga atkalredzēšanās un pamatīga izrunāšanās par Parīzi un sabiedrisko dzīvi Rīgā. Laipnā namamāte man piedāvāja mītni līdz tam laikam, kamēr es būšu apgādājies īstiem dokumentiem, ar pasi uz sava vārda. —

Nākošā dienā devos uz Rīgu pie advokāta Šablovskā, kas bija pazīstams kā labs politisko aizstāvis krievu tiesās. Izstāstīju advokātam pamatīgi savu politisko pagātņi un dzīvi emigrācijā. Šablovskis ieteica vēl vismaz divus gadus dzīvot ļoti klusi, tas ir, neuzņemties nekādu tādu darbu un vietu, kas pamudinātu policiju sākt interesēties par manu personu un pagātņi. —

Šis padoms man prieka nedarīja, jo ar to bija sacīts, ka es nekādā ziņā nedrīkstu meklēt skolotāja vietu. Tā tad 50% no maniem plāniem sagruva...

Kādu dienu ierados „Dzimtenes Vēstneša“ redakcijā, kur personīgi iepazinos ar redakcijas locekļiem A. Bergu, P. Ašmani, Aronu Matīsu un citiem. Biju ieradies istā laikā: kāds redakcijas loceklis gāja atvaļinājumā, un mani pieņēma viņa vietā. Tā tad uz 1 mēnesi biju nodrošināts ar darbu un maizi. —

Kādu dienu aizbraucu uz sava tēva māju Vaives Lejaspiekuņās. Bija sirsnīga atkalredzēšanās ar sirmo tēvu un māsām, kas bija nodibinājušas ģimenes dzīvi.

Ar lielu prieku apsveicu brašos ozolus un augļu

kokus (dārzu), kas pa to laiku bija lieliski auguši un sazaļojuši, tā ka gandrīz ne pazīt nevarēju.

Apmeklēju vēl dažus vecus draugus un paziņas kaimiņos. Bija redzams, ka revolūcijā sistās rētas bija sadzijušas un nesenie notikumi piemirsti. Lai gan es izvairījos no nevajadzīgas sastapšanās, tad tomēr jau tuvākā apkārtnē bija zināms, ka es esmu pārbraucis no ārzemēm.

Devos uz pagastvaldi un lūdzu, lai man izdotu pasi. Biju jau pirms revolūcijas gadus desmit dzīvojis diezgan tālu ārpus pašu pagasta un tādēļ pagastvalde varēja nezināt manu politisko pagātņi. Tā kā arī pagastvaldē man bija veci draugi, kas visumā man simpatizēja, tad man pasi izdeva. Nu es atkal biju legāls pilsonis un varēju meklēt pats sev mītni. —

Atgriezos Rīgā un noirēju kādā ģimenē mazu kambarīti. Caur gadījumu iepazinos ar dzejnieka Ata Kēniņa un Dāles ģimenēm.

Biežāk ciemojos Dr. F. Lukina ģimenē. Man prātā palikušas pāra sarunas ar Ivandi Kaiju, kam varētu būt zināma interese.

„„Iedzimtā grēka“ 1. daļu „Gaidas pirmā mīlestība“ es uzrakstīju rotaļādamās. Man nebija vajadzīga nekāda piespiede: domas risinājās, vārdi un teikumi plūda paši no sevis.

Romāna 2. un 3. daļās es esmu ielikusi daudz sava darba un pūļu. Tur ietilpināts viss tas, ko esmu atradusi par labu lasīdama gan literārus, gan zinātniskus darbus. Bet šās daļas kritika uzņēma tik vēsi un vēl mazāk par to interesējās mūsu publika.“

Kādu citu reizi Ivande Kaija man sūdzējās: „Es

gan laikam esmu slikta māte saviem bērniem; es pati viņus nevaru mācīt, jo esmu nepacietīga, uztraucos, topu nervoza, un tas atsaucas arī uz maniem bērniem. Es gribu darīt katru citu darbu, bet ne savus bērnus mācīt, un tādēļ es pieņēmu Silvijai (vecākam bērnam) audzinātāju. Tagad es topu nemierīga un greizsirdīga, jo redzu, ka mana meita pieķersies vairāk audzinātājam, nekā man pašai...”

Kāda māmuļnieka uzaicināts es Rīgas Latviešu Biedrībā nolasīju referātu „Mūsu ideoloģijas trūkumi“. Klausītāju bija sanācis diezgan daudz; priekšlasījums izsauca dzīvas debates. Man oponenta Z. Meierovics un dzejnieks Andrievs Niedra. Pēdējais attaisnoja mūsu ideoloģisko nabadzību: par idejām un ideoloģiju gan varējuši interesēties sengrieķi, kuŗu labā strādājuši vergi, bet mūsu tauta pati sev pelnot maizi. Beigās ar Niedru sapratāmies; tas mani uzaicināja pie sevis ciemā; man tomēr nebija izdevības pie viņa ciemoties. —

Otrreiz nolasīju referātu turpat par „sievietes psiholoģiju“ pēc prof. Hemaņa. Klausītāju bija pietiekoši, bet debates neattīstījās

Beigās pie manis griezās kāds no klausītājiem un zem četrām acīm sacīja:

„Nav vērts te jums lasīt referātus: ne te klausītāju, ne debašu, ne gara spraiguma. Atnāciet un nolasiet kādu referātu pie mums „Jaunajā Teātri“, tad tik redzēsiet cik būs publikas un cik dzīvi tā atsauksies uz jaunām domām un idejām!“

Bet es nedrīkstēju uzstāties „jaunstrāvnieku“ biedrībās, jo es tad sevi pazudinātu. Tikai Rīgas Latviešu Biedrība bija tāda vieta, kam bija pilnīga val-

dības uzticība; tur neprasiņa ne pēc temata, ne runātāja vārda.

Rīgā starp citu iepazinos ar Vili Olavu (Plutu Vili). Viņš par mani stipri interesējās un stāstīja, ka Rīgas latviešu pilsonība esot nodomājusi savākt naudu un tad nodibināt latviešu deputātu sekretariātu pie valsts domes. Viņš labprāt mani tur ieteiktot par sekretāru... Vai viņš jau garā paredzēja manu turpmāko darbību?

Dzimtenes Vēstneša redakcijas loceklis atgriezās savā darbā un es biju bez darba un maizes. Piedāvājos sludinājumiem kā angļu un franču valodas skolotājs. Ieradās pa skolniekam, kas maksāja pa 50 kapēikām par stundu, un bieži mani, ka tam bija grūti to pašu samaksāt, vai arī nemaz nemaksāja.

Tā būtu bijusi istā „bada maize“. Kādas latviešu privātās vidusskolas direktors man piedāvāja vietu savā skolā, bet man no tās bija jāatteicas manas pagātnes dēļ.

Arī mana iecerētā draudzene bija reāliste. Viņa izgāja tautās pie turīga un braša tautu dēla (ko gan es nekad neesmu redzējis). Es tiešām nebiju apskaužama partija, jo biju tukšinieks ar tādu pagātni, kas padara nākotni bez izredzēm. Bet es neesmu rada ne Verteriem, ne Novalisiem. Šis fakts nespēja manū dzīvot gribu satraukt. Es nolēmu iecerēto aizmirst un to tiešām izdarīju. —

Pagāja viena pelēka diena pēc otras. Nu tik no mani, cik es biju vientuļš. Man te nebija daudz vairāk draugu nekā Parīzē vai Bāzelē. Uzmācās no jauna jautājums, vai tas bija prātīgi darīts, ka atgriezos atpakaļ dzimtenē? Vai nedoties

tālāk uz Iekšskrieviju, tālāk nost no manas pagātnes un dzimtenes?

Kas gan mani šē vēl atturēja? Astoņi emigrācijas gadi bija mani pārveidojuši citādu nekā tos, kas dzīvoja dzimtenē. Viens otrs karstgalvis bija tapis par prātīgu un labi domājošu pilsoni. Ja ar viņu satieci un ceturtdaļu stundas parunājies, tad viss ir izrunāts un nevienam vairs nav nekā ko otram prasīt vai pasacīt. Tu jūties kā nogriezts maizes riecens, kas pie donas vairs neturās. —

Te kādu dienu saņēmu no Ata Kēniņa vēstuli. Viņš man ziņoja, ka Ventspili iznākot divreiz nedēļā avīze „Ventspils Apskats“ un tai esot vajadzīgs redaktors.

Alga gan nebija liela, laikam 40 rubļu mēnesī, bet man te Rīgā nebija ko darīt un man gribējās tikt prom no lielpilsētas mazpilsētas klusumā. Es piedāvāto vietu labprāt pieņēmu un devos uz Ventspili. Tas bija apmēram 1913. gada novembrī. —

Ventspili dzīvoju kādā inteligentu baptistu ģimenē. Tie bija krietni un patikami ļaudis, ar kuriem labi sapratāties. Viņi manā dzīvē nevarēja saskatīt neko peļamu un tik nevarēja saprast manu vienaldzību ticības lietās, kas baptistiem ir sirdslieta.

Ventspils Apskata administrācija gribēja, lai es avīzi pats parakstītu, bet to es nevarēju darīt, jo redaktoriem vajadzēja tikt apstiprinātiem no valdības. Avīzi parakstīja kāds burtlicis (Tiss), kas pats avīzē ne rindiņas nerakstīja.

Kurzemē zem gubernatora Kurlova toreiz vāciešiem vēl bija liela vara. Ja man avīzē kādreiz paspruka kāds stiprāks vārds pret muižniecību un vā-

ciešiem, tad avīzes administrācija ar drebēšanu gaidīja uz sodiem.

Ventspilī tanī laikā iznāca arī kāda sociālistu avizīte „Ventas Viļņi“. Ventspils Apskats ar sociālistiem sadzīvoja gluži labi: tie viens otru ignorēja.

Pienāca 1914. gads un pasaules karš. Es vēl kādu mēnesi vadīju avīzi, bet kad mobilizācija paplašinājās, tad devos pie kara aprinča priekšnieka Cēsīs. Manā dzīvē sākās jauns posms un darbs; es ieslīgu pelēkajā māsā, kur visiem vienādas tiesības un pienākumi. Manu politisko pagātņi apskaloja politikas kvintesence — karš. —

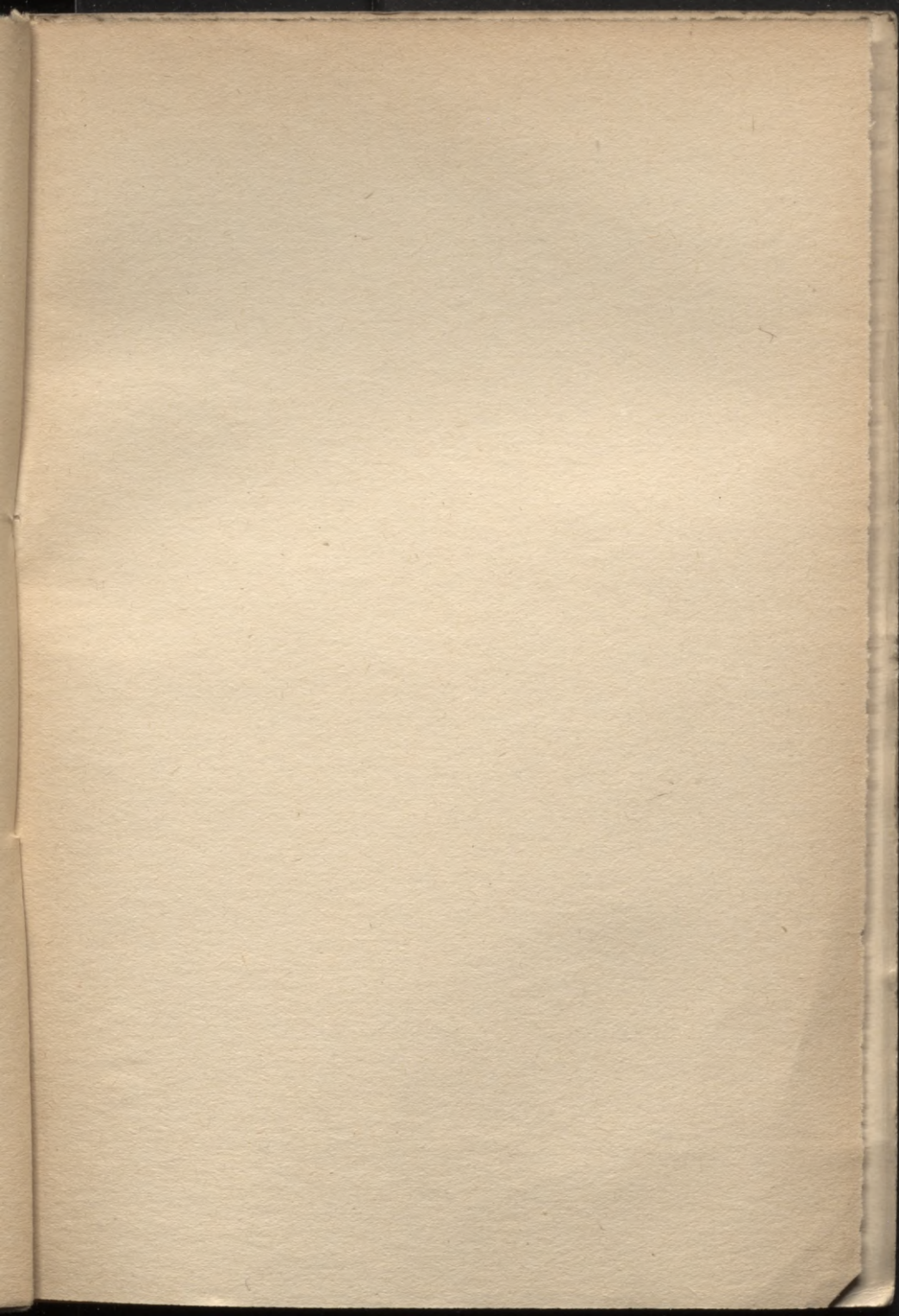

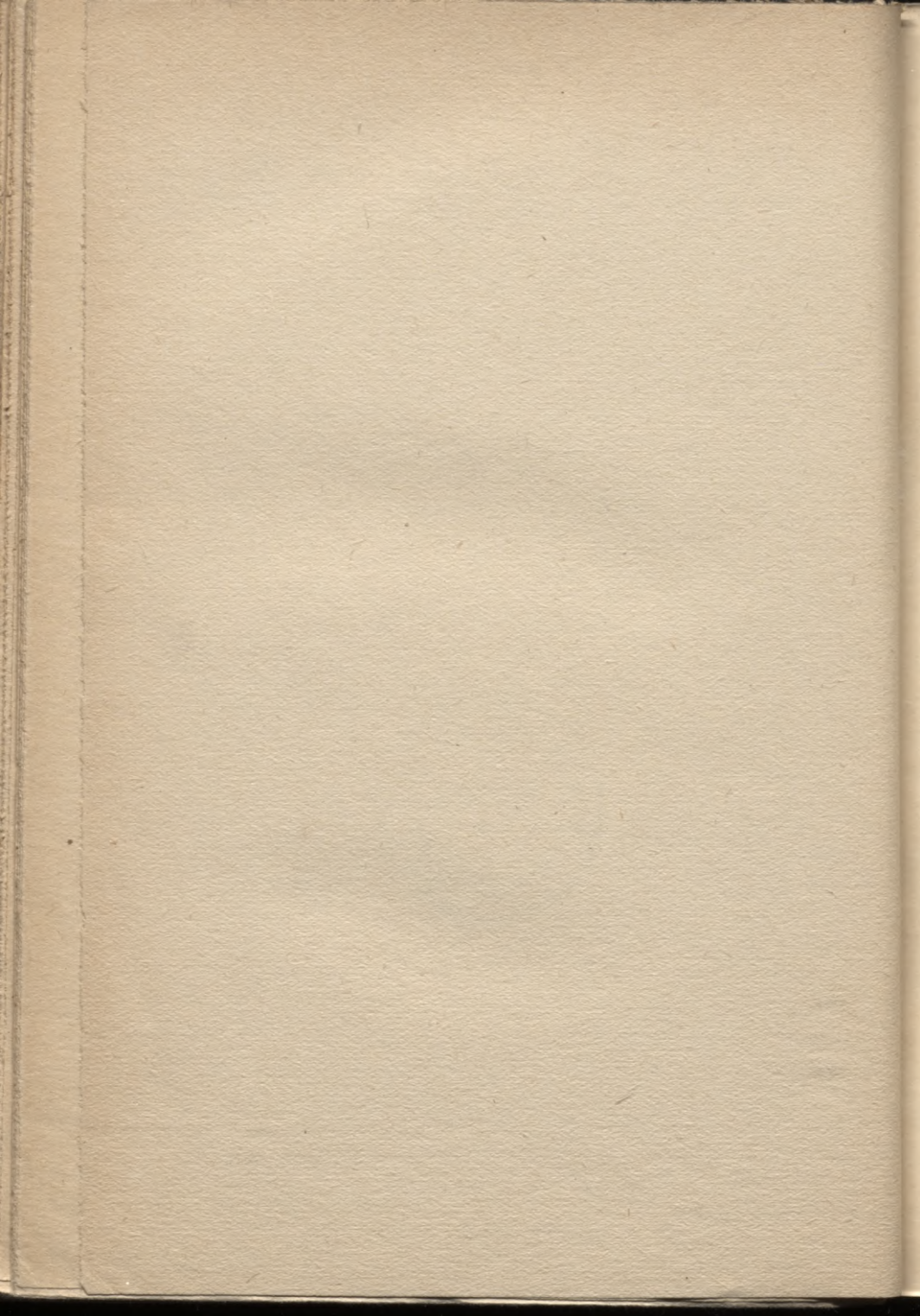
SATURA RADĪTAJS

	Lpp
Veltījums	5
Priekšvārds	7
Vide un laikmets	9
Mītiņu laiki	18
Soda ekspedīcijas	23
Bēgšana uz ārzemēm	31
Somijā	38
Stokholmā	48
Beļģijā	57
Šveicē	63
Manas bērnības atmiņas	81
Bāzelē	98
Parizē	116
Atpakaļ uz dzimteni	162
Atkal dzimtenē	166

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0308016280

apm

Cena Ls 2.—

8. MAR. 1940

Vāku zīmējis N. Strunke